

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

TASAVVUF ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM DERVİŞ-NÂMELER

Emel ORTAKCI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Emine YENİTERZİ

İstanbul 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL FORMU.....	i
KISALTMALAR.....	i
ÖN SÖZ.....	i
GİRİŞ	1
DİNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM TÜRLER	1
1. Cenâb-ı Hak’la İlgili Türler.....	1
2. Kur’ân-ı Kerîm’le İlgili Türler	2
3. Hz. Peygamber’le İlgili Türler	3
4. Peygamberler ve Velilerle İlgili Türler	4
5. Dinî-Tasavvufî Düşüncelerle Yazılan Türler	5
6. Dinî-Tasavvufî Halk Şiiri Türleri.....	6
1. BÖLÜM.....	1
1.1.Dervişliğin Tarihi Seyri.....	1
1.2. Derviş Kelimesinin Anlam Dünyası	5
1.3. Mürşid	16
2. BÖLÜM.....	22
2.1. Osmanlı Sahası Derviş-nâmeleri	22
2.2. Derviş-nâmelere Göre Derviş Tipi	24
2.2.1. Dervişleri Kemâle Ulaştıran Vasıflar	24
2.2.2. Dervişlerin Sahip Olmaları Gereken Özellikler	51
2.2.3. Dervişlerin Sakınmaları Gereken Özellikler	64
2.2.4. Dervişlerin Tekâmülden Sonraki Özellikleri.....	79
2.2.5. Dervişlerin Benzetildikleri Vasıflar	94
2.2.6. Dervişlerin Özelliklerinin Benzetildiği Unsurlar	97
3. BÖLÜM.....	101
METİNLER	101
Yûnus Emre.....	101
Eşrefoğlu Rûmî	112
Kemâl-i Ümmî	116
Hakîkî	119
Dede Ömer Rûşenî	126

Cefâyî	128
Halîl.....	131
Ahmed Paşa.....	134
Abdurrahîm Tırsî.....	136
Aşkî	138
Hüsâmeddîn-i Uşşâkî	139
Vâhib Ümmî Halvetî.....	140
Çavdaroğlu Müftî Dervîş	159
Nev'î.....	162
Pîrkâl	163
Ravzî	163
Seyyid Nizâmoğlu.....	164
Eroğlu Nuri.....	166
Abdûlmecîd-i Sivâsî.....	171
Elmalılı Ümmî Sinân.....	174
Sun'ullah-ı Gaybî.....	177
Muhyiddîn-i Bursevî	185
Nîyazî-i Mısrî.....	193
İsmâil Hakkî Bursevî.....	193
Esîf	195
Sâkıb Dede	198
Şekûrî	200
Vuslatî	210
İsmâil Hikmetî.....	211
Fahrî-i Celvetî	213
Sûzî-i Sivâsî	215
Fethüddîn Ahmed.....	217
Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî.....	218
Veliyüddîn Râcî	219
Şeref Hanım	220
Hoca-zâde Kâmil Efendi	221
Sâlih Baba	222
Hulûsî-i Dârendevî.....	231
SONUÇ.....	234

KAYNAKLAR.....	237
ÖZGEÇMİŞ.....	245

T.C.
ÜSKÜDAR
ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

TASAVVUF ARAŞTIRMALARI..... ENSTİTÜSÜ

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 174401007
Öğrenci Adı Soyadı	: Emel ORTAKCI
Anabilim Dalı	: Tasavvuf Kültürü ve Edebiyatı
Tez Danışmanı	: Prof.Dr. Emine YENİTERZİ
Tezin Başlığı	: Türk Edebiyatında Manzum Dervişnameler

Toplantı Tarihi	: 17.02.2020	Saati	: 16.00
-----------------	--------------	-------	---------

Öğrenci Savunmaya : Geldi

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

- Yapılan savunma sınavında adayın tez çalışması başarılı bulunarak **KABUL** edilmesine,
 Yapılan savunma sınavı sonunda tez çalışmasının **DÜZELTİLMESİNE**, düzeltme için adaya ..... ay **EK SÜRE** verilmesine (en fazla 3 ay)
 Yapılan savunma sınavının sonunda tezin **REDEDİLMESİNE**

OY BİRLİĞİ **OY ÇOKLUĞU**

İle karar verilmiştir.

Savunmada Tezin Başlığı : Değişmedi Değişti

Tezin Yeni Başlığı : Değişmedi

Öğrenci Savunmaya : Gelmedi

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,

OY BİRLİĞİ İLE REDDEDİLMİŞTİR.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Resat ÖNGÖREN	R. Öngören
Danışman Üye	Prof. Dr. Emine YENİTERZİ	Emine Yeniterzi
Üye	Prof. Dr. Resat ÖNGÖREN	R. Öngören
Üye	Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK	Ali Öztürk
Üye		

(Tüm durumlarda jüri üyelerinin tez değerlendirme raporları gerekir.)

Sayı No :

Tarih : 17. / 02 / 2020.

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen ve Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisinin Tez Savunma Sınav Tutanağı ve eklerinin Enstitü Yönetim Kurulunda görüşülmesi hususunda bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Emine YENİTERZİ

Anabilim Dalı Başkanı
(Unvanı, Adı Soyadı, İmza)

Not: Bu forma orijinal raporlar (bir nüsha) eklenecektir.

ÖZET

Ortakçı, Emel, Yüksek Lisans, İstanbul, 2020

TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM DERVİŞ-NÂMELER

Bu tezde, dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ile klasik Türk edebiyatı eserleri taranarak manzum derviş-nâmeler tespit edilmiş ve bu manzumelerden hareketle derviş tipinin özellikleri incelenmiştir. Derviş kimliğinin Anadolu şair ve suflerinin şiirlerinde münferit mısralar hâlinde sıkça konu edildiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra bütün mısralarında dervişliğin farklı yönleriyle anlatıldığı/resmedildiği *dervîş-nâme* olarak adlandırılan manzumelere de rastlanmaktadır. Tezde, Anadolu sufliliğinde dervişliğin öneminin anlaşılabilmesi için başta Yunus Emre olmak üzere, 38 şairin eserinde bulunan 110 derviş-nâmeden yola çıkarak derviş tipi irdelenmiş, dervişliğin edep erkânı, zâhirî ve bâtinî yönleri ortaya konulmuştur. Ayrıca derviş-nâmelerin yazılmasına başlıca sebep olan “Derviş kimdir?” sorusunun cevabı, tespit edilen manzumelerden yola çıkılarak verilmeye çalışılmıştır. Manzumelerde derviş tipinin nasıl tanımlandığı, ne şekilde idealize edildiği, hangi vasıfları taşıdığı, hangi hâllerinin övülüp hangilerinin yerildiği, tasavvufî konumunun ne olduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Tasavvuf, Tasavvufî Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı,
Derviş, Derviş-nâme, Manzum Tür

ABSTRACT

Ortakc1, Emel, MS, İstanbul, 2020

POETICAL DERVİSH-NÂME IN TURKISH LITERATURE

In this thesis, Manzum Dervish-Nâme were identified by scanning the works of religious-Sufi Turkish literature and classical Turkish literature, and the features of Dervish type were examined based on these verses. It is known that dervish identity is frequently discussed in individual verses in the verses of Anatolian poets and Sufis. In addition to this, it is possible to be encountered with the verses which is named as described/illustrated in the different aspects of dervishness. Quickly, in order to understand the importance of the Anatolian Sufism, Yunus Emre is primarily about to be understood, 38 the poet's 110 Dervish-Nâme in the work of the type of Dervish examined, morals, ostensible and esoteric aspects revealed. In addition, the main reason for writing Dervish-Nâme “who is Dervish? “the answer to the question has been tried to be given by starting from the verses identified”. How the Dervish type is defined, how it is idealized, what qualities it carries, which states are praised, and which ones are placed and what is the Sufi position of Dervish is examined in the verses.

Keywords

Sufism, Sufi Turkish Literature, Turkish Literature,
Dervish, Dervish-Nâme, Verse Type

KISALTMALAR

bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
CC	: Celle celâlûhu
d.	: Doğumu
DT	: Doktora Tezi
çev.	: Çeviren
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazret-i
M.	: Miladî
MESEF	: Mezuniyet Sonrası Eğitim Fakültesi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
ö.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
s.	: sayfa
Sav	: Sallallâhu aleyhi ve sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	: Yayını, Yayınları
YLT	: Yüksek Lisans Tezi
yy.	: Yüzyıl

ÖN SÖZ

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatı manzum türler bakımından oldukça zengindir. Başta Cenâb-ı Hak'la ilgili türler olmak üzere *Kur'ân-ı Kerîm*, Hz. Peygamber ve diğer peygamberler, ashâb-ı kirâm, velîler, tasavvuf büyükleri ve birtakım dinî-tasavvufî konular üzerine onlarca tür bulunmaktadır. Türlerin bir kısmı divan ve mesnevilerin içinde müstakil başlıklarla yer alırken, büyük bir kısmı da bağımsız eserler olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bazı türler ise hem müstakil eser hem de divan ve mesneviler içerisinde münferit bir manzume şeklinde görülebilmektedir. Tezimize konu olan *dervîş-nâmeler* ise sûfi şairlerle bazı divan şairlerinin divanları ve diğer eserlerinde yer alan münferit manzumelerdir.

Klasik ve tasavvufî Türk edebiyatında belirli bir konuyu ele almak için yazılan manzum veya mensur, hacimli veya küçük eserlerde; konunun adına kitap mânâsına gelen “nâme” kelimesi eklenerek birleşik isimler ve tür adları oluşturulmuştur. Mi'râc-nâme, bi'set-nâme, gazavat-nâme, fütüvvet-nâme, vasiyet-nâme, pend-nâme, dölâb-nâme, gevher-nâme, tâc-nâme gibi. Bu yaygın uygulamaya dayanarak dervîşler hakkında kaleme alınmış, bir dervîşte bulunması gereken güzel vasıfları veya bulunmaması gereken kötü özellikleri konu edinen manzumelere de dervîş-nâme denilebileceği düşüncesi bu tezin çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu terim için dayanağımız da XVI. yüzyıl şairi Konyalı Mustafa bin Yûsuf /Halîl'in *Dîvânçesi*'ndeki 27 beyitten oluşan kaside nazım şeklindeki *Dervîş-nâme*'si olmuştur (Kırkıl 2006: 235-246).

Bu düşünceden hareketle dinî-tasavvufî Türk edebiyatı sahasında yazılan manzum eserlerle birlikte klasik Türk şiirinin edebî eserlerini tarayarak -özellikle divanları- şimdiye kadar akademik anlamda üzerinde durulmamış dervîş-nâme türüne dâhiledilebilecek 38 şaire ait 110 manzume tespit ettik. Bu bağlamda Ahmed-i Yesevî'nin önderliğinde gelişen Anadolu dervîşliğinin şiirlere yansıyan dervîş tipi betimlemelerini bağımsız manzumelerden hareketle yeni bir tür adıyla birlikte değerlendirme fırsatı yakalamış olduk.

Derviş-nâmelerde ortak tema olarak genellikle yaratıcıya ulaşmayı dileyen kısaca tasavvufta yol eri, mürîd veya sâlik olarak tanımlanan derviş tipinin edep erkânı, dinî-tasavvufî-ahlakî bakımdan taşınması veya taşınmaması gereken vasıfları, nefis mücahedesini; dervişlerin aklî, kalbî ve ruhî hâlleri nazmen işlenmiştir.

Tezimiz, Giriş ve üç ana bölümden oluşmuştur.

Giriş bölümünde, Anadolu sahasında kaleme alınan manzum dinî türler ve bunların genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu türler, işledikleri konular bakımından ortak özellikleri göz önünde bulundurularak sınıflandırılmıştır. Ayrıca söz konusu türler arasında dervişnâmelerin nerede konumlanacağı ele alınmıştır.

Birinci bölümde; dervişliğin tarihî seyri, Anadolu topraklarında yayılma serüveni, ilk büyük Türk dervişleri ve derviş teriminin tasavvuftaki yeri ile anlam dünyası işlenmiştir.

İkinci bölümde, derviş tipinin özellikleri dervişnâmelerden hareketle başlıklar hâlinde anlatılmıştır. İslam hayatı ve tasavvuf âdâbına göre dervişlerin vasıfları, nefsi tezkiye ve terbiye metodları, uymaları ve sakıncıları gereken hususlar; din ve tasavvuf yolunda kendilerini kemâle ulaştıran hâller örnek beyit ve mısralar eşliğinde tek tek açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde ise Yûnus Emre'den (ö.1320-21) Hulûsî-i Dârendevî'ye (ö.1990) kadar tespit ettiğimiz manzum derviş-nâme metinleri kronolojik olarak sıralanmıştır.

Tezden elde ettiğimiz bulguları Sonuç kısmında maddeler hâlinde sıralamak suretiyle çalışmamızı tamamladık.

Böylesine özgün bir konuyu çalışmam için bana öneren ve yazım süreci boyunca desteklerini esirgemeyen muhterem hocam Prof. Dr. Emine Yeniterzi başta olmak

üzere çalışmalarından istifade ettiğim ilim insanlarına ve her zaman madden ve mânen yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Emel ORTAKCI
İstanbul / Ocak 2020

GİRİŞ

DİNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM TÜRLER

13.-20. Yüzyıllar arasında Anadolu sahası Türk edebiyatının şekillenmesinde en büyük pay, dinî-tasavvufî unsurlara aittir. Asırları bulan bu süreçte edebî eserlerin geleneksel ve karakteristik yapıları; tür ve şekil özellikleri mümkün olduğunca dinî anlayış çerçevesinde oluşturulmuştur. Dinî muhtevaya sahip olsun ya da olmasın eserlerin Besmele'yi müteakip Hamdele ve Salvele'yle başlayıp dua ve münâcâtlarla bitmesi dahi bu geleneğin başlıca bir yansımasıdır (Çelebioğlu 1998: 349). Gerek klâsik Türk edebiyatı, gerek halk edebiyatı gerekse tekke-tasavvuf edebiyatında dinî veya din dışı (lâ-dinî) birçok eser; şair, nâzım, ozan, nâsir vs. kalem ehli kişiler tarafından geleneği en güzel şekilde yansıtağına inanılan dinî-tasavvufî unsurlarla donatılmıştır.

Osmanlı edebiyatında dinin edebiyat üzerindeki etkisi edebî türler alanında da ciddi anlamda hissedilmiştir. Konumuz gereği ele alacağımız manzum dinî türler, Osmanlı edebiyatı içindeki edebî türlerin neredeyse yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu türler; (1) divan, mesnevi ve birtakım müstakil eserler içinde münferit manzumeler; (2) mezkur eserlerde bulunmakla birlikte tek başlarına bağımsız eserler ve (3) yalnızca müstakil eserler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Söz konusu dinî-tasavvufî türleri muhtevalarına göre aşağıdaki şekilde 6 başlıkta sınıflandırmak mümkündür.

1. Cenâb-ı Hak'la İlgili Türler

Dinî muhtevaya sahip türlerin gelenekteki sıraya göre ilk eserlerini Cenâb-ı Hak'la ilgili olanlar oluşturur. Esmâ-i hüsnâlar ve tevhidler bu grubun en önemli eserleridir. Manzum esmâü'l-hüsnâlarda genellikle Allah'ın (cc) en güzel 99 ismi anılır. Bu eserlerde, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerini ezberlemek ve bu isimlerin faziletlerinden istifade etmek; O'nun zâtını bilmek, sıfatlarını tanımak, yüce kudretini isimleri vasıtasıyla anlamak ve O'na duyulan sevgi, saygı ve tazimi dile

getirmek üzere bu isimler tek tek sıralanır. Edebiyatımızda yazılan manzum esmâü'l-hüsnâ şerhleri bu türün bağımsız örneklerini oluşturur (Şener 1985; Öztürk 2018: 33-34).

Tevhidler, divan ve mesnevilerin geleneksel tertiplerine göre ilk sırada yer alan mazumeler olup daha çok kaside ve mesnevi nazım şekliyle özdeşleşen örnekleri Türk edebiyatında öne çıkmıştır. Ali Nihat Tarlan'ın muhteva bakımından şer'î ve tasavvufî şeklinde ikiye ayırdığı tevhitlerde (Tarlan 1936: I/4-7) şairler; Allah'ın varlığı, birliği, isim ve sıfatları hakkında samimi duygularını dile getirerek O'na olan şükralarını sunarlar. Tevhidler, konu bakımından esmâü'l-hüsnâyı da içerdiği için bu iki tür birbirlerine birçok noktada yaklaşmıştır (Çelebioğlu 1998: 353). Tevhid örnekleri incelendiğinde esasen, esmânın tevhidlerin muhtevasında ciddi bir yeri olduğu açıkça görülmüştür (Uzun 2012: 72-122). Edebiyatımızda divan ve mesnevilerde bulunan münferit tevhidler dışında, müstakil eserler olarak karşımıza çıkan tevhid-nâme/vahdet-nâmeler de vardır (Levent 1973: 40).

Tevhidlerle birlikte bahsedilmesi gereken bir diğer tür ise genel adı münâcât olan tazarruât ve tazarrunâme gibi farklı adlarla da anılan yaratıcıya yalvarma, yakarma ve sığınmayı konu edinen manzumelerdir. Bu manzumeler de tevhitler gibi divan ve mesnevilerin tertip hususiyeleri bağlamında girişte yer alırlar. Münâcâtlarda şairler, içten duygularla günahlarının bağışlanması için Allah'a yönelerek pişmanlıklarını dile getirir, O'ndan bağışlanma diler ve kendisinden başka iltica edecek yerlerinin bulunmadığını belirtirler (Macit 2006: 564).

2. Kur'ân-ı Kerîm'le İlgili Türler

Osmanlı dönemi edebî eserlerine *Kur'ân-ı Kerîm*, pek çok açıdan kaynaklık etmiştir. Başta Kur'ân ayetlerinden yapılan lafzen ve manen iktibas ve telmihlerin yanında *Yusûf u Züleyhâ*, *Ashâb-ı Kehf*, *Süleymân-nâme*, *Halil-nâme* gibi Kur'ân kaynaklı kıssaların şiirlere sıkça kaynaklık ettiği görülür. Bunların yanı sıra ayet tercümeleri, *Kur'ân* tefsirleri, Besele-nâmeler, fâl-i *Kur'ân*'lar, esmâ-i suverler *Kur'ân-ı Kerîm*'den hareketle yazılan farklı türler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Yekbaş 2010: 199-232). Söz konusu türlerin edebiyatımızda manzum örneklerine

çok sık rastlanmamakla birlikte mevcut eserlerin edebiyatımızda *Kur'ân-ı Kerîm*'e duyulan ilgilinin farklı tezahürleri olduğu açıktır.¹

3. Hz. Peygamber'le İlgili Türler

Edebiyatımızda en fazla tür, kendisine duyulan sevgi, hürmet ve bağlılığın bir göstergesi olarak Hz. Peygamber (sav) adına kaleme alınmıştır. Bu türlerin başında na'tlar vardır. Na'tlar; mesnevi ve divanların tertip hususiyetlerine göre genellikle mukaddime, tevhid ve münâcâtlardan sonra gelirler. Ayrıca çoğu divanda, mukaddimededen müfredlere kadar bütün bölümlerde na't örneklerine rastlamak mümkündür. Bazı divanlar ise doğrudan na'tla başlamışlardır (Yeniterzi 1993: 45-49). Bunların yanı sıra mecmua müretteplerinden bir kısmı na'tlara verilen değer bir göstergesi olarak *Nuût-ı Nebeviyye Mecmuaları* tertip etmişlerdir. Bu mecmualarda, 16.-17.-18. yüzyıllarda yaşamış meşhur na't şairlerinin farklı nazım şekillerine göre seçilen şiirleri derlenmiştir (1993: 53-54). Na'tlarda genellikle Hz. Peygamber'in isim, sıfat ve mucizeleri ayet ve hadisler eşliğinde anılır, en derin duygularla medhi yapılır ve kendisinden şefaet istenir.

Hz. Peygamber'i konu edinen türlerin başlıcalarından bir diğeri ise miraciyyeler/miraç-nâmelerdir. Miraciyyelerde, *Kur'ân-ı Kerîm*'in *Necm* ve *İsrâ* surelerinde anlatılan Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya oradan Sidretü'l-Müntehâ'ya en sonunda da *kabe kavseyn* derecesine ulaşarak Cenâb-ı Hak'la buluşması anlatılmıştır. Miraciyyeler, mesnevi nazım şekliyle bağımsız eserler olarak kaleme alındıkları gibi divanlarda, kaside şeklinde birer manzume; mesnevilerde ise ayrı bir bölüm olarak da yazılmışlardır. Bunun yanında siyer, mevlid, hilye ve mucizât türünden eserlerin bir kısmında da mirac konusu ayrı bir bahis olarak işlenmiştir (Akar 1980: 132-167). 16. Asırdan sonra divanlarda miraç-nâme yazma geleneği artmış ve bu yüzyılı müteakip iki yüzyılda miraciyye bulunmayan divan neredeyse kalmamıştır (Canım 2010: 157). Bazı miraciyyeler sadece metin şeklinde değerlendirilmekle kalmayıp tıpkı mevlid gibi musikîsiz bir şekilde farklı makamlarda bestelenip merasimlerde okunmuşlardır.

---

¹ Mezkur türler hakkında ayrıntılı bilgi edinebilmek için şu kaynaklara bakılabilir: (Çelebioğlu 1998: 354-356, Taş 2015: 101-122, Gür 2018: 405-477, Çonkor 2018: 35-50)

Hız. Peygamber'in doğumunu konu alan mevlidler ise dinî-tasavvufî Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Türün, Türk edebiyatındaki en önemli örneği olan *Vesîletü'n-Necât*'la birlikte başlayan mevlid yazma geleneği asırlarca sürmüş ve hemen her mevlid yazarı Süleyman Çelebi'nin eserindeki derin ruhu ve peygamber sevgisini yansıtmaya çalışmıştır (Mazıoğlu 1974: 31).

Edebiyatımızda mezkur türler dışında Hız. Peygamber'in fizikî ve ruhsal özelliklerini, güzel ahlâkını dile getiren hilyeler; karakterini, insanlar arasındaki tavır, davranış ve hâllerini, yeme içme, uyuma, giyinme âdâbını, insanî ihtiyaçlarını hilyelere göre daha detaylı bir şekilde anlatan şemâil-nâmeler; isimlerini zikreden esmâ-i Nebîler; mucizelerini aktaran mucizât-ı Nebîler; hayatını doğumundan evvelki hadiselerden alıp vefatına kadar işleyen siyer-i Nebîler; hicret yıllarını zikreden hicret-nâmeler; gazâlarından bahseden gazavât-ı Nebîler; vefatını yazan vefât-ı Nebîler; hadislerini derleyen kırk, yetmiş, yüz ve bin hadis tercümeleri; peygamberliğinin gelişini ve peygamberlik yıllarını konu edinen biset-nâmeler; yüce ahlâkını, erdem ve faziletlerini işleyen ahlâku'n-Nebîler; şefaatinin ele alan şefaât-nâmeler yazılmıştır.²

4. Peygamberler ve Velilerle İlgili Türler

Peygamberlerle ilgili türler arasında kısas-ı enbiyâlar hem İslam hem de edebiyat tarihi için önemli eserlerden sayılır. Bir çoğu mensur olmakla birlikte sayıları az da olsa manzum kısas-ı enbiyâlar da yazılmıştır (Karataş 2013: 121). Peygamberler tarihi olarak değerdendirilebilecek bu eserlerde, *Kur'ân-ı Kerîm*'de adları anılan 28 peygamberin hayat hikâyeleri ele alınmıştır. Kısas-ı enbiyâlar dışında peygamber kıssalarının birini veya birkaçını konu edinen müstakil eserler de vardır. Bu eserler, hem *Kur'ân* hem de peygamberlerle ilgili türler arasında zikredilebilir. Bunlar arasında edebiyatımızda özellikle Hız. Yusuf, Hız. Süleyman, Hız. İbrahim ve Hız. Hızır'ın hayatlarını işleyen mesneviler meşhur olmuşlardır.

---

² Söz konusu türler hakkında ayrıntılı bilgi edinebilmek için bk. (Erdoğan 2013, Belenkuyu 2015: 167-196, Karahan 1954, Şener 2004: 89-103, Köktürk 2014: 761-771.)

Peygamber kıssalarının dışında velilerin, din büyüklerinin, ariflerin, tasavvuf ve tarikat önderlerinin gerçek veya efsanevî hayatlarını, kerametlerini, manevî hallerini, keşflerini işleyen manzum menâkıb-nâmeler mevcuttur. Veysel Karanî, Hallac-ı Mansur, Hz. Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Velî, Ahî Evran, Şeyh Bedreddin, Şeyh San'an ve Abdulkadir Geylanî gibi İslam tarihinin manevî şahsiyetleri hakkında yazılan menâkıb-nâmeler, türün meşhur örneklerini içermektedir (Kiremitçi 2018: 533-536).

Son olarak Hz. Peygamber hakkında yazılan hilye-i şerîfler dışında diğer peygamberler, dört halife, din ve tasavvuf büyükleri adına yazılan hilyeleri (Akkuş 2007: 118), Hz. Ali'nin sözlerinin manzum olarak toplandığı Hz. Ali vecizelerini (Ceyhan 2006), Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini anlatan Kerbelâ mersileri olarak da bilinen Maktel-i Hüseyin mersiyelerini (Çağlayan 1997) ve manzum evliyâ tezkirelerini de bu başlık altında değerlendirebiliriz.

5. Dinî-Tasavvufî Düşüncelerle Yazılan Türler

Bu bağlamda yazılan türlerin sayısı bir hayli fazladır. Hepsini hakkında ayrıntılı malumat vermek tezimizin sınırlarını aşacaktır. Bu sebeple bir kısmı hakkında kısmen bilgi verip diğerlerinin isimlerini anmakla yetineceğiz. Dinî-tasavvufî düşüncelerle yazılan türler arasında menâsikü'l-Haclar, kısaca Hac rehberi olmakla beraber, Hac ibadetinin fikhî yönünün anlatıldığı, Haremeyn hakkında bilgilerin verildiği; Hac yollarındaki konaklama, ziyaret ve uğrak yerlerinin belirtildiği eserlerdir (Çelebioğlu 1998: 363, Karataş 2007: 30-31). Manzum örnekleri oldukça az olan ahvâl-i kıyamet/ kıyâmet-nâme/ mahşer-nâme türündeki eserlerde ise kıyamet öncesi alametler, kıyamet esnasında yaşanacaklar ve kıyamet sonrası hayat (Yaman 2007: 233); kabir azabı, cennet cehennem ehli gibi konular işlenmiştir (Çelebioğlu 1998: 361).

Konularına göre sınıflandırılan nasihatnâmelerin (Kaplan 2008: 2-3) bir bölümünü dinî-tasavvufî türler arasında değerlendirebiliriz. Özellikle dinî-tasavvufî ve ahlakî konular üzerine mesnevi nazım şekliyle yazılan nasihatnâmeler, edebiyatımızda sayıca oldukça fazla olmakla beraber hem edebî değerleri hem de toplumun dinî,

ahlakî ve kültürel hayatına yön vermeleri açısından oldukça değerli eserlerdir (Yeniterzi 2007: 433-468).

Türk edebiyatında dört halifeyi, ashâb-ı kirâmı, aşere-i mübeşşereyi, din büyüklerini, tarikat ve tasavvuf önderlerini övmek için yazılan methiyeler; ramazan için tertip edilen ramazaniyyeler, dinî bayramlar dolayısıyla kaleme alınan ıydiyyeler; iman esaslarının işlendiği akâidnâmeler, manzum fetva, fıkıh ve ilmihaller dinî duygu ve düşüncelerle yazılan edebî ve didaktik türler arasında sayılırlar.³

6. Dinî-Tasavvufî Halk Şiiri Türleri

Bir önceki başlıkta anlatılan türler kaynaklarda daha ziyade klasik Türk şiiri türleri içinde gösterilmektedirler. Tekke edebiyatı bağlamında değerlendirilen başlıca türler arasında ise ilâhî, nefes, nutuk, şathiyye ve devriyyeler vardır. İlahîlerde başta Allah (cc) aşkı olmak üzere hemen her türlü dinî konu işlenmiştir. Nefesler, Bektaşî dervişlerinin genellikle vahdet-i vücûd anlayışını ele aldıkları tasavvufî şiirleridir. Nutuklar, tarikata giren kişilere tarikat âdabının anlatıldığı eserlerdir. Şathiyyeler, mecazlarla dolu sembolik bir dille yazılan zahiren saçma gibi görünen fakat hakikatte tasavvufun sırlarını ihtiva eden manzumelerdir. Devriyyelerde ise insan ruhunun ve evrenin Hak'tan (cc) çıkıp tekrar Hakk'a varacağına yönelik inanç -devir nazariyesi- ele alınır.

(http://dogankaya.com/fotograf/halk_siirinde_bicim_ve_tur.pdf, et. 10.01.2020)

Adı anılan türler dışında tarikat-nâme, dolap-nâme, tâc-nâme ve vücud-nâme tarzındaki eserleri de tasavvufî halk şiiri türleri arasında sayabiliriz.

Tezimizin konusunu oluşturan derviş-nâmelerde ise bir kaç istisna genellikle mutasavvıf kimlikleriyle edebiyat tarihinde yerini alan hem halk hem de divan şairlerinin, tasavvuftaki derviş tipini birtakım olağan dil ve üslup farklılıklarına rağmen benzer tarzlarda dinî-tasavvufî unsurlarla ele aldıkları görülmüştür. Bu

³ Söz konusu türler hakkında bk. (Akkuş 2007: 143-147, Çelebioğlu 1998: 697-707, Akçay 2011, Aydın 2017: 73-100)

sebeple dervişnâmeleri, dinî-tasavvufî düşüncelerle kaleme alınmış türlerden biri olarak halk ve klasik Türk şiiri türleri arasında anabiliriz.

1. BÖLÜM

1.1.Dervişliğin Tarihi Seyri

Derviş tabiri, tasavvufu genellikle sūfî kelimesiyle özdeşleştirilmiştir. Kuşeyrî, sūfî sözcüğünün sūf sözcüğüne nisbetle kullanılan bir sıfat olduğunu söyler(Âffî 2017: 35). Sūf -yün giyen bazı sahabeler bunu mütevaziliğin simgesi olarak kullanıyorlardı. Sūfî sözcüğünün sūfîliği ifade etmesini bu tarz giyime bağlayan görüşler olduğu gibi 683/1284-692/1293 yılları arasında Abdullah ibn Zübey'in Emevî halifesi Yezid b. Muaviye'ye biat etmemesiyle pek çok büyük sahabenin ölmesi gibi dinî-sosyolojik sebeplerin sūfî sözcüğü etrafında sufîliğin ortaya çıkmasında etken olduğuna bağlayan görüşler mevcuttur. Bahsedilen iç savaşlar Müslümanlar üzerinde büyük üzüntüye sebep olmuş ve bazılarının toplumdan ayrılarak köşelerine çekilip ibadetle, Kur'an'la meşgul olmaya sevk etmiştir. Böylece *zühhd* dönemi ve *zahidlik* kavramı ortaya çıkmıştır. Dervişlik yolunun ibtidası esasında tasavvufun ilk dönemi olarak adlandırılan bu Zühhd dönemine dayanmaktadır. Bu oluşumla 8. yüzyıldan itibaren tasavvufun kurumsallaşması ve ekollere ayrılması dervişlik geleneğini başlatmış oldu. Bu dönemden itibaren sonraki süreçlerde sūfîleri tanımlamak için *zâhid*, *fakir*, *can*, *derviş* ve *mürîd* kelimeleri kullanılmıştır.” (Küçük 2015: 35-99).

Anadolu'da dervişliğin ilk Türk sūfîsi Ahmet Yesevî'nin öğretileri ve takipçileri ile başladığı görülür. Yesevî, dinî konuları sūfîyâne esaslarla öğretmek için *hikmetleri* söylemiştir. Böylelikle Yesevî, dinî-tasavvufî Türk edebiyatının kurucusu ve eseri, *Dîvân-ı Hikmet ise* bu edebiyatın ilk tarihî belgesi niteliğini taşımıştır. Yesevî, tasavvuf edebiyatının ilk örneği sayılan hikmetlerde dervişliğin faziletlerine de genişçe yer vermiştir (Güzel 1999: 20, Mengi 2003: 35).

Yesevî'nin Orta Asya'dan gelen dervişleri, Anadolu'da, Türkistan mutasavvıflarının menkıbe ve kerametlerini şehirlerden çıkararak bozkırlardaki göçebe Türkmenlere ulaştırmışlardır. Yesevi dervişleri, halk arasında dolaşarak *ilâhîler* okuyup *insan-ı kâmil* olabilmenin yollarını anlatmışlardır. Bu özellikleri ile dervişler, İslam öncesi döneminin sözlü eserlerini dile getiren ozanlara

benzetilmiş ve büyük saygı görmüşlerdir. Türkler bu derviş şairlere ata, baba, hoca gibi adlar vermişlerdir. Fergana, Buhara, Taşkent, Kaşgar, Semerkant'ta yetişen bu dervişler, halka tasavvufu öğretmişlerdir. Arslan Baba, Korkud Ata, Çoban Ata kendilerine saygı duyulan dervişler olmuşlardır. Yesevî'nin hikmetleri sûfiyâne ve zâhidane düşünceler içermesi halk üzerinde etkili olmuş ve Türk illerinde okunmuştur. Hikmetler, Selçuklu akınlarıyla Anadolu'ya gelmiş ve burada Tekke edebiyatının doğuşuna, dînî- tasavvufî ruhun gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Güzel 1999: 19-20, Mengi 2003: 29-36).

Dervişlerin büyük kabul görmelerinde etken olan bir diğer faktör ise 13. yüzyılda Moğol istilalarıyla yurtlarından çıkan sûfi kesimin Anadolu'yu yurt edinerek tasavvuf hareketini burada devam ettirmeleridir. “Anadolu'da tasavvufî faaliyetlerin temeli, 13.asırda Karahıtaylar'la Hârizmliler arasındaki mücadelelerde Fergana'nın yaşanmaz duruma gelmesiyle aynı dönemde Büyük Selçuklu Devleti'nin Hârizmliler tarafından yıkılması ve Moğol İstilâsı'ndan kaçmak amacıyla aralarında şeyh ve dervişlerin de bulunduğu bu bölge halklarının çoğunluğunun Anadolu'ya sığınması aşamasında atılmıştır. Selçuklu hükümdarları Anadolu'ya gelen bu dervişlere sahip çıkmış ve faaliyetlerine imkân tanımıştır. Anadolu'da etkili olan mutasavvıflar arasında Muhyiddin İbn'ül Arabî (öl.638/1241), Sadreddîn Konevî(öl.673/1274),Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî(öl.672/1273), Necmeddîn Dâye(öl. 654/1256) gibi önemli isimler bulunmaktadır” (Öngören 2016: 17-18). *Hz. Mevlâna, Sadreddin Konevî, Evhadeddîni Kirmâni* dönemin en tesirli tasavvuf büyükleridir. O dönemde İran sahasının bâtinî temayyüllerine kapılarak “sünnî-şer'î tasavvufî yapıyı bozup bu yapının dışında hareket eden gruplar vardı. Bu yapılanmanın karşısında duran ve bu yapının gelişmesini kısmen zayıflatan yukarıda saymış olduğumuz sûfi büyüklerdir. Moğolların Anadolu'ya kadar sürdükleri bu dervişler 13.yüzyılın fikrî-tasavvufî faaliyetlerini gerçekleştirenlerdir (Güzel 1993: 11-16).

Dervişlerin sosyal faaliyet ve hizmetlerinin bazılarını Yılmaz şöyle ifade eder:

Tarikatların İslam mücahidlerince fethedilen beldelerin İslamlaşması ve o bölge halkının gönlünün İslama açılması, İslam'ın gayr ı müslim diyarlarda yayılması, yine bazı Uzakdoğu ülkelerinde Kübrevî, Çiştî ve Nakşibendî dervişlerinin etkisi, İslam'ın Afrika ortalarında intişarında Kadiri ve Ticani

dervişlerinin etkisi, Sibiryâ ve Rus Tatarları'nın İslamlaşmasında Yaseviyye tarikatının etkisi büyük olmuştur. (Yılmaz 2000: 239)

Dervîşliğin fiili bakımdan târihî seyrine bakıldığında karşımıza şöyle bir oluşum çıkar:

- Selçuklu dönemi dervişler,
- Osmanlı'nın kuruluş döneminde dervişler,
- Dervîş zümrelerinin Anadolu'ya göçü,
- Dervîş Paktı.

Türkiye Selçukluları sultanlarından I. Alaaddin Keykubad, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin babası Bahaüddin Veled'e değer vermiş ve onu Konya'ya davet etmiştir. Bu dönemin sultanları, devrin önde gelen dervişleri Cemal Ali Dede, Evhadüddin Kirmanî, Mevlânâ, Sadreddin Konevî, Hacı Mübarek Haydarî gibi şahsiyetlere destek vermiştir.

Osmanlı kuruluş devrinde dervişlerin etkili oldukları, ünlü Osmanlı tarihçisi Aşıkpaşazâde tarafından ifade edilmiştir. Ömer Lütfi Barkan'ın *kolonizatör Türk dervişleri* olarak adlandırdığı kesimin de içinde yer aldığı bu dervişleri Aşıkpaşazâde dört gruba ayırmıştır:

- Rum (Anadolu) Gazileri,
- Rum Ahileri,
- Rum Abdâlları,
- Rum Bacıları.

Özellikle *Abdâlân-ı Rum* ismiyle bahsedilen grubun, Barkan'ın makalesini değerlendiren Baltacı, XIV. asırda önemli bir dinî-ictimâî kuvvete sahip Horasan erenleri adıyla tanınan dervişler olduğunu söyler ve bu zümreden Osmanlıyı kuran dervişler başlığı altında bahseder (Baltacı 2019: 94-125). Dervişler, kuruluş dönemindeki etkilerinin yanısıra dönem dönem koruyucu görevi de üstlenmişlerdir. Bunlar, Ertuğrul Gazi döneminde *Baba İlyas*, Osman Gazi döneminde *Şeyh Edebali*, Orhan Gazi döneminde *Abdâl Musa*, I. Murad döneminde *Postinpuş Baba*, Yıldırım Bayezid döneminde *Emir Sultan* ve

Somuncu Baba’dır. Bu zümre, Anadolu köy ve kasabalarını eşkiyalardan bertaraf edilmesinde etken olmuştur.

Osmanlı kuruluş devri Türkmen dervişlerinden biri de Yunûs Emre’nin de şiirlerinde ismi geçen *Geyikli Baba*’dır. Orhan Gazi, İnegöl bölgesini Geyikli Baba’ya bağışlamak istemişse de kendisi bunu kabul etmemiş sadece dervişleri için inşa edeceği bir zaviye arazisini kabul etmiştir. *Geyikli Baba* gazilikle şereflenmiş bir İslâm tebliğcisidir. *Sarı Saltuk* Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol oynamış önemli dervişlerden biridir. II. Murad devrinde Hacı Bayrâmı Velî’nin hocası *Somuncu Baba* da devrinde somun pişirip “Somunlar, mü’minler” diyerek halka dağıtmasıyla bilinmektedir. (<https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/suya-seccade-serenler-osmanli-kurulus-devrinde-dervisler> et.6.11.2019)

Dönem dervişleri, maneviyatlarıyla ve bizzat fiilleriyle sultanlara, halka destek olarak gönüllere girmişlerdir. Dervişler sosyal hayatın içinde aktif bir rol oynamışlardır. Yalnızca zaviyeler kurarak halka dinî öğretileri anlatmakla kalmamışlar onlarla birlikte olup hem geçimlerini sağlamak hem de halka yardım etmek için hayvancılıkla ve çiftçilikle de uğraşmışlardır. Barkan, bu bağlamda onlardan “mahir bahçıvanlar, muktedir mühendisler” diye bahseder. Böyle bahsetmesinin nedeni toprağı açıp taşını budağını arındırarak iyi cinste meyve ağaçları, limon, portakal, ve gül bahçeleri yetiştirmeleri, değirmen arkı ve binası inşa etmeleri, kuyu kazıp su çıkarabilmeleri ve araziye sulayabilmeleridir. Bu dönem dervişleri vakitlerini sadece ayin ve ibadetlerle geçirip, başkalarının sırtından geçinmiyorlardı. Bir asker gibi harbedip bir köylü gibi çalışmışlardır. Bağ bahçe yetiştirmekle meşgul zâviye ve değirmen inşâ eden işgüzâr insanlardı. Nitekim Anadolu’da Tekkeköy, Erenköy, Veliköy, Tekkekaya vb. isimlerde yerleşim yerleri oluşmuştur. Esasen bunlar o dönemde başlamış bir dervişlik kültürü neticeleridir diyebiliriz. *Allah’a kulluk, kullara insanlık* felsefesiyle hareket etmişlerdir. Kara, dervişleri Sezai Karakoç’tan bir alıntıyla şöyle tanıtır: *Onlar dünyayı ve dünya menfaatlerini omuzlarından aşırıvermişlerdir. Onların ruhlarını gelecek zamandaki toplumun rüyası ve aşkı kaplamıştır. Günlük faydalar, şans ve ün düşkünlüğü, yiğitlik gösterisi ideal yolcularının işi ve kaygısı*

olamaz. Çağın sahte yollarına sapmayacaklar çağı kendi yollarına çevirmenin yollarını arayacaklardır. Kalbe girmenin yolu samimiyettir, ferâğattır, alçak gönüllülüktür. Kolaya basite zihin ve ruh tembelliğine sapmayacaklardır (Kara 2013: 116-119, Barkan 5-55).

1.2. Derviş Kelimesinin Anlam Dünyası

- Kelime Farsça kökenlidir. Tarîkâta girip bir şeyhe bağlanan, onun izinden Hak yolunda yürüyüp nefisini ıslâh eden, varlık iddiâsından geçip Allah'ın birliğini bütün kâinata görerek kendini Hakk'a ve onun yarattıklarına adayan kimse, tarîkat müntesibi (<http://lugatim.com/s/DERVİS> et.20.12.2019) anlamındadır. Derviş sözcüğünün lügat mânâsı kapı kapı dolaşan, *fakir*, *yoksul*, *dilenci* anlamlarına gelir. Kapı eşiği gibi eziyetlere tahammül etmesi anlamı da vardır. Kelimenin Arapça karşılığı da *fakîr* olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalarla birlikte tasavvufî olarak derviş kelimesiyle ifade edilmek istenen seyr ü sülûka giren kişidir. Alçakgönüllülüğü ve fakirliği kabul eden kişidir. Sûfilerin fakirlikten maksatları fakr sahibi olup varlıklarını görmeyerek benlik davası gütmemeleridir. “Fakr, beşerî sıfat, arzu ve istekler yok edilerek sadece Allah ile ünsiyeti elde etmektir. Gerçek fakir, Allah'a iftikârının bilincine hakkıyla varmış ve bunun gereklerini hayatında yerine getiren kâmil sûfidir. Şiblî şöyle der: “Fakir Allah'tan başka bir şeye sahip olmayandır.”(Afifi 2015: 240).
- İlk Türk sûfisi olarak bilinen Ahmed Yesevî (öl. 562/1166) *Fakr-nâme* adlı eserinde dervişlik adının kime uygun olacağını şöyle ifade eder: “Ey derviş, şeyhler daha önce gelenlerin fakirliğini kabul edip, sözlerine uyup, ahkam ve erkânlarını bilip geçici istekleri terk edip, nefsi mücahade yayı ile parçalayıp kendisine itaat ettirip ve kanaatı âdet hâline getirip, kazasına razı olup, belâsına sabredip, nimetine şükredip, bildirilen risâleye göre amel edip Hüdâ-yi Teâlâ'nın emirlerini yerine getirirse dervişlik adı ona uygun olur” (Güzel 1999: 133).

- Bunun yanı sıra Hoca Ubeydullah Ahrâr Taşkendî, Abdülkâdir-i Geylânî, Sadreddin-i Konevi gibi zenginliğiyle tanınmış sûfiler de vardı. Zühd; bunlara, göre malın cepte bulunması, fakat kalbte bulunmamasıdır. Mevlana Celâleddin de buna yakın bir izah getirir: Dünya, Allah'dan gafil olmaya derler. Yoksa gümüş, kumaş, oğul ve hanım sahibi olmak değildir. Din yolunda sarfetmek üzere malın bulunursa, bu şekildeki bir mal için Hz. Peygamber (sav) “helâl mal, sahibi için ne kadar iyidir” buyurmuştur. Su, geminin içinde bulunursa onu batırır, altında bulunursa onu selâmetle yürütür. Sen de (gemi gibi) mal sevgisini ayaklarının altına alabilirsen, seyr ü sülûk denizinde selâmetle yüzersin.
- Başlangıçta fakir gibi derviş kelimesi de hem yoksul kişi, hem de zengin bile olsa her yönden Allah’a muhtaç olduğunun şuuruna sahip sûfi anlamında kullanılıyor, sûfiler her iki anlamdaki dervişliğe büyük önem veriyorlardı (Herevî 236- 513, 606). Müstemlî’nin *Şerh-i Ta’arruf*’u, Hücvirî’nin *Keşfü’l-mahcûb*’u, Herevî’nin *Tabakâtü’s-sûfiyye*’si gibi ilk Farsça tasavvufî eserlerde dervişlik yerine fakr, derviş yerine ise fakîr kelimeleri kullanılmıştır.
- Attar (öl. 618/ 1221), *Tezkiretü’l Evliyâ’* da fakr’ın alâmeti üç olarak belirtilmiştir: 1) Nazarında dünyanın hiçbir değeri bulunmaması öyle ki önündeki altın ve gümüşle toprağın bir görülmesi, eline geçen altın ve toprağı eline bulaşan toprak gibi silkilmesi. 2) Gönlünde halkı görme arzusu gitmeli, onların övgüsü ve yergisi kişinin nazarında bir olması. 3) Arzuları tatmin etme düşüncesi gönülden gitmesi açlıktan, susuzluktan ve nefsânî arzuları terketmekten zevk alınması (Attar 2017: 475).
- Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl.672/ 1273) de fakr sahiplerini “hırka altındaki sultanlar” diye tanıtır.
- Köken itibâriyle dilencilik, kapı kapı dolaşmak gibi anlamları sûfilere yakıştırmayanlar da olmuş ve bu kelimeyi *inci gibi* anlamına gelen *dür-vîş*

şeklinde tellaffuz etmişlerdir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/dervis> et.28.3.2019; Attar 2017: 475).

- Akşemseddin Hz.(1390/ öl. 1459) şöyle demiştir: *Derviş ikiye ayırır. Dervişe benzeyen ve derviş. Dervişlik yolu meşakkatli ve sarp olması bakımından bu yolculuğun ikmalî ile dervişlik hasıl olur. Büyük bir mücâhede ve sabır işidir.* Bu bakış açısıyla şunları söyleyebiliriz: Tasavvufta önemli olan kâl değil hâl ehli olmaktır. Bu da taklîttan tahkîke geçmekle mümkün olur. Zira sadece dışa yönelik uygulamalarla hareket etmek ilâhî formun bir nüvesi olan insanın dervişlik yolundaki gayesiyle uyuşmaz. Seyr-ü sülûktaki hedef kişinin Hak'tan kendisine üflenen ruhun iktizasınca bu forma ulaşınca kadar gayret göstermesidir.

Derviş sözcüğünün sufi yerine de kullanıldığını ifade etmiştik. Birbirlerinin yerine kullanılabilir olmaları ihtiva ettikleri anlam bakımından da bir ayrım olmadığını akla getirebilir. Geniş anlamda Hakk'a giden yolun müntesiblerini ifade etmesi bakımından bu kullanım her ne kadar doğruysa da aralarında anlam bakımından ciddi ayrımlar vardır.

- Trimmingham'a göre bu ayrım sufînin tasavvufun teori veya doktriniyle ilgili iken dervişin tasavvufun uygulama yönüyle ön plana çıkmasıdır. Sufî benliğin tasfiyesi ve ilâhî gerçekliğe ulaşmada düşünce ve akıl yöntemlerini kullanır, derviş, psiko-beden uygulamalarını benimser. Sufî entelektüelliği benimser, derviş ise aksiyonu (Ay 2014:14).
- Eşrefoğlu Rûmî (öl. 874/ 1469-70) de *Tarikatnâme* isimli eserinde derviş kelimesinin harflerinden yola çıkarak anlamına uygun çıkarımlarda bulunmuştur. *Derviş ismi beş harflidir. "dal" devamlılık, "ra" riyazet, "vav" vahidlik (birlik), "ye" yevm (gün) gündüze yani gönül aydınlığına, bî gamlığa, "şin" şey'ullah, şefi'liğe işaret eder. Dervişliği kapıcılığa benzeten Eşrefoğlu derviş Allah kapıcısı demektir, der. Öyle ki ehl-i tevekkül olmalı aç kalsa bile Hakk'ın kapısını koyup halkın kapısını*

çalmamalı tevekkül ile lokmasını ayağına getirmelidir (Eşrefoğlu Rûmi 2002: 37).

Nitekim dervişlerin ağır riyazatlardan sonra birtakım meyve ve meyve ağaçlarını husûle getirdikleri rivâyet olunur. Akyazılı Sultân (ö.15.yy)bir gün müridleriyle birlikte pişirilen kebabı yedikten sonra kebab şişi olan tahta çubuğu yere dikince çubuk bir kestane ağacı olmuş ve hemen meyve vermiştir. Hacı Bektaş-ı Velî'nin karlı bir kış gününde elma ağacını bir anda yeşertip elma toplaması; Üftâde'nin, Bursa'da karlı bir kış gününde müridi Hüdâyî'nin eline bir sepet verip üzüm mevsimi olmadığı halde Hüdâyî'nin sepeti doldurarak dergâha gelmesi de bu tür vak'alardandır (Tosun 2018: 160-161).

- Ken'ân Rifâî' (1867-öl.1950) nin tanımı şöyledir: Dervişlik kalben mâsivâyı (Allah'tan gayrıyı) bırakıp Allâh'ı bir bilmektir. Yoksa eline tesbihi alıp köşeye çekilmek değildir. Kalbine hiçbir gamı hiçbir zevki koymamaktır...” “...dervişlik insanlıktır ...İlk dervişlik, beşerin (insanlığın) babası olan Hz. Âdem'le başlamıştır. O zaman başlayan dervişlik her devirde var olmuştur...” Her mektebe girenin orayı ikmâle muvaffak (bitirmeye başarılı) olacağına dâir eline hüccet (kanıt) verilmediği gibi, her sülûk eden (mânevi eğitim yoluna giren) kimse de dervişlik şahâdetnâmesi alamaz...” İrfan sahibi olana derviş derler. Dervişlik yolu ağır imtihanlarla doludur, der (<http://www.kenanrifai-1.com/anladrvs.html> et. 15.4.2019).
- Derviş, beşer sûretlidir amma melek sûretli olmak için çalışır. Nefsini rûh eyler. Tevhide devam eyler. Esmâyı zikreder. Sarây-ı vahdete girmek için çalışır. Mürşidin sözünü cân u gönülden tutar. Hakk'a teslim olur. Benlik perdesinin gönlün gözünde siyâh bir nikâb olduğunu bilir. Derviş dâimâ halvette, uzlette, vahdette, taatte olur. Sohbet ve kesrette olmaz. Râhatlığın tââtına mâni olduğunu bilir. Her ne olursa olsun sözünden rücû etmez. Niyetiyle bütün fiillerini ibadete dönüştürür. Kimseyi bilmek

istemediği gibi kimsenin de kendisini bilmesini istemez; Hakk'ın bilmesini yeterli görür. Şöhret peşinde koşmaz(Özcan 2012: 68).

- Gölpınarlı (1900/ öl. 1982)'ya göre “dervişler az konuşan, az yiyen, az uyuyan Hak âşığı kimselerdir (Gölpınarlı 2004: 5).
- Sâmiha Ayverdi (1905/ öl.1993)'ye göre dervişlik, bir mürebbi-mürşid önünde pişip şekillenerek üslûp kazanmak demektir... Dervişin sahip olduğu mânevî değerleri bulup işleyerek yüze çıkaran, onu seviyeli ve yapıcı bir insanlık fedâisi haline getiren mürşiddir. Mürşid dervışı yetiştirir ve sonra dünyaya, paha biçilmez bir hediye olarak bırakır (Ayverdi 2017:77).
- Tatcı (d.1961) :Derviş yokluk makamına talip aşıkların sıfatıdır. En önemli özellikleri şirkten kurtularak doğrulukla, iyilikle, aşk ve irfanla Hakk'a vuslat etmeleridir. Kendine dervişlik bağışlananın kalbi sahtelikten kurtulur, temizlenir, cilalanır ve gümüş gibi parlak hale gelir. Dervişin sermayesi sabır, kanaat ve miskinlik; hali sıdk, tevbe ve zikirdir. Derviş ilâhî aşk ile yanıp yok olur. Celal terbiyesiyle saflaşır Hakk'ın Kur'an-ı kerimde billurlaştırdığı ve hedef olarak gösterdiği insandır. O varlığı Allah ile görendir (2009: 41-58).

Yûnus Emre'nin düstûr niteliğindeki sözlerinden biri bilineceği üzere “yaratılanı hoş gördüm Yaratandan ötürü” dür. Varlıktaki vücut bulmuş her nesnenin kaynağı, irtibat noktası neticede Hak Teâlâ'dır. Dervişlikte öze yönelik çalışmalar ne kadar önemliyse zâhire yani halka, hayvanata, nebatata yönelik hizmet ve çalışmalar da o denli önemlidir. Tasavvufi bakış açısına göre vahdet-i vücûd anlayışından kaynaklı Hakk'ın rızasını her yerde aramak her yerden Hakk'ın tecellisine mazhar olabilmek mümkündür. Bu da âlemde yaratılmışlara hizmetle mümkündür. Nitekim ehlullahın menkıbelerinde çokça hizmet hikayelerine rastlanır. Bu hizmet gerek eserleriyle gerek fiilleriyle müridlerine, halka hatta

doğaya bakım şeklinde olmuştur. “Bahâeddîn Nakşibend Hz. yollardaki kedi ve köpeklere yardımcı olmuş bir süre de hayvanların bakımı, tımarı ve hastalıklarının tedavilerini sağlamak göreviyle meşgul olmuştur. Ali Râmîteni'nin de bu bakış açısıyla kendisini ziyarete gelen dostunun ilk önce “Dostumun gelmesine vasıta olan bu hayvandır” diyerek binek hayvanının bakımıyla meşgul olduğu söylenir”(Tosun 2018: 52).

Hizmetin dervişliğin esaslarından olduğunu ifade eden bir başka görüş de Frager'e aittir. Şöyle der:

- “Derviş olmak, sosyal adalete inanmak, açlığı ve ıstırapı hafifletmek için elden gelen her şeyi yapmaktır. Başkalarının ıstırapını hissetmeyen kalp ilâhî aşkı duyamaz. Dervişler birbirlerini sevmeyi ve birbirine hizmet etmeyi öğrenirler. Dervişler arasındaki dostluk ortak ilâhî aşka dayanmaktadır; bu dostluğa bağlanmış herhangi bir fâni tutku ya da gizli menfaat yoktur... Manevî sevgi kendi ödülünü içinde taşır. Bu sevgi Allah'ın sonsuz aşkının bir yansımasıdır... Derviş olmak her insanın kalbinin ilâhî bir mabed olduğunu hatırlamaktır. Pek çok kalp yaralıdır ve bu yaralı kalpleri iyileştirmeye çalışmak da dervişliğe girer” (Frager 2011: 43-50). Frager zâhire yönelik bu hizmetlerin yanında içsel yolculukta takip edilmesi gereken yöntemi de Mesnevî'deki bir hikayeden örnekle belirtir.

“Derviş nefsinin ejderha olarak görmelidir. Mesnevîdeki ejderha avcısının hikâyesinde olduğu gibi ejderhalara tuzak kurmak için dağlara giden avcı donmuş bir ejderha bularak onu Bağdat şehrinde sergilemeye başlar. Kış uykusundan uyanan ejderha etrafına saldırmaya başlar ve avcuyu da bir lokmada yutar. Hikâyeye göre ejderha kişinin nefsi emmaresidir. Seyahat ettiği için şeyhinin sohbetini kaçırdığına üzülen bir dervîşe şeyhi üzülmesine gerek olmadığını ifade eder. Şeyhin derslerini on yıl kaçırıp da fark etmezdi çünkü o devamlı tek bir şey anlatıyordu: *Yalnızca benliğinizi kurban edin başka bir şey değil!*” (Frager 2011: 79-80).

Dervişlik bir riyâzet ve mücâhede faaliyetiyle başlar. Sıkı bir perhize girilen bu dönemde yeme, içme, konuşma ve uyuma en aza indirilir; ibâdet, zikir ve tefekkür

arttırılır; nefsin arzularına hâkim olmaya, ölçülü ve disiplinli yaşamaya, böylece rûhî bir erginlik ve manevî olgunluğa ulaşmaya çalışılır. Çile hırkasını giyen derviş istediği gibi hareket edemez, zorluklara dayanmak mecburiyetindedir. Dervişin muradına ermesi için sabırlı ve tahammüllü olması şarttır. Mevlevîlikte dedelik makamına gelen canlılara da *derviş* denilir. Semâzenler de Batı'da *dönen dervişler* diye bilinir. Semâ ve mûsikiye önem veren dervişler yanında bu gibi şeylerle hiç ilgilenmeyenler de vardır. Dervişler, asırlar boyunca sosyal ve dinî hayatın önemli bir parçası olmuşlardır. Bugün de İslâm ülkelerinde değişik derviş tiplerine rastlanmaktadır (Yazıcı 1994: 188-189).

- *Derviş*, ibnû'l-vakttir. Bunun anlamı gönül dünya ile meşgul olunca vakit dünya, ukbâ ile meşgul olunca vakit de ukbâ olur. İnsana galip olan hâl, kişinin vaktidir. Sûfiler “vakit” kavramını *İbnü'l vakt* şeklinde kullanırlar. Bunun anlamı, sûfinin içinde bulunduğu âna göre en uygun şeyi seçip yapmasıdır. İmtihanla karşı karşıya ise rıza ile teslim olmalı ki vaktin hükmüne uygun hareket etmiş olsun. Tasavvufi ıstılahta içinde bulunduğu zamanda yapılması en uygun eylemle meşgul olan o ân'ın gerektirdiği işi yapan kişidir. Derviş ne geçmiş ne de gelecekle ilgilenir. Cüneyd'e sorulan ârif kimdir sorusuna: *Suyun rengi kabının rengidir*, diyerek cevap verir. Bunun anlamı şudur: Ârif kuldur, kul olması dolayısıyla nerede ve ne zaman ne yapmak gerekiyorsa onu yapar, vaktinin rengini alır. İbadet zamanı ibadet, yardım zamanı yardım, nasihat zamanı nasihat, iş zamanı işle meşgul olur. O kaba göre şekil ve renk alan su gibidir, güzel işleri, ihlaslı ibadetleri de kap gibidir, o “ibnû'l vaktir” .Kuşeyrî'nin risâlesinde geçen vakitle ilgili bir bilgi de şöyledir: Vakit kılıç gibidir, eğer kılıca yumuşak ve yavaş dokunursan o da sana yavaş ve yumuşak dokunur. Eğer sert dokunursan kılıcın iki yüzü de sana sert dokunur ve keser. Vaktin hükmüne teslim olan kurtulur,, ona karşı çıkan tepetaklak yuvarlanır, aşağıya düşer. Derviş de bu bilgi şuuruyla vakte tâbi olur ve selâmette kalır(Özköse 2017:323; Uludağ 2014: 106 ; Kuşeyri 2019:148).

Bîşr-i Hafî Hz. zamana bakış açısıyla ilgili şöyle bir yorum yapar. *Dün öldü, bugün can veriyor, yarın henüz doğmadı. Zamanın kıymetini iyi*

bilin. Dün geçip gittiğinden gelecek de gelmemiş olduğundan aslında reel zaman, içinde bulunulan zamandır. İçinde bulunulan zamana riayet etmek aynı zamanda teslimiyetin göstergesidir. Mânâ yolunun usûlü teslim olmaktır. Endîşe, kuşku ve keder gibi duygulardan sıyrılarak zamanın gereklerine yapışmak *ibn 'ül vakt* olmaktır.

Bilineceği üzere tasavvuf bir takım ekollere ayrılmış ve bu ekoller çerçevesine kurumsallaşmaya ve bu isimlerle anılmaya başlanmıştır. Bu ekoller arasında uygulamaları tamamen tasavvufa uygun derviş tipleri varsa da başlangıçtaki uygulamaları değiştirip dalâlete kapılan dervişler de olmuştur. İslâm Ansiklopedisinde bu hâdiseler şöyle ifade edilmiştir:

On ikinci ve daha sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan Kâdiriyye, Rifâiyye, Kübreviyye, Şâzeliyye gibi tarikatlar da kendilerine has bir derviş tipi oluşturdular. Bu tarikatlara giren müridler tarikat pîrine nispetle anılırdı, Kâdirî dervişleri, Rifâî dervişleri, Yesevî dervişleri gibi. Bununla beraber belli bir tarikata bağlı olmayan derviş zümreleri de mevcuttu. Özellikle geç dönemlerde ellerinde balta, değnek, tesbih, keşkül, sırtlarında cübbe ve hırka ile dolaşıp dilenen, tef çalarak ilâhîler okuyan, gaybı bildiklerini iddia eden, kendilerine ermiş süsü veren dînin emir ve yasaklarına uymayan cahil derviş zümreleri de ortaya çıkmıştır (TDV İslâm Ansiklopedisi c. 9: 118).

Derviş sūfî kelimesi yerine de kullanılır. Dervişlik cihanda terk ü tecrit olmayı, tüm varı mahvetmeyi, Hak yolunda can verip, lütfu da kahrı da bir bilmeyi gerektirir. Nitekim *Vuslatî* dîvânında şöyle demiştir (Tanıdır 2002: 89).

Hakka olmuş isen mihmân ne kul ol hem ü ne sultân

Erenler yoluna eğer kurban olam dersen eğer dervîş

Derviş olan akıllı olur, masiva sevgisini kalbinden çıkartarak muradına nail olur. Bu nedenle Allah'ı bulmak için derviş olmak gerekir. *Kâmil* efendi dîvânında şöyle der, *dervişleri sevmek gerek, içlerine girmek gerek, kâmil olup onları tanımak gerek* (İnan 2016: 103).

Esîf, dîvânında “*dervîş*” kavramını çok sık kullanır. Ona göre dervîşler aşk sırrını bilen, sevgiliyle sürekli sohbetle olan, Hakk’ın zâtına mahrem kişilerdir. Onlar ekmek ve tuz sevdasında değildir, irfanla beslenirler. Şeytan yaratılışı olanlar kıymetlerini bilmese de onlar Allah’ın ikrâmına nâil olmuştur. Tekke ve dergâhları gönlü ölü olanlara şifâ, donmuş gönüllere merhamet yeridir. İnsanlara sonradan yaratılmış gibi görünseler de onlar eşyadan önce gelirler. Dervîşin gönlü dünyanın kederleri ile mükedder olmasa buna şaşılmaz; zirâ o Hudâ’nın zâtından başka bir seye bakmaz (Dinç 2010 :47-48).

Seyyid Nizamoğlu’nun müridler ve müridler hakkında yazdığı manzumede *dervîş* kelimesinin yerine de kullanılan müridlerin yirmi maddede özelliklerinden bahseder. Bu özellikler özetle şöyledir:

- Mürid seyr ü sülûka *tevbe* ile girmeli ve bu yola dair bütün şüphelerden zihnini arındırarak kalben teslim olmalıdır.
- Nefsâni arzulardan arınmalı, dünyaya rağbet etmemelidir. Takva sahibi olmalı farz ve sünnetlere riayet etmelidir.
- *Ehl-i sünnet ve’l cemâ’at* inancında olmalı bid’atlardan sakınmalıdır.
- Sabır sahibi olmalı, nefsin isteklerinden kaçınmak için gayret göstermeli ve tevhîdi gece gündüz vird edinmelidir.
- Mürid cesur olmalıdır doğru bildiğini söylemekten çekinmemelidir.
- Cimri olmamalı cömert olmalıdır.
- Dervîş batın ilmini, kendini, vasıflarını bilmelidir.
- Mürid kınanmaktan korkmamalı, kendisini ayıplayanların sözlerinden üzüntü duymamalıdır. Bütün dünya halkı müridin dostu da olsa düşmanı da olsa bunda ne övünecek, ne de üzülecek bir şey vardır. Mürid kendini vuslata adanmalıdır. Kendini Allah’a teslim etmeli, ilâhî takdir ve kazaya rıza göstermelidir. Cennet de olsa kızgın ateş de olsa rıza ile Hakk’a teslim olmalıdır.
- Kibre kapılmamalıdır. Zira kibir onu Allah’tan uzaklaştırır (Söylemez 2013: 45).

- Vahip Ümmi Halvetî manzumesinde derviş olanın aşk'ullah, sırru'llah ve ehlu'llah olduğunu söyler(44/59).
- Ehlullah kime denir ?sorusuna Kırımlı Selim Dîvâne, *Âriflerin Delili Müşkillerin Anahtarı* isimli kitabında şöyle cevap verir: *Derviş* ve tasavvuf ehli, ehlullah demektir. Ona layık olan zâhir ve bâtın edebi ile edeplenmektir. *Zâhir* edebi, abdest almak, namaz kılmak, helâli helâl, haramı haram bilmektir. *Bâtın* edebi, yaramaz huylarla hayvanî sıfatlardan kurtulmak, halka hizmet etmek, iyi huylarla bezenip eli ve diliyle halkı incitmemektir (Tatçı ve Çeltik 2004: 92-93).

Dervişlikte en belirgin unsurlardan biri de dışın değil gönlün süslenmesidir. Harabeler gibi gözükten yerlerde hazineler gizli olabileceği gibi dış görünüşü muntazam olmasa bile derviş vasıflı kişilerin gönülleri ilâhî aşk ve Hakk'ın sırlarıyla doludur. İslâm dîninde ruhbanlığın olmadığı hatırlanacak olursa pek çok emir ve nehiy kulluk dairesini oluştururken kulun Allah'a itaatle beraber sosyal anlamda insanlarla olan ilişkisinde hak–hukuk denilen kurallara riayet etmesini öngörür. Pek çok âyet ve hadîs-i şerifte kalbin önemine vurgu yaparken zahirin ikinci planda kaldığı görülür. Dervişlikte sadece hırkayla yol alınamayacağını çoğu sûfinin sözlerinde ve manzumelerinde görürüz. Müslümanın zahir ve batın dediğimiz iç ve dış muvazenesinin gerekliliği düşünüldüğünde dervişin dış görünüşünün önemsizliği esasında bir sürece bağlanmalıdır. Hz. Peygamber'in risâlet sürecinin başlangıcında zamanını Hira'da halvetle geçirdiği düşünülürse sonrasındaki süreçte yaşamını nübüvvetiyle ümmete örnek teşkil edecek şekilde toplum içerisinde sürdürmüştür. Dolayısıyla manzumelerdeki bir takım kavramlar ve dervişlikle ilintilenen benzetmeler seyr ü sülûkun bir parçası olarak görülmelidir. Hırkanın yani dışı süslemenin yersizliği insanı riyadan uzaklatırma amaçlıdır.

Dervişlerin bir diğer özelliği de alperen olmalarıdır.

...Türkler İslâmiyet'i iyice benimseyince, İslâmiyet ile kendi kültürleri arasında her sâhada güzel eserler veren bir sentez vücûda getirdiler. Bunların en önemlisi, eski Türk destanlarında yüceltilen "alp tipi"nin,

“gazi tipi” hâline gelmesidir. “... Dervişlik” ve “savaşçılık”, iki farklı, hattâ uzak kavram gibi düşünülebilir. Ama Anadolu’nun fethi ve İslâmlaşp Türkleşmesi sırasında, bu iki anlayışın ve kavramın birleşerek yeni bir terkip oluşturduğu görülür. Türkler’deki geleneksel kahraman ve savaşçı “alp” tipinin Müslümanlıktaki karşılığı “gazi” kelimesidir. Buna bir de “dervişlik” eklenerek, “gazi-derviş” veya “alp-eren” tipi ortaya çıkmıştır. Menkıbelerde anlatılan şekliyle Anadolu’nun fethinde vazife alan gazi-dervişler, ellerinde tahta kılıçlarıyla, baş açık ayak yalın, coşkulu bir ruh hâli içinde savaşlarda ön saflarda yer alarak askerın mâneviyatını yükseltirlerdi. (Tahta kılıç, amacın insan öldürmek değil, onu kazanmak olduğunun sembolüdür.) Bunlar kahraman, gözü pek, aynı zamanda insancıl ve sevecen duygulara sâhiptiler.

<http://www.mehmetdemirci.org/gazi-dervisler-ve-balkanlar/> (et. 28.3.2019)

Derviş kelimesi savaş kelimesiyle her ne kadar yan yana gelmiş olsa da makâlede de ifade edildiği üzere asıl gayelerinin insan öldürmek değil insan kazanmak olduğudur. Dervişler savaşlarda askerın mâneviyatını yükseltmek için ön saflarda bulunmuşlardır. Nitekim“ İslâm tarihinde ülkeleri ordular fethetmiş, gönüllerin fethini ve toplumların İslâm’a davet edilmesi işini ise sûfiler üstlenmiştir” (Tosun 2018: 45).

Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler* kitabında tekke ve derviş kelimelerinin çağrışımları bakımından ortaya çıkan algı yanlışlarına ve bazı tarihçilerle sosyologların da bu anlam yanlışlarının doğrusunu eserlerinde belirttiklerine değinmiştir. Özellikle yeni neslin “ tekke ve derviş” kelimeleri telaffuz edildiğinde “küf ve miskinlik kokan” bir yer ile “omuzları çökmüş, kamburları çıkmış, yüzleri süzölmüş, gözlerinin ferî sönmüş kapı kapı dolaşan” insanları hatırladıklarından bahseder. Oysaki bu konuya dair gerçek bilgiler alanın uzmanları tarafından belirtilmiştir. Kara bu konuya açıklık getirirken Ömer Lütfi Barkan’ın *Kolonizatör Türk Dervişleri* adlı makâlesinden birtakım bilgiler aktarır. Ortaasya’dan gelen muhacir dervişlerin, bir nevi Türk manastırları olan zaviyeleri kurmasıyla تنها yerlerdeki boş toprakları muhabbetle açan ve kırlara doğru yayılan canlı müteşebbis bir tip yeni insanlar olduğunu söyler. Zannedildiği gibi bu dervişler serseri, zahid ve tufeyli bir zümre değildir (2013: 121).

1.3. Mürşid

Tasavvufun amaçlarından biri, kişideki yaratılıştan gelen az veya çok mânevî isti'dâdı ortaya çıkarmaktır. Bu isti'dâdı ortaya çıkarabilecek kişi ise mürşiddir. Mürşid veya mürşid-i kâmil, tasavvufta genellikle“şeyh” kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılagelmiştir. Mürşid hekime benzer; hekim nasıl kendisine başvuran hastayı hastalığına ve bünyesinin mukavemet ve direncine göre tedavi ederse, mürşid de kendisine intisab eden saliklerin manevî hastalıklarını giderici uygulamaları kullanır. Mürşid-i kâmiller ,müridin kabiliyet ve zaaflarını tespit edip gerektiğinde kişiye özel reçete geliştirebilen tabipler gibidir. Bu bakımdan mürşid tıpkı kuş yetiştiricisi gibidir. Kuş yetiştiricisi kuşun kursağına ne kadar yem gireceğini bilerek hareket eder. İrşad yetkisi olan kâmil kişi müridin gönlündeki cevherin ve ondaki isti'dadın ortaya çıkması için mânevî sondajı vurabilecek kişidir. Mürşid kitap ve sünneti iyi bilen bir âlim olmalıdır, bütün fiil ve davranışlarıyla telkinleri birbiriyle ahenkli olmalıdır. Değilse vereceği eğitimin hiçbir tesiri olmaz. Şeyh ve mürşidler müridlerini “meşreb” lerine göre *seyahat, sohbet, ve halvet* yollarından biriyle irşad eder. Hakk'a vuslat ve Hakk'ın rızasına ermek, ilim ve kitap mütalaasıyla değil, bir mürşid-i kâmile el ve gönül vermekle olur (Özköse 2017:331-333; Tosun 2018:26-36).

Tasavvufun ilk şeyhi kimdir diye sorulacak olursa bu soruya Kara şöyle cevap vermiştir:

- Sûfilerin pîri ve tasavvufun ilk şeyhi Hz. Peygamber'dir, demek hiç de ihtiyatsız bir hüküm değildir. Sûfiler, kendilerinde mevcut olan ilim, marifet, hâl ve yaşayışın ilk örneğini daima Resulullah'da görmüşlerdir. Her ne ki sûfilerde vardır o şey aynen Resulullah'da vardır Resulullah'ın ruhâni hayatı ve dîni heyecanı nesilden nesile aktararak aynen devâm etmiştir. Bu hayat okunarak ve yazılarak öğrenilen bir hayat olmayıp yaşanılan ve yaşatılan bir hayattır (Kara 2013: 24-25).

Tasavvufun bir beden ve ruh eğitimi olduğu hatırlanacak olursa bu eğitimi verecek olan rehberin de tecrübeli ve eğitimli olması gerekir. Bununla birlikte rehber edinilecek kişiye rûhî uygunluk da önemlidir. Kişi, birlikte yolculuğu

seçtiği kişiyle ruhunun ait olduğu yere götürüleceğine inanmalıdır. *Sühreverdi*'nin kendisine tabi olunacak kişiyle ilgili verdiği bilgi *Avârif'te* şöyledir: Bir kişiye intisab etmek eğitmesi için ruhunu ona teslim etmek demektir. Müridin ruhu şeyhin eğitimiyle manevî bir doğuma ulaşır ve onun ruhunun bir parçası olur. Buna “ikinci doğum” denir ve babanın ruhî özellikleri evlâda geçer. Ruhî babalık vesilesiyle babanın ilmine varis olunur. Bununla birlikte rehber olacak kişi insanları Hakk’a çağırıyorum diyerek kendisine çağırılmamalıdır. Kendi nefsinin kabartacak hareketlerden kaçınmalı, şanını duyurmak için uğraşmamalıdır. Diğer önemli bir husus da şeyhin müride çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinde rehberlik edebilecek donanımda olması için bu yaş safhalarının pedagojik bilgisine sahip olması gerektiğidir (Küçük 2015: 106-108).

Mürşid-i kâmil bulup bahrine kendin atmalı

Varlığın onda eritip zevki öyle tatmalı

Ken’ân Rifâ’î (Tahralı 2013:57)

diyen Ken’ân Rifâ’î, kâmil bir mürşidin bahrine kendini atmalı diyerek burada teslimiyete, bildiklerini unutmaya ve ona tâbi olarak edebi tahakkuk ettirmekten bahseder. Yine *Dervîş Öğüdü* adlı şiirinde Rifâ’î mürşid ile ilgili şöyle der:

Mürşidi Hak bilmeyen bulmaz murâd

Feyz-i Hak’tan olmaz aslâ bermurâd

İstemezsen eyleye şeytan fesâd,

Her hususta mürşide kıl inkıyâd!

(Tahralı 2013: 63)

Esîf, divânı’nda şeyh için; *pîr*, *pîr-i aşk*, *pîr-i hikmet*, *pîr-i tarîkat* veya *mürşid* tabirlerini kullanır. Hakikat pîri, kalp çocuğuna sahip olunca kalp gözünün saflığında aşkın nuru ortaya çıkar. Tarikat pîrinin yolunu rehber edinen, ma’rifet hazinesinden irfan serveti kazanır (Dinç 2010:49).

- Mürşid anlamlarında kullanılan şeyhin Kâşânî ve Câmi’deki anlamı şöyledir: *Şeyh*; şerîat, tarîkat, hakîkat ilimlerinde derin bilgiye sâhip olan, nefis hastalıklarını, âfetlerini, belâ ve sıkıntılarını bilen, bunların devâ ve

şifâlarından haberdar olan ve bu hastalıklara yakalananları tedâvi edip şifaya kavuşturabilecek gücü olan insan-ı kâmilidir... Şeyh, insanları kalbiyle Allah Teâlâ'nın huzuruna çıkmaya mâni olacak kötü sıfatların giderilmesi için uyaracak ve irşâd edecektir...

Nefehât'ta yer alan bazı bilgiler de şöyledir:

Şeyh, müridin bütün hâl ve hareketlerinde yöneldiği Kâbe'sidir.

Müridden kabiliyet şeyhten yardım.

Şeyhim kalbim, zâviyem başımdır. Her nereye gitsem bu ikisi benimledir (Erginli 978- 979).

- *Osman Şems Efendi*'ye göre *mürşid*, âdetâ kimyâ (çok az bulunan değerli şey) gibi olup, onu bulmak için de kimyâger olmak lazımdır. Mürşid, kevnî ve sûrî kerâmet, olağanüstü hâller gösteren kişi değildir. *Mürşid*, gönül ehli ve bütünüyle Hakk'ın nûrunun mazharıdır. Onun kerâmeti, ilimleri keşfetmek olup, esrârına akıl ve idrâkin ermesi zordur. Hz Peygamber'in izini takip eder. Onun yüce ahlâkıyla ahlâklanmıştır. Müridlerin gönlünden yeniden yeniye hicâb perdelerini kaldırır. Şüpheye yer bırakmaksızın Hakk'ın cemâlini gösterir. Yine onların ahlâkını günden güne güzelleştirir. Hata ettiklerinde ise doğru yolu gösterir. Mürşid, felekleri, ruhları gösterir, varlıkları ve cisimleri bildirir. Her hâlükârda gam ve kederi defedip, Hak'ın nûrunu açıkça gösterir. (Şimşek 1995:552)

Tezkiretü'l Evliyâ adlı eserde Veysel Karâni kısmında *Üveysilik* yoluyla ilgili verilen bilgi şöyledir:

Mâlumun olsun ki "Üveysiler" denilen bir zümre vardır. Bunların şeyhe ihtiyacı yoktur. Zira başka bir vasıtaya hacet kalmadan, nübüvvet bunları bizzat kendi kucağında terbiye etmiştir, tıpkı Veysel Karânî' yi terbiye ettiği gibi. Gerçi o, zâhiren Peygamber Efendisi'ni görmemişti. Ama onun tarafından terbiye ve irşad edilmişti. Nübüvvetten terbiye görmüş ve hakikatle hemdem olmuştu. Bu makam

o kadar ulu ve yücedir ki kolay kolay kimseyi oraya ulaştırmazlar. Bu devlet kime yüz gösterir ki? (Attar 2017: 82).

Niyâz-i Mısrî'nin müşşidlerle ilgili bir beyti şöyledir:

Mürşid gerekir bildire Hakk'ı sana Hakk-el Yakın

Mürşidi olmayanların bildikleri güman imiş

(Niyazî-i Mısrî)

Mısrî, sana Hakk'ı, hakk'el yakîn bildirecek bir müşşid gerekir, müşişidi olmayanların bildikleri vehimden ibaretmiş,der.

- Müşşid, tasavvufta, bir tarikata girenin gönül gözünü açan ulu kimsedir. Müridi doğru yola ileten manevî kılavuz mürsit olarak adlandırılır. Bütün konaklardan geçip uyanarak irsat için boşa dönmüş, halkla olup, Hak'tan ayrılmayan kimsedir. Tasavvufî hayat bir mürsid-i kâmile bağlanmakla baslar. En büyük mürsit Hz. Peygamber'dir. Daha sonraki dönemlerde gelen mürsitler de bir silsile ile ona kadar ulaşır. Bunlar Hz. Peygamber'e vâris olan kâmil insanlardır. Mürsit, insanın gözünü gafletten açar ve insana doğru yolu gösterir...Çavdaroğlu manzumelerinde şu anlama gelen sözleri kullanır: Kendi bildiklerine aldanma, dosta ulaşamazsın, Allah'ı zikrederek ve bir müşşide bağlanarak ancak menzile erişebilirsin. (Özkan 2008: 78-79)

Seyyid Burhâneddin'in müşşid tanımını şöyledir:

- Öyle erenler vardır ki yol ala ala Hakk'a vasıl olurlar. Öyle kullar vardır ki Allah onları kendisi için seçmiştir. İnsan etten, deriden ibaret olacak sonra bu haliyle de Hakk'a ulaşacak mı sanırsın? Ancak o kâmil insanın elli kere eti erimiş ve derisi değişmiştir artık. Post gitmiş sadece Dost kalmıştır. O elli yıldan beri postundan sıyrılıp çıkmıştır. Eğer posta bürünmüş olsaydı Yüce Dost'a nasıl ulaşılabilirdi ki? şeyh kendi varlığından kurtulmuş kişidir, varlığından benliğinden kurtulmalı ki başkalarını da görsün, gözetsin (Küçük 2016: 115).

Bütün bu bilgiler ışığında yola çıkanın kâmil bir rehber edinmeksizin yolculuğunu zahmetsiz hatta doğru şekilde tamamlaması düşünülemez. Nefis tezkiyesi sürecinde sâlike hatalarını söyleyip doğruya yönlendirecek bir terbiyeci olmazsa olmazdır. En ufak bir mesleğin bile inceliklerini öğrenmek için bir üstadın yanına gidilir. Maddî âlemde bir pîre tâbi olmayanlar manevî yolculuğu için Üveysilikte olduğu gibi vefat etmiş kâmil bir zâtın ruhâniyetinden de istifâde edebiliyor. Hayatta olan kemâl ehli bir önder bulamayanlar bu yolun büyüklerinin eserlerinden istifâde ederek manevî gelişimlerini sürdürebiliyorlar.

İslâm'ın kâbulüyle birlikte gelişen Türk edebiyatı tasavvufun görünürlüğünü en geniş ve en güzel biçimde yansıttığı alan olmuştur. "... kâinâtta umûmî âhengin insanı teshîr eden esrârını rûhlara duyuran tasavvuf'un İslâm âlemine yayılmasından kısa bir zaman sonra, bu fikirlerin edebiyat sahasında da tesirini göstermesi tabî idi" (Pekolcay 1967:258) ifadesi tasavvufî bakış açısının edebiyatla kendisini gösterdiğini belirtir. Tasavvufî fikirlerin işlenmesi süreciyle edebiyatın kazandığı bu yeni yüz çeşitli isimlerle anılmaya başlandı. Tekke edebiyatı, Türk İslam edebiyatı, dinî-tasavvufî edebiyat gibi. Bu edebiyatın bir başka tanımı da şöyleydi. *Türkler, İslam medeniyeti içine girdiklerinde zengin bir edebî birikimle karşılaştılar. Bu karşılaşmanın neticesinde ortaya çıkan edebiyat Türk İslâm Edebiyatı'dır.* (Kemikli 2017:17) Dinî tasavvufî edebiyat, içinde geliştiği İslam kültür ve medeniyetinin değerleriyle değişmeyen bir ruh ve mânâ bütünlüğünü farklı formlarda tezâhür ettirerek edebiyat sahasında güçlü bir yer edinmiştir. *Türk Edebiyatı, İslâmiyet'in kabulünden asrımıza kadar, gerek tekkelerin mistik çevresinde, gerekse bu çevreden ilham alan şairlerin dinî tasavvufî eserleri ile doludur* (Güzel 1999:31). Dinî türler dîvan edebiyatı nazım şekilleriyle işlenirken bir taraftan da halk edebiyatı nazım şekilleriyle de vücûda getiriliyordu. Derviş-nâmeler de pek çok divanda işlenegelmiş fakat bu şekilde bir isim altında toplanmamıştı. Türk edebiyatında türler incelendiğinde *derviş-nâme* adıyla bir türün mevcut olmamakla beraber bu ismin Harun Kırkıl'ın, Halîl'in yazmış olduğu dervişlik temalı manzumeyi makalesinde *derviş-nâme* olarak adlandırdığı görülür. Burada *derviş-nâmelerin* tanımı şöyledir:

Derviş-nâmeler, dervîşliğe soyunan müntesibin kendisini adanmış olduğu yolun hakkını verebilmesi, lâıık-ı veçhile dervîş olabilmesi için sahip olması gereken husûsiyetler ve riâyet etmesi îcâb eden bütün kâideleri içerir. Bu prensiplerin nazar-ı îtibâra alınmayarak ihmâl edilmesi veya bir dervîşin bu esaslara riâyetten müstağnî kalarak kemâl kesb etmesi ve seyr ü sülûk(u)n(u) tamamlaması düşünülemez (Kırkıl 2006 : 237).

Buradaki tanımlamaya ilâveten bu manzumelerde dervîşleri meth eden, yücelten ve teşbih yöntemiyle onlara birtakım özellikler veren anlatımlar mevcuttur. Müstakil halde dervîşliğe dâir mevzarın bulunduğu manzumeler bu tez vesilesiyle bir araya getirilmiştir.Yaklaşık 38 divandan derlenen 110 manzume 12. yy ile 20. yy arasındaki bir zaman dilimini kapsamaktadır.Tezde şiiirlerden hareketle dervîşlik yolu ve dervîşlere ait hususlar anlatılmıştır. Yunus Emre, Sun'ullah Gaybî, Elmalılı Ümmî Sinan, Fahrî Celveti, Dede Ömer Ruşeni, İsmail Hakkı Bursevi, Hulûsî-i Daredevî, Abdu'l Mecîd Sivâsi,Eşrefoğlu Rûmî, Seyyid Nizamoğlu, Çavdaroğlu Müftî Dervîş, Hüsâmettîn Uşşâki ve daha pek çok ismin şiiirlerinden örnekler bulunmaktadır.

2. BÖLÜM

2.1. Osmanlı Sahası Derviş-nâmeleri

Çalışma kapsamında yaptığımız kaynak taramalarına göre 38 şairin 110 manzumesinin derviş-nâme olarak nitelendirilebileceği kanaatine ulaştık. Cefâyî'nin *Dekâyıku'l-Hakâyık* adlı mesnevisinden alınan manzumesi hariç diğer derviş-nâmelerin hepsi divanlarda bulunmuştur. Derviş-nâme sahibi şairler ve bu şairlerin tezimize kaynak oluşturan manzumelerinin sayılarını gösteren tablo aşağıdaki şekildedir:

	Şair	Manzume Sayısı	Beyit Sayısı
1	Yûnus Emre (d. 1240/41-ö.1320-1321)	14	122 ⁴
2	Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1470)	4	34
3	Kemal Ümmî (ö. 880/1475)	2	25
4	Hakîkî (ö. 1486)	4	72
5	Dede Ömer Rûşenî (d.1407?-ö.1487)	9	18
6	Cefâyî (15. yy)	1	31
7	Halîl (15.yy)	1	27
8	Ahmed Paşa (15.yy)	2	25
9	Abdurrahîm Tırsî (ö. 926/1519)	1	17
10	Aşkî (ö.1576)	1	7
11	Hüsâmeddîn-i Uşşâkî (d.1475-ö.1593)	2	11
12	Vâhib Ümmî Halvetî (ö. 1004/1595)	8	213
13	Çavdaroğlu Müftî Dervîş (d.1580?)	2	37
14	Nev'î (d. 940/1533/ö.1007-1599)	1	5
15	Pîrkâl (16.yy)	1	5

⁴ Tespit edilen manzumeler beyit, dörtlük ve beşliklerden oluşan nazım şekilleriyle kaleme alınmışlardır. Hesaplamada kolaylık olması adına dörtlük ve beşlikler de beyit esasına göre hesaplanmıştır.

16	Ravzî (16.yy)	1	10
17	Seyyid Nizamoğlu (16.yy)	2	12
18	Eroğlu Nûri (öl.1603)	3	72
19	Abdu'l Mecîd Sivâsi (doç.1563-öl.1630)	2	26
20	Elmalılı Ümmî Sinân (öl.1657)	3	29
21	Sun'ullah-ı Gaybî (d.1023-1024?/1615?- ö.1086-1087?/1676?)	3	104
22	Muhyiddîn-i Bursevî (ö.1091/1680)	5	86
23	Niyâzî-i Mısrî (d.1027/1618- öl.1105/1694)	1	5
24	İsmâil Hakkı Bursevî (d.1063/1653- ö.1137/1725)	2	17
25	Esîf (d.1698-ö.1732)	2	26
26	Sâkıp Dede(ö. 1735)	1	60
27	Şekûrî (ö.1767)	8	107
28	Vuslatî (ö. 1182/ 1768)	1	11
29	İsmâil Hikmetî (ö.1773)	1	19
30	Fahrî-i Celvetî (ö. 1799)	2	20
31	Sûzî Sivâsî (d.1765)	2	18
32	Fethü'd-dîn Ahmed (d.1179/1765-66)	1	8
33	Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî (ö. 1825)	1	8
34	Veliyüddîn-i Râcî (ö.1269/1851)	1	10
35	Şeref Hanım (d.1809-ö.1861)	1	12
36	Hoca Zâde Ahmed Kâmil Efendi (d.1250/1834-ö.1312/1894)	1	10
37	Salih Baba(d.1846-ö.1906)	5	109
38	Hulûsî-i Dârendevî (d.1915-ö.1990)	7	25
	Toplam	110	1453

Tabloda da görüleceği üzere dervişlik meselesi 13. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar hemen her devirde farklı şairler tarafından işlenmiştir. En fazla manzume başta

Yunus Emre olmak üzere Dede Ömer Ruşenî, Şekûrî ve Vahib Ümmî Halvetî gibi önemli mutasavvıf şairlere aittir. En uzun manzume örnekleri ise Vahib Ümmî (73 beyit), Eroğlu Nurî (46 beyit ve 66 beyit), Salih Baba (34 beyit) ve Cefâyî'nindir (31 beyit).

Hem hece hem de aruz vezninin kullanıldığı derviş-nâmelerin muhtevası dışında en karakteristik özelliği yarıdan fazlasında derviş kelimelesinin redif olarak kullanılmasıdır.

2.2. Derviş-nâmelere Göre Derviş Tipi

2.2.1. Dervişleri Kemâle Ulaştıran Vasıflar

Manzumelerden elde edilen bilgiler ışığında dervişlerin taşımaları ve sakınmaları gereken özellikleri *teslimiyet, benlik, fakr, fenâ- bekâ, yokluk, tevazu, ilâhî aşk, hırka, gönül, nefis, lâ- mekan, bî- mekan, hâl-makam, sıfatsızlık- bî nişan, manevî sulanlık, ölmeden evvel ölme, riyâzat, hizmet, tevhîd, zikir, tefekkür, şükür, sıdk* gibi kavramlarla sıralayabiliriz. Bu kavramlar manzumelerdeki kullanılış amaçlarına ve tasavvuftaki anlamlarına göre açıklanmıştır.

2.2.1.1. Teslimiyet ve Terbiyet

Derviş yol içinde teslim olandır. Usûlsüz vusûl olmaz. Mânâ yolunun usûlü de önce bir mürşide teslim olmaktır:

Evvelâ bir pîre teslim olmayan dervîş midir
Eşiğinde baş koyup cân vermeyen dervîş midir
(Salih Baba 99/1)

Gelmek gerek terbiyete kamu bildüklerin koya
Mürebîsi ne dirise pes ol anı dutmak gerek
(Yûnus Emre 5/2)

Ne gelse başa yimez endîşe

Tevekkül Hakka kılup turandur

(Ümmî Sinan 63/5)

Hiz. Musa ile Hiz. Hızır'ın hikayesi herkese mâlumdur. Musa Peygamber Hızır ile çıktığı yolculukta kendisiyle yaşanacak olanlara sabretmesini ve soru sormamasını tembihlemesine rağmen Hiz. Musa üç vak'a sonra dayanamayıp olup biten her şeyin sebebini ve sonucunu öğrenmek istemiştir. Neticede Hak Teâlâ'nın olaylarla ilgili takdir ettikleri realitede belli olmayıp aslında hayırlı olan hikmetlere dönüşmüştür. Teslimiyet ve tevekkülün sırrı burada yatar. Özellikle tasavvuf yolunda sâlikten en evvel istenilen şeylerden biri teslimiyettir. İbrahim Hakkı Hz. nin olan bir olay için sorgulamadan sabırla sonunu beklemeyi tavsiye etmesi bundandır ve sonunun hayır olacağını buyurur.

Mürşide uyar

Sırrını duyar

Kendin yok sayar

Kim dervîş ise

(Eroğlu Nûri 59/ 13)

Her ne dirse mürşidine şöyle teslim ola kim

Cân u baş ide fedâ diye şâhâne gerek

(Sûzî 93/5)

'Ahd u ikrârında temkîn ide teslim-i kalb ola

Her bir etvârında dâ'im kâmilâne gerek

(Sûzî 93/2)

Dervîş, Ümmi Sinan'ın tanımladığı gibi dünya kayıtlarından uzak endişesiz Hakk'a tevekkül edendir. Bildiklerini bırakarak terbiyeye gelir ve mürebbîsine teslim olur (140/2 Yûnus). Gam teşvîşi çekmez ve külhana girmek gülşene girmek gibi nazarında müsavidir (63/6 Fahri Celvetî). Bir dervîşe gereken kalp teslimiyeti ile tavırlarında olgunluk göstermesidir. Kalben teslim olan fikrinde, fiilinde ve özünde huzuru yakalar. Bunları yapabilen gerçekte Allah dostlarıdır.

Hakk'ın dostları tam bir teslimiyet ile korkudan, hüzünden ve endişeden emin olur. Nitekim âyet- i kerimede de şöyle buyrulur.

Hayır, kim iyilikte bulunarak kendisini Allah'a teslim ederse artık onun Rabbi katında eciri vardır. Onlar için korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır (Bakara 2/112).

Sözünü lutf ile söyle yüzünü hâk-i râh eyle

Dime şu şöyle bu böyle eğer dervîş isen dervîş

(Halîl 35/16)

Eğer dervîş isen sözünü güzellikle söyle, yüzünü yolun toprağı eyle, şu şöyle bu böyle deme. Dervîş olmak isteyen için hoşluk, letâfet gerekir. Alçakgönüllü olmalı, fiilleri Hak'tan bilerek bu niçin böyle şu niçin şöyle diyerek eleştirmemelidir. Buna benzer bir söyleyiş de Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz. ne aittir. “Hiç kimseye hor bakma, incitme gönül yıkma, sen nefsine yan çıkma, Mevlâ görelim neyler, neylerse güzel eyler” buyurur. Teslimiyet kulun bütün fiillerine aksetmeli, yaşadığı üzücü olaylarda ve çektiği kederde itiraz etmeyip kimseyi bunlardan sorumlu tutmamalıdır.

2.2.1.2. Gönül Ehli Olmak

Dervîş gönlünü dervîş kılandır. Tasavvufta gönül kavramı önemli bir yere sahiptir. İlahi isim ve sıfatların tecellîgâhıdır. Sırlar mevhibesi, mekandan münezzeh Yaradan'ın mekânıdır. Keşif ve ilham menba'ıdır. Hakikat hazineleri gönül aynasından görünür. “Gönlünde Hakk'ı bulan her şeyi bulmuştur. Gönül levhası pak olursa dört yanda gezip aramaya gerek kalmaz. Arayan her ne ararsa gönül evinde bulacaktır”. (Mu., 4/6 Seyyid Nizamoğlu) Gönül kırmamaya yapılan vurguların kaynağı bu bilgilere dayanır.

Dört yana gezüp kanda ararsın anı dervîş

Pâk eyle gönül levhini var anda var iste

(Seyyid Nizamoğlu 4/6)

Gönül nedür bilmedi

Hakk'ında bulmadı

Can amelin kılmadı

Zamâne dervîşleri
(Gaybî 66/9)

Suretlerin düzerler
Gönüllerin bozarlar
Er yolında azarlar
Zamâne dervîşleri
(Gaybî 66/24)

Dervîşlik didükleri hırkayla tâc degül
Gönlin dervîş eyleyen hırkaya muhtâc degül
(Yûnus 10/1)

Yûnus *dervîş olan kişilerün gönli gendür tar gerekmez* diyerek gönüllerinin geniş olduğunu vurgular. Hatırlanacağı üzere *Ben yere göğe sığmadım mü'min kulumun kalbine sığdım* hadîs-i kutsîsi bu gerçekliği ortaya koyar. Yunus bize her şeyin sınırının olduğu bu alemde gönül sahasının sınırsızlığını hatırlatır. Gönül sahasının sınırsızlığı da orayı mekan edinen Hak Teâlâ'nın sonsuz varlığına bağlıdır. Aslında bu Allah'ın kuluna bahşettiği sınırsız kapasitedir. Yunus *dervîş gönülsüz gerekdür* diyerek gönlü tam anlamıyla saflaştırılmasını ve bir ayna hâline getirilmesini ön görür. Gönlünü Hakk'a vererek kendi nefsî hissiyatından kurtulan kişi bu süreçte ne kendisine sögene ne de el kaldırına karşı çıkmayacaktır. Çünkü o gönlünü Hakk'a vermiştir ve O'nun hükmündedir. Gönül tezkiyesinin önemini belirten âyet-i kerime şöyledir:

Ancak Allah'a arınmış bir kalple gelen başka (Şuarâ 26/89).

2.2.1.3. Tevhid Yolunda İlerlemek

Dervîş kalbe tevhid bayrağını çekendir. Tasavvufun temel âdetlerinden birisi *la ilâhe illallah* kelime-i tevhidini sık sık tekrarlamaktır. Tasavvuf disiplini, kalbimizi temizleyerek onu ilâhî huzuruna uygun mabedler haline getirmeyi içerir” (Frager 2004: 48).

Tevhîd, Allah'ı birlemek anlamındadır. Tasavvufî anlamda tevhîdi idrak edemeyenler Allah'ı birleyip gayrı ilah tanımayız derlerken kendilerini de var

sayarlar. Böylece ortaya birlik değil ikilik çıkar. Doğrusu ise Niyazi Mısri hz.nin *Ben taşrada arar idim Ol can içinde can imiş* dediği Hakk'ın aranması gereken yer gönül evidir. Allah'ı Teala *Ben size şah damarınızdan daha yakınım* buyurarak bizi kendisini bulma hususunda doğru bir anlayışa sevkeder. Allah maddî duyularla göz, kulak, beden ile değil akıl, kalp, ruh gibi manevî duyularla bulunabilir. Aynı mânâyı Mevlâna hz. de şu sözleriyle işaret eder.

Canında bir can var, o canı ara... Beden dağında bir mücevher var, o mücevherin madenini ara... A yürüyüp giden sûfi gücün yeterse ara; ama dışarıda değil aradığımı kendinde ara. İşte bu mânâyı kendilerinde bulanlar reel anlamda tevhîdi idrak edenlerdir.

Tevhîdden sorulduğunda Ruveym b. Ahmed b. Yezîd Bağdâdî'nin verdiği cevap şöyledir:“Tevhîd, beşeriyet âsârının yok olması, yalnızca ulûhiyyetin ortaya çıkmasıdır”(Yılmaz 1996 :31).

Şem'-i tevhîde dönerler her biri pervâneveş

Zikr-i Hakdan gayra yokdur ülfeti dervîşlerin

(Fahrî Celvetî 90/6)

Dervîşlerin her biri pervâneler gibi tevhîd mumunun etrafında dönerler. Hakk'ın zikrinin dışındakilere yakınlığı yoktur dervîşlerin.

Mâ-sivâullâhı giderdik kalbimizden lâ deriz

Birliğini Hakk'ın ikrâr eyleyüb illâ deriz

(Uşşâkî 94/1)

Hüsâmettin Uşşâkî hz. *lâ* yani 'nefy' ile kalpte olan Hakk dışındaki her şeyi sileriz yerine Hakk'ın mutlak birliğini tasdikleyerek '*illa*'yani isbat ile sadece O'nun varlığına iman ederiz anlamındaki bu beyti söylemiştir. Dolayısıyla kalp sultandır, azalarımız kimin elindeyse onun hükmüyle hareket eder. “La ilahe illallah” zikri kalpte mukim olduğu zaman bütün azalar Rahmânî olur. Tevhîd kelimesi için “kelime-i tayyibe” de denilmiştir.([https :// www.luggat.com](https://www.luggat.com) et. 4.11. 2019). Nefs ve şeytanın hilelerinden korunmak için kelime-i tevhid kalesine sığınmak gerekir.

Nefyile isbât birdir terk ü tecrîd ehline

Gitdi dilden gayrı illâ oldu lâsı dervîşin

(Abdülmeçid Sivâsî 61/14)

Merkez-i vahdetde bunlar oldılar sâbit-kadem

Muttasıl bir noktanun pergâridur dervîşler

(Nevî 52/3)

Hız. Mevlânâ'nın pergel benzetmesinde olduğu gibi Nevî de dervîşlerin, vahdeti ayaklarının sabit olduğu merkez nokta olarak pergelin diğer ayağı gibi tevhid dairesini dolaşarak ayaklarının tevhid noktasından ayrılmadıklarını ifade eder. Anlatılmak istenen onların her işlerinin tevhide uygun olması ve bu anlayışı esas olarak senlik-benlik davasından geçmiş olmalarıdır.

2.2.1.4. İlâhi Aşkla Yanmak

Dervîş Hak 'âşığıdır. İlâhî 'âşk, bütün eksiklikleri gideren ve insanı tamamlayan evrensel bir sevginin adıdır. Bu sevgiyle fenâfillah makâmına ulaşan kişiye insan-ı kâmil denilmiştir. (Tatçı 1997: 11).

Matla'-ı nur-ı İlâhî cânları

Feyz-i 'aşkun mazharı dervîşler

(Pirkal 53/3)

Dervîşlerin canları İlâhi nurun doğuş yeridir, onlar aşk feyzine mazhar olmuşlardır. Kainatın yaratılışı kenz-i hafî hadîs-i kutsisince bir hubb hareketine bağlanmıştır. Dolayısıyla ilâhî aşk sülûk yolunda müderristir.

Kangı dervîş 'aşkı bilmez

Vallahi ol Hakk'ı bulmaz

'Aşkdan ulu 'amel olmaz

'Aşk ile tut pir eteğin

(Sun'ullah-ı Gaybî 87/8)

Yûnus Emre'nin dizelerinden bize gelen öğretiler arasında ilahî 'aşkın kişiyi kemâle erdirici vasfının olduğu görülür. Hız Mevlâna da aşkın, insanı kemâle ulaştırmada en kestirme yol olduğunu şu sözleriyle ifade eder:

Akılda kemâle ermekle Allah'a ulaşılmaz (Mesnevi,1/532) sözüyle aklın bu yoldaki yetersizliğini vurgulayarak ancak aşkla birlikte olduğu zaman insanı yüceltebileceğine inanır. Kastedilen cüz'î akıldır çünkü insanın cüz'î akılı şimşeğe benzer, şimşeğin anlık ışığıyla doğru yolu görmek

mümkün değildir. İnsanın yolunu aydınlatacak olan ışık, ‘aşk nurudur. (Mesnevi, 4/ 3319-3320). Şu halde aşk nedir? Yokluk deryası ! Aklın ayağı orada kırıktır! (Mesnevi, 3/ 4723). Aşk has erlerin gemisidir. Onun afete uğraması nadir, kurtuluş ihtimâli fazladır. (Yeniterzi 2017: 37)

Aşkın yokluk deryâsı olması dervişliğin fakr anlayışını ortaya koyar mahiyettedir. Nitekim dervişliğe talip kişi ancak fakr ile yani varlığından soyunmak sûretiyle Hakk’a vasıl olabilir.

Aşk Tûr-ı Sînâ gibi bir dağa değdiği zaman dağ yerinden oynuyor. Her parçasıyla derin bir zevk içinde adeta raks ediyor. Çünkü Musâ’nın ısrârı üzerine Allah ona ‘Dağa bak’demişti. Mûsâ’nın bakmasıyla gözlerinin kamaşması ve ruhunun yanması bir olmuştu. Mûsâ düşmüş bayılmı. Çünkü dağ büyük güzelliğin aksine dayanamamış bir nûr ve ateş çağlayanı halinde parçalanmıştı. Hak tecelli edince ortada Mûsa kalmamış, Mûsa Allah’ında fâni olmuştu. Bütün bu ruh ve hayat mucizelerinin büyük yaratıcısı aşktı. Mûsâ’yı kendinden geçiren ve Tûr-ı Sînâ’yı raksa getiren kudret oydu. (Sargut 2017:21)

Nitekim İbrahim Ethem tâcını ve tahtını ilâhî ‘aşk uğruna bırakmış ve cihanda aşk cevherine değer kıymette başka bir şey bulamamıştır.

Niçe İbrâhîm Edhem verdi taht u tâcını
Bulmadılar cevher-i ışkâ cihân içre baha

Râh- ı ışk içre olup sâbit-kadem
Ta’neden bî-pâk olur dervîşler

(İsmal Hakkı Bursevî)

Esrük oldı cânumuz dür döker lisânumuz
Ol Çalab’umun ‘ışkı beni dervîş eyledi

(Yûnus Emre 362/5)

Yunus Emre’den anlaşılacağı üzere aşkın öldürücü etkisinin kendisini derviş eylediğini Hakk’ın aşkı vesîlesiyle canının deli olduğunu, dilinden de mâna incilerinin döküldüğünü söyler.

İlâhî aşk denildiğinde ortaya atılan görüşlerden biri rasyonalist Mu’tezilî olanların “Allah’a aşık olmanın mümkün olması, O’nu insana benzetmenin mümkün olması böyle bir şeyden bahsetmek de küfür olur” görüşüdür. Oysaki İlâh aşkın mümkünüğünü Mâide sûresinin 54. âyet-i kerîmesi *Onlar O’nu*

severler, O da onları ifâdesidir. Ebu Saîd el-Miheni'nin "her şey O'dur ve vücûdda O'ndan başkası yoktur dolayısıyla sevilen O'dur", sözü bu gerçekliği vurgular. Muhabbet insanı yüceltir, cins cinsine meyleder. Allah'a aşık olan insan ilâhî yönü, yani ruhunu güçlendirmiş insandır. Muhabbet kalbin amelidir, zaten tasavvuf yolu kalbin Allah'a ait kılınması üzerine kurulmuştur. Akılla yönetilen muhabbet hayır yoktur. Akıl sahibini bağlarken muhabbet dağıtır ve hayret verir. Akıl ve muhabbet birbirine zıttır. (Küçük 2015: 155-159)

Korkmaya Tamusından ummaya Hûrîsinden

Dâim anun maksûdı Hakkun dîdârı gerek

(Yûnus Emre 6/5)

Cehenneminden kormamak, Cenneti ummamak ve tek maksûdunun Hakk'ın dîdârı olması gerektiğini vurgulayan Yunus Emre'nin görüşüne paralel bir görüş de Rabiâtü'l Adeviyye'den gelmiştir. Onun:

Ey Rabbim! Seni iki sevgi ile severim. Sevginin biri hevâ sevgisi, diğeri Senin sevmeye layık olduğundandır, beyti birçok sûfi tarafından sayfalar dolusu şerhe konu olmuştur. Rabia muhabbet konusunda vurgulu bir şekilde konuşarak bu yolda çığır açmış korkuya dayalı ilk dönem zühd hayatını hâlis Allah muhabbeti ile tanıştırmıştır (Küçük 2015: 160).

'İşk odı 'âşıklar cânın yakar dosta ulaştırur

At cânunu 'ışk odına iki sanup turma sakın

(Eşrefoğlu Rûmî 18/2)

'Aşk gevherleridir akl ile idrak olmaz

Sadef-i tende yigin kıymeti dervîşlerin

(Ahmed Paşa 36/5)

Bir kişi 'âşık olsa 'ışk deryâsına talsa

O deryânun içinde gevher bulagan olur

(Yunus Emre 2/4)

Sevgilinin lütfuyla kahrı, nazıyla gazabı, küfrüyle imanı bir aşığın yanında aynı seviyede olmazsa o aşık sevgilinin sadık âşığı değildir (Dîvâne 2004: 60).

2.2.1.5. ‘Dört Kapı Kırk Makam’dan Geçmek

Derviş dört kapı kırk makam geçendir. Mutasavvıflar dervişlik yolunun dört kapısından söz ederler. Bunlar; şeriat, tarikat, hakikat ve marifettir. Dört kapıdan her birinin on makamı vardır. Tasavvuf dilinde kullanıla gelen kırk makam deyimi, her kapının makamlarının toplamına delâlet eder. Seyr-ü sülûk bu makamların her birini ikmâl ile tamamlanır. Bahsedilen dört kapı esasında bir seyr ü sülûk sürecidir.

...Sülûk kelimesi, ilk dönem tasavvuf klasiklerinde insanı Hakk’a ulaştırın bütün fiilleri kapsayan geniş bir kullanıma sahip iken, 6./12. yüzyıldan itibaren daha çok “Hakk’a ulaşma yolunda belli tasavvûfî âdâb ve erkânın uygulanması” anlamını kazanmış ve aynı anlama gelen “seyr” kelimesiyle birlikte kullanılmıştır.

Muyiddin İbnü’l –Arabî kelimenin sözlükteki “katılmak, intikal etmek” gibi anlamlarından hareketle sülûkü “mana, suret ve bilgide bir yerden bir başka yere intikal etme, makamlar üzerinde yürüme” şeklinde tanımlamıştır. Ona göre mânada sülûk bir ibadet menziline başka bir ibadet menziline, sûrette sülûk Allah’a yaklaşmak için farz kılınan bir amelden emir ve nehiy şeklinde Allah’a yakınlaşmayı sağlayan başka bir amele, bilgide sülûk bir makamdan başka bir tecelliye, bir nefisten başka bir nefse intikaldir.(Özköse 2017: 216)

Yûnus Emre dervîşin etrafında dört ulu kapı vardır diyerek şeriat, tarikat, hakikat ve marifeti kasteder.

Bu şerî‘at güç olur tarîkat yokuş olur

Ma‘rifet sarplık durur hakîkatdür yücesi

(Yunus Emre 12/7)

Denilmiştir ki Hz. Peygamber’in sözleri şeriat, fiilleri tarikat ve hâlleri hakikattir. Sûfileri zâhit ve âbidlerden farklı kılan tasavvufun tahakkuk yönünün ilâhî esrârın, manevî hakikatlerin, irfan, marifet ve hikmetin kaynağı olmasındandır. Şeriat zâhirin hakikat bâtının sağlıklı olmasıdır. Şeriatsız hakikat bedensiz ruh, hakikatsız şeriat ruhsuz beden gibidir. Bayezid Bistâmî’nin bu husuta şöyle bir sözü vardır. “ Bir adama baksanız ve havada uçtuğunu bu derece bir kerâmeti bulunduğunu görseniz Allah’ın emir ve yasakları, koyduğu hudutları gözetme ve şeriatın adabına uyma hususundaki durumuna bakmadan ona aldanmayınız”(Uludağ 2014: 31-32). Dolayısıyla mânevî bir yolculuğa çıkmaya

niyetlenenlerin bu dört kapının birbirine açılan kapılar olduğunu unutmaksızın hareket etmeleri gerekiyor.

Niyaz-i Mısri'ye göre sülûk, cüz'i ruhun külli ruha kavuşmasıdır. Sözlük anlamıyla, "bir yola girmek, takip edilen tavır ve metot" anlamlarına gelir. Tasavvufun temel ıstılahlarından biri olan sülûk, "Allah 'a vasıl olmaya isti'dat kazanmak için ahlakı temizlemekten ibarettir" . Diğer bir tabirle insanın ruh yönünden temizlenmesi esnasında geçirdiği kalbî ve manevî yolculuktur. Genellikle tasavvufî literatürde "seyr" ile birlikte "seyr ü sülûk" şeklinde kullanılır.

Genel anlamda sülûk, tasavvufî boyutuyla, ölümle bitmeyen, sadece dünya hayatıyla sona ermeyen ve sonsuz bir seferdir. Ancak burada bizi ilgilendiren dünya planında devam eden sülûktür... İnsan, sonsuz varlık Allah'ın, kendine üflediği ilâhî ruhu beden kafesinde taşıdığı sürece, geldiği yeri özleyecek ve oraya doğru zorunlu bir yolculuk yapmak isteyecektir. Ezelden gelen bu saf ve berrak ruh, beden kafesine girince, insan onu asıl vatanı olan Allah'a ulaştırmak için arındırma faaliyetine girecektir. Bu arındırma işi Kur'an'ın ifadesiyle, "aşağıların en aşağısına düşürülen ", yani bedenle içine itilen insanın, "en güzel kıvam " diye nitelenen ilk saflığına ulaştırılması faaliyetidir. Sülûk da bu faaliyet esnasındaki yolculuğun, gidişin adıdır (Aşkar 1998: 320-321)

Şeri'ate yüz yumaz

Tarikate baş komaz

Hakikate hiç uymaz

Zamâne dervîşleri

(Sun'ullâh-ı Gaybî 67/2)

Sun'ullah Gaybî *Zamâne dervîşleri* redifli şiirinin bir dörtlüğünde şeriatî benimsmeden, tarikate uymadan ve de hakikatle alakası olmadan dervîşlik iddiasında olanları eleştirir. Nitekim sûfî büyükleri dört kapıdan geçilmeksizin dervîşlik yolculuğunun tamamlanamayacağını ifade ederler. Bir başka dörtlüğünde *Şeriatle edeplenmeyi, tarikatle süslenmeyi ve de hakikatle misklenmeyi* öğütler. Bunların hepsi de edeple beraber ha sıl olur.

Mü'eddeb ol şerî'atle

Mühezzeb ol tarîkatle
Mümessek ol hakikatle
Edeb gözle edeb gözle

(Sun'ullah- 1 Gaybî 111/3)

Şeriatden ayırma yüzün tarikatda kâl it özün
Hakîkate bak tur gözün yoklık it re's-i malını

(Müftî Dervîş 12/4)

Şeriat bir ağaç gibiymiş, tarikat onun dalları, marifet yaprağı, hakikat meyvesi derecesinde olunca ağaçtan maksat meyve olduğu gibi şeriatten maksat hakikatin bilinmesidir. Meyvesiz ağaç yakmaktan başka işe yaramaz. Hakikate ulaşmayan insan da azaptan kurtulamaz; meğer ki Allah'ın lutfu ola. Kur'an şeriat, tarikat, marifet ve hakikat ilimlerinin dördünü de kendisinde toplamıştır. Hakikat ilmi Allah'ın olan ilmidir, kenarı olmayan bir denizdir. Aşıklar o kenarı olmayan ilim denizinin dalgıçlarıdır. Zahir ilmi o denizin sahilidir (Dîvâne 2004: 36-41). Bu anlatımdan anlaşılacağı üzere dört kapının tekmîliyle hâsıl olan sülûk esasında Kur'an-ı kerîmi idrak etmektir.

2.2.1.6. İlmiyle Amel Etmek

Dervîş ilim ve amel sahibidir. Hz. Peygamber'in meşhur hadîslerinden biri de çokça dile getirilen *Çin'de de olsa ilmi arayınız* hadisidir. *İlim kadın erkek her Müslüman üzerine farzdır* hadisi yine ilmi vurgulayanlardandır. Hatırlanacağı üzere tasavvuf ilmi mukâşefe ve müşâhade üzerine temellenmiştir. İlmin kaynağı kalptir. Hak Teâla'nın eleştirdiği ilim şekli kuru kuruya ezberle gelen kitap hamallığıdır. Nitekim Kur'an-ı kerîm'in Cum'a suresinde *Onlar kitap yüklü eşeklerdir*, buyurur. Sûfî mânevî hâl ve irfan sahibidir. İrfan; Allah'ın gizli sırlarına ve eşyânın hakîkatine tefekkür, keşif ve ilham yoluyla vâkıf olma, tevhit ilmini zevk edinme anlamındadır (<http://lugatim.com/s/İRFAN> et. 20.12.2019). Nitekim Mısırî bu anlamda sadece zâhirî çalışmaların tekâmül için yeterli olmayıp asıl gerekli olanın irfan olduğunu şu beyitiyle ifade eder:

*Savm u salât ü hacc ile zâhid biter sanma için
İnsân-ı kâmil olmağa lâzım olan irfân imiş (Niyâzî-i Mısırî)*

Hak Teâlâ, samimi bir şekilde kulluk yapan bir mümine onun dîni ve ahlâki hayatta ihtiyaç duyduğu bilgileri kalbine ilham eder, mâna ve marifet âleminin kapılarını ona açar. İlmi ile amel edene Allah Teâlâ bilmediklerini öğretir. Sun'ullah Gaybî'nin dediği gibi canda ilim, tende amel gerektir. Gaybî, Zamâne dervîşleri ise bu nasihate kulak vermez, ilim ve ameli ehemmiyetli bulmaz, diyerek onları eleştirir.

‘İlim gerekdür canda
‘Amel gerekdür tende
Kulak urmaz bir pende
Zamâne dervîşleri
(Sun'ullâh-ı Gaybî 67/23)

Sülûkümüz ‘ilm ü ‘amel
Eylemeziz tûl-ı emel
Efsâneye etmez ‘amel
Bayrâmî dervîşleriyiz
(Şekûrî 81/4)

Şekûrî dervişin dört kapının birbirine açılan menzillerinde ilerlerken ilim ve amelle teçhizatlanmasına dikkat çeker. Hakk'ın rızasını kazanma niyetiyle riyadan uzak dünyanın aldatıcı hayallerine kapılmadan ilerlenilir. Buradaki realiteyi Asr suresiyle anlayabiliriz. *İkindi vaktine and olsun ki muhakkak insan hüsrân içerisinde.* Ancak iman edip amel-i salih işleyenlerle birbirine Hakk'ı ve sabrı tavsiye edenler istisna(Asr 103/ 1-3). İman ilmi ve ameli gerektirir. İki kanatsız bir kuş nasıl uçamazsa ilimsiz ve amelsiz bir dervîş de yol alamaz. Âyet-i kerimede de ifâde edildiği üzere ilim ve amelle ilgili olarak vurgulanan hususlar bir dervişin sahip olması gereken vazgeçilmez vasıflardır.

Niyazi-i Mısır' ye göre insan, mahlukatın özüdür. Bundan dolayı, insanın arzuların en üstünü talebetmesi gerekir. Ona göre dünyada, ilimden üstün bir gaye yoktur. O halde insan, en kıymetli varlığı olan ömür sermayesini, ilme sarfetmelidir. Mısır'ye göre, insan ilme malik olduktan sonra, ömrünün sonuna kadar, günden güne derecesi artar. Mısır'ye göre ilmin en üstünü, öğrenmek isteyen kimseyi Allah'a yaklaştıracı olanıdır. Salık için ilmin en faydalı olanı, yolunda kendisine azık olacak kadarıdır. Salık, bunu okuyarak, ya da dinleyerek öğrenebilir. Bundan sonra, salih amele ek olarak, nefis ve heva mücahadesiyle en yüksek gayeye yönelmelidir. Bu şekilde, salık'ın öğrendikleri ile amel ederek ilim elde etmesine veraset ilmi denir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.), "kim bildikleriyle amel ederse, Allah ona bilmediklerini öğretir" buyurmuştur. Bu ilim, peygamberlerin ve velilerin ilmidir. Çünkü, nebiler ve veliler, okuyup, öğrenme (diraset) yoluyla değil , veraset ilmiyle, yani, amel ve mücahede neticesinde elde edilen ilimle, peygamberliğe veya veliliğe ulaşmışlardır. Bu ilim, kulun kalbine Allah korkusunu salar. Kul da, bu ilim sayesinde Allah'ın nuruyla görür, işitir ve konuşur. Zira Allah, "kulum bana nafîle ibadetlerle yaklaşır. Ben de onu severim. Ben onu sevince, onun işiten kulağı, gören gözü olurum", buyurur (Aşkar 1998: 298-299).

Amel etmek ayrı bir öneme haizdir. İlmi ile amel edene Allah Tealâ bilmediklerini öğretir. Amel ve ibadet kuldan, ilim ve irfan Hakk'tandır (Uludağ 2014: 42)

2.2.1.7. Fakr

Derviş fakr sahibidir. Hz. Peygamber'in " El fakru fahrî" *fakirlik benim övüncümdür* hadîsi dervîşlik manzumelerinde en sık işlenen temlerdendir.

Ebû Abdullah Subeyhî'nin müridlerinden bir grup bana şöyle anlatmıştı: "Dervîş, mal ve mülkten geçmedikçe onun fakrı (dervîşliği), sağlam olmaz. Dervîş, mal ve mülkten geçince kendisine bundan bir makam ve i'tibâr (câh) doğar. Dervîşin bu i'tibârım kendisine âid bir makamı kalmaymcaya kadar bezletmesi gerekir. Dervîş i'tibârım bezledip ondan da geçince geriye nefisine âid bir gücü kalır. Onu da aynı şekilde ihvânma hizmette ve onlara lâzım olan harekette harcamalıdır. İşte "fakr" (dervîşlik) o zaman; ya'nî maldan mülkten, makam ve mansıbdan geçip nefisini hizmet yolunda kullandıktan sonra sağlam olur. (Yılmaz 1996: 196)

Abdülmeccid Sivâsî şiirlerinde dervîşleri çokça anmış, divanında iki tane dervîş redifli şiir kaleme almıştır. Dervîşlerin gözlerinin tok olduğunu, dünyaya meyl etmediklerini ifade eder. (Ay 2014 :102)

Fakra fahr işleridür gözleri tokdur bularun

Kâni' olmak gelene ni'met-i dervîşândır

(Abdülmeçid Sivâsî 60/7)

“*El fakru fahrî*” sırrına

Ulaşın ol nûrına

Dalarlar ‘aşkun bahrına

Gel cânım dervîş olalum

(Muhyiddîn-i Bursevî 71/6)

Eyleme kâlâ-yı câh-ı ‘izzeti ‘arz anlara

Hırka-i fakr u fenâdur şöhreti dervîşlerin

(Fahrî Celvetî 90/10)

Hamdülillâh i‘tibârum yok cihâna dervîşem

Fakr-ile fahr eylerem kim sabırane dervîşem

(Fahrî Celvetî 91/1)

Beyitlerde Celvetî, cihana îtibârı olmadığı için şükreder ve sabırlı dervîşim ve fakrıyla övünürüm, der. İnsanın kendisine bir varlık atfetmemesini en fazla kolaylaştıran unsur dünya kayıtlarından maddî, manevî sıyrılmaktır. Nitekim Mısrî hz. de *Fakirlik tamam olduğunda o Allah’tır* sözünü uzun zaman düşündükten sonra anlamının, kendisinde bir varlık görmeyip yegane mutlak varlığın Hak Teâla olduğunu idrak ettiğinde doğduğunu söyler.

Hz Geylânî “Bizim yanımızda fakir, hiçbir şeyi olmayan değil, her şeyde buyruğu olandır. Bir şeyi dileyip olmasını istediği zaman hemen olur. Fakir elinde parası, malı ve mülkü olmayan değil, her şeyde buyruğu olandır. Bize kavuşmak isteyenler fakrı, yani boşluğu, yokluğu ve hiçliği arzulasınlar; tüm isteklerinden geçsinler. Hatta bu yolda istememeyi istemek bile bir istektir ve bu bile istenmez. Böylece fakrın fakrına ondan sonra da fakrın fakrından fakra ersinler. Bu şekilde fakr tamam olunca artık onlar yok ancak biz varız. O zaman sen bundan habersiz idin. İşte senden perdeni kaldırdık ‘denir. Çünkü fakrlık tamam olunca O Allah’tır (Sargut 2017: 24).

Fakırdır iftihâr u şöhret ü ‘unvânı dervîşin

Perîşânlıktır ‘âlemde hemîşe şânı dervîşin

(Şeref Hanım 97/1)

Dervişlerin övücü, şöhreti ve ünvanları fakirlikleridir. Onların âlemde şanları devamlı perişanlıktır. Şeref hanım dervişler için bütün varlıklarının fakirlikten ibaret olduğunu söyler.

Çün izâ temme’l-fakru lem yebka illallah

Zât-ı bâkîdür âyât u müntehâsı dervîşin

(Abdulmecîd Sivâsi 61/8)

Hakîkî fakr işiginde özini hâk eyle

Ki dost yolına külli fidâ durur dervîş

(Hakîkî 21/25)

Hakîkî fakr eşiginde özünü toprak eyle ki dervîş dost yolunda her şeyini fedâ eder. Sühreverdî *Avârifü’l Maarif* adlı eserinde tasavvufun tanımını yaparken onun fakrdan da zühdden de ayrı bir kavram olmakla beraber hem bu kavramları kapsayan hem de başka unsurları içerirken fakrın tasavvufun başlangıcı olduğunu söyler. (Uludağ 2014: 27)

Beyitlerde de ifade edildiği gibi dervişler fakrı tercih etmişlerdir onların fakrdan maksatları varlıklarını hiçe saymaları ve hakîki gani olarak Allah’ı görmeleridir. İbn-i Arabî Hz. “*Fakr tamam olduğunda Allah kalır*” hadisini bütün âlemin eşyaya vücûd veren ve alan o Vâcibu’l Vücûda karşı ontolojik bir fakr içinde olmasıyla yani O’ndan gayrısı yoksul, mutlak yokluk içerisinde varlıksız olunca varlık da sadece Gani olan Allah’ın olur” şeklinde açıklar. (Kılıç 2018 :166). Bütün bu tanımlamalarla birlikte “fakr” esasında başlangıçtır.

2.2.1.8. Çile

Dervîş çileye tâliptir. Tasavvuf, hırka giyip tac takmak ve postlara oturmak değildir. Nefse muhâlefet, kötü vasıfları öldürmek, bir amel veya hâl sahibi olduğu iddiasından uzak durmaktır. Rûhâni sıfatlara yönelmek, güzel huyları elde etmek için ciddi ve meşakkatli çalışmaktır. Abdullah b. Muhammed el- Mürterîş (ö. 328) tasavvufu tanımlarken şöyle der: *Tasavvuf ciddiyet yoludur. Gevşekliğin onda yeri yoktur.* Cafer el- Huldî(ö. 348) şöyle der: *Tasavvuf, nefsi kulluğa*

zorlamak, beşeriyetten çıkararak büsbütün Hakk'a yönelmektir. "Nefsi kulluğa zorlamak" Allah'a ihtiyaç bilinci, irade ve kudretten soyutlanma, hırs, haset ve kibir gibi beşerî sıfatlardan uzaklaşmaktır. İnsan hiçbir zaman insan olmaktan çıkmayacağından beşerî sıfatlardan soyunmak mutlak anlamda değil kötü vasıflardan sıyrılmak anlamındadır. (Afifi 2015:48-52)

Aglamadan gülsam dir
Boşalmadan tolsam dir
Zahmetsize bulsam dir
Zamâne dervîşleri

(Sun'ullah Gaybî 67/30)

Yazıcı dervîş için şöyle demektedir: Dervîşlik bir riyâzet ve mücâhede faaliyetiyle başlar. Sıkı bir perhize girilen bu dönemde yeme, içme, konuşma ve uyuma en aza indirilir; ibâdet, zikir ve tefekkür arttırılır; nefsin arzularına hâkim olmaya, ölçülü ve disiplinli yaşamaya, böylece rûhî bir erginlik ve manevî olgunluğa ulaşmaya çalışılır. Dervîşin muradına ermesi için sabırlı ve tahammüllü olması şarttır. (Yazıcı 1994: 188)

Ehl-i zâhir gözüne gerçi elem gibi gelir

Dil ü cân lezzetidir zahmeti dervîşlerin

(Ahmed Paşa 37/8)

Zâhir ehli dervîşlerin tekâmül yolunda katlandıkları zahmeti eziyet verici bir elem olarak görürler oysaki bu uygulamalar gönle ve rûha iyi gelen mânevî hastalıkları söküp alan bir nefis terbiyesi metodudur.

Çile kavramı tasavvufta seyr u sülûka talip olan dervîşin geçirmesi gereken merhaleler arasında yer alır. Halvet, çile çıkarmanın en bilindik yollarındandır. Halvete karar verildiğinde halktan ayrı ve uzak bir yer çekilinmesi gerekir. Bu uygulama dâimi olmayıp kırk günle sınırlıdır. Halvet eğitimi bir mücâhade eğitimidir. Süflî duygulardan kurtulmanın, gafletten ve tembellikten kurtulmanın, anlamsızlık hastalığından kurtulmanın adıdır. Halvet ruhbanlık değil aksiyondur. Sâlk böylece nefisini kontrol altında tutma eğitimini tamamlamış olur. (Özköse, 2017: 228).

Yâr elinden yaralansa yandugından şâd olur
Gam çeküp ol derde tûmâr eylemez dervîşler

(Ümmî Sînan 62/7)

Dervîşler yâr elinden yaralansa yandığından mutlu olur. Gamlanıp o dertlerine dermân aramazlar. Dervîş kendisine Hakk'tan bir elem gelse sevinç duyar ve o üzüntüsünü gidermek için bir devâ aramaz onun bakış açısı "lütfun da hoş kahrın da hoş"tur. Elemler dervîşi gafletten korur ve nefsin eline düşmekten alıkoyar her dâim Hakk' a iltica eder. Hz. Mevlânâ *Gönüldeki her ferahlığın sebebi bir sıkıntıya bağlıdır*(Mesnevî 3/2312), der.

İven kişi yol alamaz maksudunu tîz bulamaz

Yok olmayan var olamaz varını talatmak gerek

(Niyazî-i Mısrî 73/4)

Mısrî acele eden kişinin ilerleyemeyeceğini ve maksuduna kolayca kavuşamayacağını belirtir. Bu yolda sabır, sebat, Yûnus'un dediği ağulu aşı yemek gerek. Dervîşin bir an önce yol katederek manevî haller yaşamayı istemesi ve beklemesi, haller ve makamlar peşinde olması yanlıştır. Yolculuktan maksad nefsi terbiye, Hakk'ın rızasını kazanma ve teslimiyetle vakte uygun davranmaktır. Aksi halde başa dönme riski olur. Demir nasıl ki dövüle dövüle kıvama gelir ve sağlam bir malzeme yapılabilecek şekle gelirse nefis de riyazatla hizaya gelir. Özündeki cevherler ortaya çıkar ve hikmet pınarları fişkırmaya başlar. Yusuf sûresinde de belirtildiği üzere nefsin olgunlaşmamış hali kötülük emreden ilahlık davası güden nefistir. Riyazetle nefis olgunlaşmaya ve kulluğunu kabullenmeye başlar. Acziyetini görür ve basamak basamak seyrine devam eder. Tekâmül, esasında nefsin özüne yani ruh şekline dönmesi sürecidir. Dönüşümde en etkili uygulama riyâzattır.

2.2.1.9. Gayret

Dervîş çalışarak gönüller meydana getirir.

Farsça bir kelime olan dergâh; "kapı, eşik, kapı yeri, sığınılacak yer, makam, tekke" anlamlarına gelir. Tarikat mensubu şeyh ve dervîşlerin ikametgâhı olan büyük tekkelere dergâh denilmektedir. Sufilerin toplandığı yerler, küçükten büyüğe zâviye, tekke ve hangâh şeklinde sıralanır (Cebecioğlu 2014 :196-124).

Tasavvufî eğitim tekke, hankâh veya dergâh denilen mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Tekkelerde dervîşin uyması gereken üç kaide zikir, hizmet ve sohbetir. Bunlar da zamana bağlanmıştır. Sûfiler bütün vakitlerini bu üç şeyle harcayıp bir lokma bir ekmekle yetinen insanlar değillerdir. Bir dervîşin tekke hayatı daimî değil, geçicidir. Çok az kişi ömrünün büyük bir kısmını tekkede geçirmiştir. Esasen sûfi, toplum içinde Hak'la beraber olan kişidir. Gayesi çok kazanıp insanlık için harcamaktır. Yunus Emre “Dürüş, kazan, ye, yedir bir gönül ele getir” diyerek sûfilerin dünya anlayışını ortaya koymaktadır (Tatçı 1997: 11-12).

Aşinâlık yüzün açdıkcâ gönül gözgüsünü

Gayrdan pâk kılar gayreti dervîşlerin

(Ahmed Paşa 37/11)

Cefâ vü cevri terk eyle vefâ vü ‘ahdi berk eyle

Çalış maksûdı derk eyle eğer dervîş isen dervîş

(Halîl 36/17)

Eğer dervîş isen çalış ve maksudunu iyi anla, ne için çabaladığını ve ne için uğraşman gerektiğini anla, cefâ ve eziyet veren fiilleri bırak vefâ göster ve sözünde dur. Halîl gayret göstermenin önemi üzerinde durarak burada çalınmayı geniş anlamda kullanıyor. Maksuda erişmek için çalışmak gerektiği gibi kötü fiilleri bırakmak ve yerine iyi hasletlerin yerleşmesi için de gayret göstermek gerekiyor. Kalben istenilenlerin gerçekleşmesi için fiili olarak uğraşmak gerekir.

Dervîşler her ne kadar halvet, erbain ve çile ile belli bir zaman geçiriyorlarsa da esas olan ahlâk-ı hamidiyye elde ettikten sonra kendi el emekleriyle çalışıp kazanmak sosyal ilişkilerinde de örnek teşkil edecek hal ve tavırlarda bulunmaktır. Bazı tarikatlar bir meslek sahibi olmayanları dervîşliğe kabul etmemiştir. Hz. Peygamber *Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlısını yememiştir*, buyurarak çalışmanın ehemmiyetine vurgu yapar. Bazı meşhûr mürşidlerin mesleklerini sayalım. Meselâ Hacı Bayrâm Velî hazretleri, ziraat ile meşgûl olmuştur. Onun mürşidi Somuncu Baba Hazretleri, fırıncı idi. Emîr Sultân Hazretleri muallimlik yapmıştır. Akşemseddîn Hazretleri hekîmlik yapmıştır. Kâmil mürşidlerin kimisi terzilik yapmış, kimisi dokumacılık yapmış,

kimisi ticâretle meşğûl olmuş velhâsıl hepsi bir meslek tutarak kazancıyla âilesini geçindirdiği gibi insanlara da faydalı olmuştur. Nitekim enbiyânın sünneti de böyledir. Meselâ İdrîs aleyhisselâm terzilik yapardı, Dâvûd aleyhisselâm zırh yapardı, Zekeriyâ aleyhisselâm marangozluk yapardı. Bu bakış açısıyla konu değerlendirildiğinde gayret ve tevekkül karıştırılmamalıdır. Hiçbir çalışma ,gayret ve azim olmaksızın bomboş oturup beklemenin dînimizde ve tasavvufta yeri yoktur. Tevekkül belli bir gayretten sonra işleri Hakk'a havale etmektir .

2.2.1.10. Uzlet

Derviş uzleti tercih eder. Dervişlerin halveti, cennetin kapısı gibidir. Ondan maksat, kalbi mâsivâdan temizlemek ve gönlü Hakk'ın evi kılarak kesret içinde vahdete geçebilmektir. (Üstüner 2007: 164-165)

Dervîşi 'uzlet gibi hırka çekip halvetdedir

Başını kor dâra kendi sun'ına kurbân olur

(İsmail Hikmeti 250/6)

Kâl-ı ahvâlini ef'âli kamu hâl eyler

Kesreti vahdet ider halveti dervîşlerin

(Cefâyî 34/21)

Halvet, dervişlerin bütün fillerini, sözlerini, hareketlerini hâle çevirir, onları kesretten vahdete çıkartır.“Çokluk demek olan kesret, vahdetin zıttıdır. Kesret, bir olan Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla tecellî ederek çokluk hâlinde görünmesidir. Vahdetin zuhûrudur. Aslında kesret yoktur veya kesret, vahdetten başka bir şey değildir” (Üstüner 2007: 54). Halvet, seyr-ü sülûkta manevî gelişim için en etkili yöntemlerden biridir. Derviş halvet vesîlesiyle hâlini düzeltir.

Bûd u nâ-bûd-ı cihân oldı dili dervîşün

Ki vücûdı 'ademün 'uzleti dervîşlerin

(Cefâyî 34/12)

Dervişlerin çile çekmesi ile ilgili hususlardan bahsederken halvetin bir ruhbanlık olmadığı aksine çilenin sâlikin nefsinin bir terbiye metodu olmasıyla dünyevî ihtiraslardan arınmak, kalbi temizlemek, gönlü cilâlamak gibi mânevî eğitimlerle sosyal yaşama tâbi olduğunda sözü ve özü bir olan kâlini hâl etmiş yetkin kişilere

dönüşmeleridir. Eylemlerin hakîkî mânâlarını tahakkuk ettirmek hâl ehline özgüdür.

2.2.1.11. Rehber

Derviş rehberine tabidir. Dervişlik bir mürşide teslim olmakla baslar. Mürşid, halkla olup, Hak'tan ayrılmayan kimse olduğu için dervişin cümle halkı sevmesi gerekir (Özkan 2008: 78). Bu nedenle dervişin kendini sülûk esnasında tâbi olacağı yol ve yöntemler bakımından şeyhine vermelidir.

Hakk ermege ivmeyince

Kendün şeyhe virmeyince

Cümle halkı sevmeyince

Eremezsın dervîşlige

(Çavdaroğlu Müftî Dervîş 50/4)

Şeyhe gönül kanmayınca

Rengine boyanmayınca

Kendinden usanmayınca

Eremezsın dervîşlige

(Çavdaroğlu Müftî Dervîş 50/6)

Dervîş olan yanmak gerek her renge boyanmak gerek

Mürşide inanmak gerek sen dervîş olamazsın 39/ 3

(Hüsâmettîn-i Uşşakî 40/3)

Mürşide teslim olmaktan maksat Allah'ın velilerinin edebiyale edeplenip kötü huyları terk ederek hayvanî özelliklerden arınıp iyi huylarla huylanmak böylece marifetullaha ulaşip enfüsî ve âfâki (maddi ve mânevî)cehennem azabından kurtulmaktır (Dîvâne 2004: 91).

Deryâ-yı ezelde sen bir katre sin ey dervîş

Mürşide irüş katren iyleye küh-i 'ummân

(Seyyid Nizamoğlu G. 171/6)

Ezel denizinde dervişin, yol ehlinin bir katre olduğu; fakat bir mürşide erişmekle ummanlara daldığı düşüncesi Seyyid Nizamolunun dîvânında bu şekilde ele alınmaktadır (Söylemez 2013: 139). Dolayısıyla buradaki hedef çok iyi anlaşılmalıdır. Tasavvufta tarikate dahil olmak mürşid terbiyesine girmekteki tek gâye Allah'ın razı olduğu ahlâk ve ahvâle rağbet etmek, her şeyini Allah için yapmayı ehil olan bir zâttan birebir yaşayarak ve ruhen birbiriyle irtibatta olarak tâlim etmektir. Ahlâk-ı Muhammedî'yi en büyük keramet kabul edip, nefsin ve kalbini bu yola vakfedemeyen kişi beyhude gayret çekmektedir (Çıtlak 2018: 105).

2.2.1.12. Seyahat

Derviş seyyahattir.

Tasavvufî eğitimin erdirici yollarından biri de seyahattir. Tasavvuf düşüncesinde kişinin durağan ve statik değil dinamik ve hareketli olması önemlidir. Mevlana “Ah! Bir ağaç yaprakları ve kanatlarıyla hareket edip dolaşabilseydi! Balta darbelerinden, testere acısından ağrı duymazdı! Kayıtlardan kurtulmanın, mâsivâdan ilgiyi koparmanın ve ulvî gayeye râm olmanın esası yol oğlu olabilmektir. Nakşibendiyyenin on bir esasından biri de ‘sefer der vatan’ prensibidir. Yunus Emre kendi tecrübesini aktarırken şeyh edinmek için çıktığı yolculukta yukarı illere, Azerbaycan ve Kafkasya sınırlarına vardığından, Rum ile Şam’a uğradığından, gurbeti yaşadığından bahseder. Tasavvuf kültüründe bedenle yapılan yolculuk kadar ruhun yolculuğu da önemlidir. Ferîdüddin Attâr Mantıku't-Tayr'ında ruhun yolculuğunu simgeleştirmiştir. Ruhun yolculuğu yedi durağı kat etmek şeklinde gerçekleşir. Kaf Dağı'na ulaşmak isteyen kuşların yolculuğuyla sembolize edilmiştir. Diğer birçok sûfi gibi Attar da yolun sonu olarak görünen yere ulaşmanın yalnızca bir başlangıç olduğunu söyler. (Özköse 2017: 230-232).

Hatırlanacağı üzere Yunus Emre'nin meşhur dörtlüğü seyahatın aranının bulunacağı ümidiyle yapıldığını ifade eder.

Gezdim Urum ile Şam'ı
Yukarı illeri kamu
Çok aradım bulamadım
Şöyle garip bencileyin

İbn-i Arabî Hz. de manevî gelişimdeki tekâmüle seferlerin de dâhil olduğunu ifade eden *El İsfâr an- Netâici'l Esfâr* (Seferlerin Sonuçlarının Perdelerinin Açılması) adlı bir kitap yazmıştır. Arâbî'ye göre üç türlü mânevî sefer vardır. 1) Hakk'a sefer 2) Hakk'ta sefer 3) Hakk'tan sefer. Nakşibendiyye tarikatının temel prensiplerinden olan "sefer der-vatan" "sâlikin mâsivâdan Allah'a doğru sefer etmesi, kötü huylardan iyi huylara, beşerî sıfatlardan melekî sıfatlara doğru yönelmesi, kalp gözünün âlemi seyretmesi" yanında "bir şeyh bulmak maksadıyla yolculuk etme ve şehirleri dolaşma" anlamına da gelmektedir.<https://islamansiklopedisi.org.tr/sefer--tasavvuf> et. 1.12.2019).

2.2.1.13. Terk

Derviş terk edendir. Hakk'a vasıl olabilmek iki cihan sevgisini terk ile hasıl olabilir. Terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî gerekir. Tarîki (yolu) târik (terk eden) olan anlayabilir (Tatçı 2009: 92). Anlaşılacağı üzere terkin de çeşitleri vardır. Dervişlik yolunda terk kavramını içeren pek çok beyit yazılmıştır.

Yûnus eger dervîşisen terk eyle küllî dünyâyı

Dünyâ eger uçmagısa dervîşlere zindân olur

(Yûnus Emre 2/5)

Derviş olanlar için dün ya ve dünyaya dair her şeyden vazgeçilmesi gerekir, dünya cennet olsa dervîşlere zindan olur. Bu konuyla ilgili bir hadîs-i şerif vardır: *Dünya mü'mine zindan kâfire cennettir* (Müslim, Zühd 1:2956;Tirmizî,Zühd 16:2325).

Terki tecrîd ırmağında dînin arı kıluban

Put idinmezler cihân dinârını dervîşler

(Kemal Ümmî 19/4)

Dervişler cihân dinârını put edinmezler ve dinlerini terk-i tecrîd ırmağında temizlerler. Kalplerini bütün sevgilerden arındırıp dinlerini riyadan ve samimiyetsizlikten temizlemişlerdir.

Harâmı terk etmeyince

Ahdini berk etmeyince

Cem' ile fark etmeyince

Eremezsın dervîşliğe

(Çavdarolu Müftî Dervîş 50/5)

Terkle alâkalı bir diğer husus da harâmın terk edilmesidir. Hatırlanacağı üzere dört kapının ilki şeriat kapısıydı ve bu kapının öncülleri haram ve helal ayırımına gitmek ve yaşantıda buna dikkat etmektir.

Yüri sen senlügi terk eyle dervîş

Müyesser ola tâ görmek Hudâyı

(Seyyid Nizamoğlu 55/2)

Sen senliği, kendim demeyi terk eyle ki Hudâ'yı görmek sana kolay olsun. Sen çık aradan, kala bâki yaradan demiş, büyükler.

Dervîş virür Hakk'a cânı

Terk ider ad ile şanı

Dost elinden içer cânı

Gel cânum dervîş olalum

(Muhyiddîn-i Bursevî 71/3)

Terk idüp tâc u tahtı

Dost ile eyle 'ahdi

Gice gündüz kıl cehdi

Soyun gir dervîşliğe

(Muhyiddîn-i Bursevî 72/5)

Hakikat bağına bir gül eğer olmuş isen bülbül

Cihânda terk tecrîd ol olam dersen eğer dervîş

(Vuslatî 88/1)

2.2.1.14. Vahdet

Ruh-ı kuds olsa n'ola bunlara peyk-i ceberut

'Alem-i vahdet olur hilkatı dervîşlerin

(Cefâyi 34/18)

Yücelik haberi getiren bunlara İlâhi gerçeği kavrayan erenler ruhu olsa nolur, dervîşlerin yaratılışı vahdet âlemi olur.

‘Ar ile nâmusdân geç
‘Azm idüp ukbâya göç
Vahdet şarâbından iç
Soyun gir dervîşliğe

(Muhyiddîn-i Bursevî 72/4)

Utanma ve namustan geç, azmedip ahirete göç, vahdet şarabından iç, soyun gir dervîşliğe. Muhyiddîn-i Bursevî dervîşliğe girmeyi öğütlerken bazı tavsiyelerde bulunuyor. Bu yola girecek olan Hak için yaptıklarından utanmamalı, ayıplanmaktan ve eleştiri oklarına hedef olmaktan çekinmemelidir. Bu bakış açısı Melâmîlik’te vardır “onlar insanların yanında kınamalarına ve ayıplamalarına sebebiyet verecek şekilde şeriatin zâhirine uymayan davranışlar sergilerler. Bundan maksat riyayı çeken her görünümle mücâdele etmektir. Her durumda nefsi kınamayı ve kendisinden sadır olan amellere kusurla bakmayı benimsemişlerdir” (Afifi 2015: 246). Kınanmaktan kormamakla ilgili bir dayanakları da şu âyet-i kerîmedir ...*Hiçbir kınayıcının kınamasından korkmazlar* (Maide 54). Dolayısıyla Hak için yapılan eylemlerde ayıplanma korkusu bırakılmalıdır, der. Azim göstererek asıl yurda hazırlanmalı ve eli boş gidilmemelidir. Vahdet şarabıyla mest olarak kendinden geçmeli ve bütün dünyevî bağlardan arınılmalıdır. Vahdet insanı sarhoş edip kendinden geçirme özellikleriyle şaraba benzetilir. Hakk’ın ezel bezminde *Elestü bi-Rabbiküm / Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*(A’raf 7/172) hitâbını duyduklarında vahdet şarabını içmiş olurlar ve tasavvuf ehli tarafından bu şarabın etkisiyle kıyamete kadar mest olarak kalacakları söylenir. Nesîmî de aynı mânâyâ gelen şu beyti terennüm etmiştir:

*Çün elestü rabbiküm gûş itdiler dervîşler
Pes alıp vahdet meyin nûş itdiler dervîşler*

2.2.1.15. Ölmeden ölmek

Ölmeden evvel ölüünüz hadîsi şerifinin iktizasınca dervîş fenâ ve bekâ menzillerinden geçmek durumundadır. Böylece ebedî bir dirlik elde ederler. Bu hadîsin iktizasınca *ölmeden evvel ölmek* kulun kendinde bir varlık görmeyip nefsini terbiyeye getirdiği yerdur. Tasavvufta fenâ olarak adlandırılır ki bundan ötesi de bekâdır. “ Fenâ, irâdî davranışlar, şahsiyet, benlik ve mâsiva bilincinin yok olduğu bir hâldir. Sûfi, Allah’tan başka bir şey görmez ve Hakk’ın fiil ve iradesinin dışında bir şey hissetmez hâle gelir. Bestâmî, fenâ hakkında ilk konuşan ve onu rûhî mirâc merdîveninin en üst mertebesi olarak kabul eden sûfidir. Bestâmî’nin fenâyla ilgili bir sözü şöyledir: *Mahlûkatın halleri vardır. Âriflerin ise hâli yoktur. O şekilleri aşmış, başkasının hüviyetiyle kendi hüviyetinden fâni olmuş, başkasının eserleriyle kendi eserlerinden gaip olmuştur*”. (Afîfi 2015:159) Eşrefoğlu’nun beytinde bahsettiği fenâyâ erişmek ile zaman mekân mevhumlarının da kalmayacağıdır.

Öldiler ölmezdin öndin bâkî dirlik buldılar
Lâ-mekânda kıldılar pervâzını dervîşler

(Eşrefoğlu Rumi 15/8)

Fenâ kelimesi sadece sûfi tecrübenin bir tarafını teşkil eden selbî cihete işaret etmez. Fenâ’nın “bekâ” denilen zorunlu bir yönü daha vardır. Çünkü bir şeyden fenâ bulmak bir diğer şeyle bâkî olmaktır. Günahlardan fâni olmak taatlerle bâkî olmayı gerektirir. Beşerî sıfatlardan fâni olmak ilâhî sıfatlarla bâkî olmayı gerektirir. Mâsivadan fâni olmak Allah ile bâkî olmayı gerektirir. “Fenâ ve bekâ” bu iki lafız birbirine bağlı ve birbirlerinin tamamlayıcıdır. (Afîfi 2015 :160)

Mâsivânın ‘illetinden soyunup ‘abdâl olup
Cân verip ölmezden evvel ölmeyen dervîş midir

(Salih Baba 99/5)

...

Aşık ol Allah’a, hamr-ı ‘aşkı iç
Ölmeden evvel ölüp dünyâyı geç!

Ken’ân Rifâi (Tahralı 2013: 63)

Ken'ân Rifâi Hz. aşk şarabını iç ve Allah'a aşık ol, bu aşk vesîlesiyle ölmeden evvel ölecek dünyadan geç, buyurur. Kul fenâyâ ererek tam insan hâline gelir, olgunlaşır, insan olarak taşıdığı sıfatları huyları terk eder, yerine Allah'ın sıfatları geçer. Tasavvuftaki fenâ anlayışıyla Hint mistisizmindeki Nirvana anlayışındaki hiçlik anlayışı benziyor gözükmekle beraber İslâm tasavvufunda kul "hiç" olmaz. Hiçlik yerine Allah'ın sıfatları geçer. Fenâda bir yokluğa gidiş, hiçlik ve yokluk söz konusu değildir, aksine yeni kazanılan Allah'ın sıfat ve ahlâkında yenilenme ve yükselme gerçekleşmektedir. Kalbi fenâ bulmuş kişi ilâhî fiillerin tecellilerine mazhar olur. Vahdet denizine garkolan sâlik o denizden başka bir şey göremez kendini bu denizin bir damlası olarak görür. (Özköse 2017:165)

2.2.1.16. Sebat

Derviş sebat edendir. Dervişlerin alış verişi böyledir, sonunda ölüm de olsa ölür fakat yolundan dönmez, onların sözü bozulmaz ta ezelden verilmiştir.

Rızâ bâzârıdır yâ hû ölür dönmez tarîkinden
Bozulmaz tâ ezelden böyledir peymânı dervîşin
(Şeref Hanım 97/5)

Rûz-ı ezel[e] bakıp 'ışkına dâ'im yakıp
Küfl-i hakikat takıp cânına dervîşlerin
(Fethüddîn Ahmed 94/3)

Fethüddîn bu beyitten bir önceki beyitinde "kulağını bana ver, dinle de dervişlerin Hak'tan yana azimleri nasıl öğren, der. Hak onların canına hakikat kilidini takıp ezel gününde aşkıyla yakmıştır. Dervişler ezelden hakikatle mühürlenmişler aşkın ateşine yanmışlardır, dolayısıyla ebede kadar bu durumları devâm eder. Onlar asla bu daireden çıkmazlar, buna ezelî nasip denir.

Nefha-i nefi-i ezelden buldı çün bir şemmesi
Misk-i 'anberden mutayyebdür hevâsı dervîşin
(Abdulmecîd Sivâsi 61/4)

Derviş anber ve misk kokusundan daha hoş kokuludur çünkü onun bir parça kokusu ezel nefhasından faydalandı. Derviş en güzel kokulardan daha hoş kokulu ve latif bulunmuştur çünkü o ezeli nasibiyle nefha-i Rahman'dan istifade etmiştir. Dolayısıyla bu durum ebeden değişmez ve böyle devâm eder burda bir sabitiyet mevcuttur.

Râh- ı'ışk içre olup sabit kadem

Ta'neden bî pâk olur dervîşler

(İsmâil Hakkı Bursevî 74/4)

Dervişler yermekten, sövmekten, çekiştirmekten uzak aşk yolunda ayakları sabittir.

2.2.1.17. Hâl

Dervîşlik makâmı hâl içinde hâl

Ferâgatlık makâmı dervîş olana muhâl

(Yunus Emre 10/1)

Yunus Emre'nin dervîşlikle alâkalı bahsettiği kavramlardan biri de hâller, makâmlardır. Bilineceği üzere manevî eğitim sırasında kulun teşebbüsü olmadan neş'e, hüzn, rahatlık ve sıkıntı gibi kalbe gelen kısa süreli devam eden mânâlara *hâl* diyoruz. Cüneyd-i Bağdadî hâlin geçiciliğini şimşeğin gelip geçiciliğine benzetir. Hâller Allah'tan lütuf ve ikramıdır dolayısıyla hâl vâki olduğunda kul onu uzaklaştırmaya, gelmediği zaman da onu getirmeye muktedir olamaz. Sühreverdî hâlin zamanla makâma dönüşeceğini ifade eder. (Özköse 2017: 323) Dervîş seyr-ü sülûk döneminde türlü(türlü haller yaşar. Yunus'un "Hak bir gönül verdi bana, ha demeden hayran olur. Bir dem bakarsın kış gibi şol zemheri olmuş gibi" ... diyerek devam eden şiirinde *dervîş Yûnus hayran olur*, der. Gönünde yaşadığı halleri dile getiren Yûnus aynı zamanda dervîşliğin bir acayip durak olduğuna vurgu yapar. Öyle ki bu haller âşıklıktada başa geldiğinden insanları onlara gülmemek üzere uyarır.

Dervîş olan kişiler deli olagan olur

'Işk neydügin bilmeyen ana gülegen olur

Gülme sakın sen ana eyü degildir sana
Kişi neyi gülerse başa gelegen olur

Dervişlerde delilik eserini andıran tavırlar olabileceği fakat bu durumun buldukları hâllerden ortaya çıkacağı görüşü öne sürülebilir. Özellikle “sekr” denilen hâlin mânevî sarhoşluk getirmesinden kaynaklı “ene’l Hak” diyenler örneğinde olduğu gibi salıklar bu süreçte tuhaf karşılanacak sözler ve tavırlar sergileyebilirler. Yûnus’un bu söylediği muhtemelen sülûkunun bidayetinde olup hâllerin oturmadığı telvin makamından temkine geçmemiş sâlikler içindir.

2.2.2. Dervişlerin Sahip Olmaları Gereken Özellikler

2.2.2.1. Gönül incitmemek

Kimseye hor bakmağıl hergiz gönül yıkmagıl

Yitmiş iki milletde dervîşlik yarı gerek

(Yunus Emre 6/4)

Hiç kimseye hor bakma, kimsenin gönlünü yıkma. Yetmiş iki millet için dervişlik gerek. Yûnus Emre tekrar tekrar insan ilişkilerinde riayet edilmesi gereken ahlâk kurallarından bahseder. Bunların en evveli insanların kusurlarını görmeden, gönül incitmeden hareket etmektir. Burada değinilmesi gereken diğer bir önemli nokta bu bakış açısının sadece dervîşlik yolunu benimseyenlere değil evrensel bir değer olarak bütün dünya insanları için geçerli olduğunu söyler. Bu konudaki hassasiyet âyet-i kerîme ve hadisi şeriflerde kendisini gösterir.

Müslümanların ayıplarını (ve gizli şeylerini) araştırmayın...(Hucurât, 49/12).
Resulullah da bir hadiste: Birbirinizin özel ve mahrem hayatını araştırmayın(Müslim, Birr ve Sıla, 30) diye buyurulmaktadır.

Harabâtîye hor bakma özünü odlara yakma

Sakın hiçbir gönül yıkma eğer dervîş isen dervîş

(Halîl 35/15)

Ehlullah aynı mânâyı kendi üslûbuyla ifâde eder. Halîl dervişlik iddiasında bulunanın harab, düşkün görünümlü dahî olsa kimseye hor bakılmaması gerektiğini söyler. İnsanlara hor bakıp gönül kıranların esasında yukarıdaki âyet

ve hadiste de belirtildiği üzere kendilerine zarar verecekleri mânen tekâmüllerini olumsuz yönde etkileyecekleri şeklinde uyarır.

2.2.2.2. Alçakgönüllülük

Derviş toprak gibi mütevazi, su gibi duru olandır.

Sühreverdî alçakgönüllülüğün tasavvuf yolundaki önemini şu sözleriyle açıklar:

“Sufilerin en güzel ahlaklarından biri alçakgönüllülüktür. Kul tevazu elbisesinden daha güzel bir elbise giymemiştir. Kim tevazu ve hikmet hazinesine sahip olmuşsa o herkesin yanında nefsinin o kimsenin kendinde gördüğü kıymet ölçüsünde tutar. Herkesi de o kimse kendini nasıl görüyorsa öylece kabul eder. Böylece kendisi rahat etmiş ve başkalarını da rahat ettirmiştir.”

Sufiler alçakgönüllü olmayı manevi gelişim sürecinin kilit erdemi ve erdemli olmanın en temel şartı olarak değerlendirmişlerdir. Kişinin alçakgönüllülüğünü kaybettiğinde aslında sahip olduğu bütün manevi dereceyi bir yönüyle kaybedeceği üzerinde durulmuştur. Bu konuyla alakalı Fudayl b. İyaz *Erdemli kişiler kendilerini erdemli görmedikleri sürece erdem sahibidirler* demiştir (Ayten ve Düzgüner 2017: 185). *Kur’ân-ı Kerîm*’in tevazuyla ilgili bazı âyetleri şöyledir:

Rahman’ın kulları yeryüzünde mütevazi olarak yürürler. Cahiller kendilerine laf atarsa ‘selâm’ derler. Onlar gecelerini ,Rablerini secde ederek O’nun huzurunda durarak geçirirler (Furkan 25/61,65).

Âyetlerimize ancak kendilerine hatırlatıldığı zaman secdeye kapananlar, büyüklük taslamayarak Rab’lerini tesbih eden, yücelten, çok ibâdet etmekten vücutları yataklarından uzak kalanlar, korkarak ve umarak O’na yalvaran verdiğimiz rızıktan sarfedenler inanır (Secde 32/15,16). Âyet-i kerîmelerden de anlaşılacağı üzere tevâzunun asıl kaynağı Kur’ân-ı kerimdir.

Alçakgönüllülük ve saflık üzerine sûfilerin bazı sözleri şöyledir:

El- Husrî: *Tasavvuf Allah’ın emirlerine muhalefet etmenin verdiği bulanıklıktan ruhun saf olmasıdır*, der. Hem Aşkî’ nin hem de Bursevî’nin mazmunlarında görüleceği üzere ancak ruhu saflaştırarak derviş olunabilir ve ancak bu yolla tasavvuf tahakkuk ettirilebilir. Saflaşmanın diğer bir yolu da dervîşin toprak gibi

mütevâzi olmasıdır. Toprak her şeyi içine alır ve pislikleri, necaseti örter hatta bütün bunları dönüştürerek türlü nebâtın bitip yetiştiği yer olur. Derviş de toprak huylu olup her şeye rıza göstererek teslimiyet kuvvesiyle ahlâk-ı hamîdiyeye erişir. Dervîşi sâfi hale getiren bir diğer unsur da muhabbettir. Hucvirî sâfi kelimesini sûfinin tanımını yaparken şu şekilde kullanır. *Sûfi kâmil, yetkin, velî ve ermişlerin ismidir; hakikat ehli velilere bu ad verilir. Kendini tamamıyla ve samimi surette sevgiye veren sâf, sevgiliye verene sûfi derler. Mahabbetle sâf hâle sâfi, mahabbetle istiğrâk, gömülme hâlinde bulunana sûfi denir.*(Uludağ 2014: 36)

Bûstân-ı âlemün âlâyişinden el yuyup

Su gibi sâf u revân olmak dilersen dervîş ol

(Aşkî 39/2)

Alem bostanının tantanasından kurtulup su gibi saf ve akıcı olmak istersen dervîş ol. Aşkî, dünya işlerinin bulanıklık ve karışıklığından sıyrılmak isteyen su gibi kirlere arınmak ve tertemiz olarak ulaşması gereken yere doğru gidebilmek isteyen dervîş olmayı öğütlüyor.

Râh-ı Hak'da hâk olur dervîşler

Su gibi hem pâk olur dervîşler

(İsmail Hakkı Bursevî 74/1)

2.2.2.3. Fütüvvet

Dervîş fütüvvet sahibidir. Melâmi şeyhlerinden bazılarına “Sizce fütüvvet makâmını kim kazanır, fetâ adını kim hakeder?” diye sorulunca dediler ki: “Kimde Adem’in özür dilemesi, Nuh’un sebatı, İbrahim’in vakarı, İsmail’in doğruluğu, Musa’nın ihlası, Eyyûb’un sabrı, Davud’un ağlayışı, Muhammed’in cömertliği varsa Tanrı hepsinden razı olsun, Ebu Bekir’in acıması, Ömer’in hamiyeti, Osman’ın hayâsı, Ali’nin bilgisi bulunursa sonra da bütün bunlarla beraber nefsinin horlar, ayıplarını görürse o kimse fütüvvet sahibidir, fetâ adını hakeder.” (Kara 2013: 100)

Bularda bulunur ihlâs olur ki hâssu’l-hâs

Fenâda pîr durur ger fetâ durur dervîş

(Hakîkî 21/20)

Fütüvvet bilineceği üzere diğergamlık anlamına da gelmektedir. Yardımseverlik, insanoğlunun sosyal bir varlık olarak ihtiyaç duyduğu bir davranıştır. Pekçok âyet-i kerime de yardımı, bencil olmamayı, ihtiyaç duyana ihtiyacı olan yardımın yapılmasından bahsetmiştir. Şu hadis-i şerif de bu görüşü destekler: *Sizden biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe (kâmil anlamda) îman etmiş olmaz* (Buhari, İman 7). Dolayısıyla tasavvuf yolunda bu vasıf büyük önem arz etmiştir.

2.2.2.4. İhlas

Derviş ihlas sahibidir. İhlas amellerin sadece Allah rızası için yapılması anlamındadır.

Bularda bulunur ihlâs olur ki hâssu'l-hâs
Fenâda pîr durur ger fetâ durur dervîş

(Hakîkî 21/20)

İhlâs bu dervişlerde bulunur ve hassın hassı olurlar. Görünüşte yaşlı dursa da manen yiğit, genç durur derviş. Onlar yaptıkları her şeyi Allah için yaparlar. İhlâslı olmaya örnek güzel bir hikâyeye şöyledir: Hz. Mevlânâ'nın bir aktarımı bu bakışa işaret eder. Mevlânâ Hz.leri dervişleriyle birlikte çarşıdan geçtiği esnada bir keşişin kendilerini görünce kenara çekilip saygıyla eğildiğini görmüş. Hz. Mevlâna da aynı şekilde eğilmiş. Keşiş hazrete hürmeten eğilmiş Mevlâna da fazlasıyla eğilmiş bir müddet öyle durmuş ve yanındakilere sormuş: Bu Allah'ın kulu hırka kaldırdı mı? Yanındaki: Kaldırdı, deyince kendisi de başını kaldırmış. Bu tavrına anlam veremeyenler bunun hikmetini sorduklarında: O bana Mevlânâ olduğumdan Müslümanların ulu kişisi bilindiğimden tazim etti, ben ona Rabbimin kulu olduğu için tazim ettim. O benim için, ben Allah için eğildim, der. Anlaşılacağı üzere bu yolda en evvel ve en mühim olan ihlas niyetidir.

2.2.2.5. Zikir

Derviş zikir ehlidir. Dervişlerin en önemli teçhizatlarından biri de zikirdir. Nitekim zikir Allah'ü Tealâ'nın da sık sık bahsettiği kavramlardandır.

Allah'ı çokça zikrediniz(Cuma62/10), Rabbinin ismini zikret ve bütünüyle O'na yönel.(Müzemmil 73/8),Bilin ki kalpler ancak Allah'ın zikriyle huzur bulur.(Ra'd 13/28), Onlar ki ayakta duruken, oturuken ve uyumak için uzandıklarında Allah'ı zikrederler ve göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde tefekkür ederler: Ey Rabbimiz! Sen bunların hiç birini anlamsız ve amaçsız yaratmadın. Sen yücelikte sınırsızsın !Bizi ateşin azabından koru! (Al-i- İmran 3/191)

Zikir, kernâlâta ulaşma yolunda en önemli vasıtaadır. Ona göre, Allah bir insanı büyüklerin ulaştıkları kemallere ulaştırmak isterse, ona zikre devam etmenin güzel taraflarını gösterir. Onu zikre devam ettirir. Anlaşılacağı üzere, kul'un kemâlâta erişmesine aracılık eden zikir, yine Allah'ın kuluna lütfuyla olmaktadır... Mısri, zikri bâtini ibadetlerin başı sayarken, namazı da zâhiri ibadetlerin başı kabul eder. Çünkü, namaz, huzur, hudu ', sükûn, tesbih, kıraat,zikir vs. gibi bütün taatleri içinde toplar. Bu yüzden namazı hakkıyla başaran, diğer taatlar da kolay olur (Aşkar 1988: 292-293).

Zikir için bütün kalbî amelleri kapsayan bir amel denmiştir. Hakiki anlamda Allah'ı zikreden ve bu esnada bütün fiil, söz ve hatıralarını murakabe edenin zikri, kalp amellerinin çıkış yeri veya bu amellerin birleşimi olur. Çünkü, Allah'ı zâtında, sıfatında ve fiillerinde bulunduğu hâl üzere zikreden O'na hakkıyla kulluk yapmış olur. Allah'ı zikreden kişi O'nun şeriatini zikretmiş,emrini ve yasağını kavramış ve gereği üzere O'na mutî olmuş olur... Zikir gerçek rûhî hayat yolunu aydınlatan bir lamba hatta bizzat rûhî hayatın ta kendisidir. (Affi 2015: 227-228)

Dâim zikr eder

Kim dervîş ise

Dostu fikr eder

Kim dervîş ise

(Eroğlu Nûri 59/1)

Dervişler gönlünü ağyardan arındırmak için zikrullah ile iştigal ederler. Bu olmazsa olmaz bir eğitimidir tasavvufta. Şair bu durumu ifade ediyor ve zikrullahla Allah'ın boyasına boyanın, çünkü zikrullah gönlü yabancılardan temizler. Bir diğer beyitte ise şair, sivayı terk edip her şeyinden vaz geçen, varını

Hak yolunda mahv eden insanların, tâ ezelden Allah ile ünsiyet halinde olduklarını, O'nun kulu olma şerefine erdiklerini ifade eder.(Ay 2014:88)

Yine manzumelerden yola çıkarak yanıp kül oluncaya kadar Hak zikri ile meşgul olmak gerektiği ve bu vesileyle tevhîd boyasına boyanabileceğini öğreniyoruz.

Zikr-i Hakk'a meşgul ola yana yana tâ kül ola
İtere kim makbul ola tevhide boyanmak gerek

(Niyazî-i Mısrî 73/3)

Dervîş olan sâfî olur lutf-ı Hudâ kâfî olur
Zâkir olub sâfî olur sen dervîş olamazsın

(Hüsâmettîn-i Uşşâkî 40/2)

Dervîş olan sâf, duru olur Hudâ'nın lütfu ona yeterli olur, zikredici olur şayet bunlar olmazsa dervîş olamazsın, der Hüsâmettîn Uşşâkî. Zikrin ehemmiyeti üzerine büyükler şöyle demiştir:

Zikir, vuslat-ı ilâhî için mıknaş, kurb-i ilâhî için sağlam bir iptir. Zikrullah'a devam edenler Allah ile hoştur. Allah ile hoş olan O'na kavuşmuştur. Zikrin kalbe yerleşmesi sohbetin bereketiyle mümkün olur. Hak dostları demişlerdir ki: 'Allah'ı zikreden kimse Hak katından bir nur üzeredir. Kalbi itminana ermiş, düşmandan selâmete ulaşmıştır.' Zikir, ruhun gıdası ve Hakk'ın senâsına ermiş, mânevî şarabıdır. Hakk'ın zikriyle meşguliyet kadar kıymetli bir zevk ve lezzet olamaz (Sargut 2017:110).

Allah'u Teâlâ âyet-i kerîmede *Biz kuşkusuz zikri indirdi k*(Hicr 9)diyerek Kur'ân-ı kerîmi kastetmiştir. Dolayısıyla zikretmek sadece lisanla lafızları söylemek değil Kur'ân-ı okumak, anlamak ve tatbik etmek oluyor.

2.2.2.6. Şükür

Dervîş şükür ehlidir. Allah'u Teâlâ pekçok âyet-i kerimede şükürden bahsetmiş ve açık açık kullarının şükretmesini istemiştir. Şükür kulluğun, acziyetin, samimiyetin, nimetlerin sahibini görmenin alâmetidir. Şükür dille yapıldığı gibi bedenen de haramlardan sakınmak ve Hakk Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmekle mümkün olur. *Şükür nimeti vereni görmektir*, der Şiblî hz. *Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükredenler bulamayacaksın (A'raf 17).*

Eğer şükrederseniz nimetimi artırırım (İbrahim 14/7).

Kalbine zikri diline şükürü

Hakkâ verilir dervîş olana

(Ümmî Halvetî 45/45)

Gerçek anlamda sülûkunu gerçekleştiren bir dervîş artık kalbinde zikri, dilinde de şükürü bulmuştur. Âyetlerde kulların nankörlüğünden ve ne kadar az şükrettiklerinden bahseder Allah (cc). Şükreden bir kul Allah'ın sevdiği kullara dahil olabilir ve kendisine verilen nimetler ziyadeleşir.

Birliğini zikr ederim

Ululuğun fikr ederim

Ni'metine şükr ederim

Dervîşliğim yeter bana

(Ümmî Halvetî 47/2)

Vâhip Ümmî Halvetî dervîşler için üç kavramdan bahsediyor: Zikir, fikir, şükür. Kur'an-ı kerimde bu üç kavramdan da sıklıkla bahsedilir. Hakk Teâlâ' yı kalben ve lisanen zikretmek, nimetlerini tefekkür etmek ve bütün bu eylemleri yapabildiği için şükretmek.

Bunca ihsanına ol Allâh'un

Cân ile şükr idelüm ey dervîş

(Bursevî 75/2)

Leyl ü nehâr zikr ederiz

Ni'metlere şükr ederiz

Lutf -ı Hakk'a zikr ederiz

Hakk'a gider dervîşleriz

(Şekûri 82/4)

2.2.2.7. Hizmet

Sûfîler, tekkelerde Hak talibi olanlara hizmetin önemini anlatmak için Allah Teâlâ'nın Hz. Davud'a, *Ey Davud! Bana talip birini görünce ona hizmet et dediğini* rivayet ederler. Onlara göre, *Bir topluluğun efendisi onlara hizmet eden kimsedir* (Aclûnî, 1, 362). Hâce Abdullah-ı Herevî, *Sûfî hizmet ehlidir, gayesihizmet edilen değil hizmet eden olmaktır* (Herevî 1362:69) der. Sûfîlerin bir araya geldikleri zaman hizmet konusunda aralarında yarıştıkları bilinir. Ebu Nasr es- Serrâc, İbrahim b. Edhem'in kendisine yoldaş olmak isteyenlere bizzat hizmet etmeyi şart koştuğunu kaydeder(Özköse 2017: 364).

Özün yok eyle var itme gönüllerde gubâr itme

Ne hizmet olsa 'âr itme eğer dervîş isen dervîş

(Halîl 35/8)

Eğer dervîş isen utanma ne hizmet olsa yap, kendinde benlik görme ve gönül incitici bir şey yapma. Halîl dervîşliğin şartını kişinin kendindeki enâniyeti bırakarak ayırım yapmaksızın ne tür hizmet olursa olsun yapması olarak görür. Tarikate yeni giren bir dervîşin ilk terbiyesi ve görevi hizmetten geçer. Tekkede bazı hizmetlerle yükümlü tutularak dervîşlerin ve bütün insanların hizmetinde olması gerektiği kendisine öğretilir.(Uludağ 1997: DİA-15/ 23)

Dervîş olan hizmetinde sâdikâne gerek

Bilüb âdâb u erkânı hizmet-i şâhâne gerek

(Sûzî 93/1)

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere dervîşlik ele tesbihi alarak bir köşeye çekilmek değildir. Manevî gelişimde en büyük faktör hizmettir. Hizmette nefis körelir, benlik baş kaldıramaz. Seyrû sülûkta her ne kadar erbain, halvet, çile denilen uzlete çekilme şeklinde riyâzat yöntemleri varsa da bunlar geçici sürelerdir. Özellikle tekkelerin “matbah” denilen mutfak kısmında çalışmak başlı başına bir riyazet sayılıyordu. Mevlevî tekkelerinde “matbah” hem yemek pişirilen yer hem de dervîşin ilk terbiye yeri sayılırdı.(<http://lugatim.com/s/matbah> et.20.12.2019). Yesevî geleneğin bir devamı niteliğinde olan bazı Anadolu tarikatlarında sofrada misafire ikram, dervîş terbiyesinin en önemli kısımlarından biri olarak

kabul edilmiştir. Tekke mutfağı, gelip geçen yolculara bir tas “Baba Çorbası” sunulan bir mekân olmanın yanında Bektaşîlik ve Mevlevîlik gibi bazı tarikatlarda dervîşin terbiye edildiği bir yerdir. Eğitim sürecindeki dervîşler hem tekke mensuplarına hem de misafirlere hizmet ve ikramlarını mutfakta yaparlar (Gündüzöz 2017: 1225). Sâdikâne bir hizmet, edeplere ve rükunlara uyarak şahane bir hizmet dervîşin en büyük kârıdır.

Baba himmet kuzum hizmet buyurmuş çünkü ehlullah
Kamuya sıdk ile hizmetdir ancak kâr-ı dervîşân
(Salacıaoğlu Mustafa Celvetî 95/5)

Mustafa Celvetînin dikkat çektiği husus dervîşin kârının bütün mahlûkata sıdk ile hizmet etmesidir. Bir dervîşin hizmet alanları şöyle sınıflandırılabilir: Müridin şeyhine hizmeti, şeyhin müridlerine hizmeti, halka hizmet, hayvanlara hizmet.

“Ubeydullah Ahrâr müridi Muhammed Kâdî’yi insanları doyurmakla görevlendirmişti. Kâdî her gün yedi koyun kesip 700 ekmek pişirir ve köylerden gelen birçok kavun ile birlikte bu yiyecekleri fakirlere dağıtırdı. Hoca Ahrâr ona “Şeyhlerimiz, istikbâlden ümitvâr oldukları kişileri hizmet ile meşgul ederlerdi” buyurur. Hoca Ahrâr “Zamanın gereği ne ise onunla meşgul olmak gerekir. Zikir ve murâkabe bir Müslümanı rahatlatacak olan hizmet bulunmadığı zaman yapılıır. Bir insanın gönlünü kazanmaya vesîle olacak olan hizmet, zikir ve murakabeden daha önde gelir” buyurmuştur. Ahmet Kâsânî de hizmetin önemini ve faydasını şöyle ifade etmiştir: “Dünya hizmet yeridir, âhîret ise kurbet yani Allah’a yakınlık yeri. Kurbet, hizmet nisbetinde olacaktır.” (Tosun 2018: 52-55).

Büyüklerin bu sözlerinden anlaşılacağı üzere kamuya hizmet şeklinde faaliyetler birer ibâdet hükmünü alır ve bireysel yapılan ibadetlere göre daha fazla mânevî dereceyi artırma özelliği vardır.

Ma’nevi saltanata hem irürür bil şeksüz
Sıdkıla kuşanicak hizmeti dervîşlerin

(Hakîkî 23/15)

Hizmetle alâkalı bir diğer bakış açısı da Hakîkî’nin bahsettiği dervîşlere hizmet etmenin değeridir. Dervîşlere sadâkatle hizmet etmenin manevî saltanata

ulaştıracağını söyler. Buradaki dervişlerden murad fakra erişmiş, kemâl derecesindeki Allah'ın gerçek anlamdaki dostlarından bahsetmektedir.

2.2.2.8. Edep

Ebu'l Hafs el Haddâd, tasavvuf baştan sona kadar âdaptır. Her vaktin, her yerin bir edebi vardır, edep gözeten erlerin mertebesine erer, demiştir.

Baştan beri tasavvufta, ahlâk ile hak/hakikat kavramlarına vurgu yapılmıştır. Sûfinin, biri halka diğeri Hakk'a bakan iki yönü vardır. Halkla olan ilişkileri ahlâk/edep, Hakk'la olan ilişkileri hak/hakikat terimleriyle ifade edilir. Birincisine tahalluk/edep, ikincisine tahakkuk/tasavvuf (marifet) denir. (Uludağ 2014: 28)

2.2.2.9. Hoşgörü

Dervişler hoşgörülü olur. Önemli bir özellik de hoşgörülü, anlayışlı olmaktır. Allah'u Teala âyetlerinde hoşgörüden bahseder.

Sizden, faziletli ve varlıklı olanlar, yakınlarla, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere vermekte eksiltme yapmasınlar, affetsinler ve hoşgörsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah, bağışlayandır, esirgeyendir(Nur 24/ 22).

Yûnus Emre bu özelliği şöyle ifâde eder.

Tehî görmen kimseyi hîç kimesne boş degül

Eksükligile nazar erenlere hoş degül

(Yûnus Emre10/1)

Kimseyi bilgisiz, hünersiz görme hiçkimse boş değildir. İnsanların eksikliklerini görmek erenlere, Hak yolunda olanlar için hoş değildir.

Hz. peygamber hoşgörülü oluayı ve kusur araştırmamakla ilgili şöyle söylemiştir:

Her kim bir müslüman kardeşinin ayıp ve kusurlarını, kimsenin görmediği ve görmesini istemediği şeylerini örterse, Allah'u Teâlâ da kıyamet gününde onun ayıplarını örter. Her kim müslüman kardeşinin meydana çıkmasını istemediği birşeyini ortaya çıkarır ve dile verirse; Allah da onun ayıplarını, kimsenin bilmesini istemediği hallerini meydana çıkarır. Bu suretle kendi evi içinde de olsa onu rezil eder. Müslüman kardeşinin

ayıplarını örten, bir ölüyü diriltmiş gibidir (Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58; Tirmizî, Birr ve Sıla, 85).

2.2.2.10. Tefekkür

Bilineceği üzere tefekkürden bahseden pek çok âyet-i kerime vardır. Kemâle erişme yolunda tefekkür önemli araçlardan biridir ve derviş tefekkürsüz olmaz.

Hak'ı fikr eyle zikr eyle erişesin bu menzile

Başın top eyle çevgâna eğer dervîş isen dervîş

(Vâhip Ümmi Halvetî 43/5)

Eğer dervîş isen Allah'ın senin için ezelde takdir ettiklerine razı ol, hükümlerinin elinde top gibi kendini teslim et, Hakk'ı tefekkür et ve zikret ki dervîşliğin hakikatine eresin.

Zikr ü fikr ile ol mu 'tâd nefis kaydından ol âzâd

Dil ü canın ola çün şâd eger dervîş isen dervîş

(Suzî Sivasî 92/7)

Eğer dervîş isen zikretmek ve tefekkür etmek adetin olsun çünkü zikir ve tefekkür yoluyla gönlün ve ruhun şenlenir, böylece nefisine tutsak olmaktan kurtulursun.

Âyet-i kerimede de buyurulduğu gibi *Kalpler yalnız Hakk'ı zikretmekle tatmin olur* (Ra'd 13/28). Tefekkürün önemine binaen pek çok âyet-i kerime zikredilmiştir. Bir tanesi şöyledir: *Eğer Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara tefekkür etsinler diye veriyoruz.*” (Haşr 59/21)

Dâim zikr eder

Kim dervîş ise

Dostu fikr eder

Kim dervîş ise

(Eroğlu Nuri 59/1)

2.2.2.11. Sıdk

Kelime anlamıyla “doğruluk” demektir. Allah (cc) âyet-i kerimede *Sadıklarla beraber olunuz*, buyuruyor (Tevbe 9/119). “Sıdk özün söze uygun olmasıdır. Ebu Said Kureşî “ Sâdık (ansızın ölüm gelince) içi açılrsa (zâhiri bâtınına mutabık olduğu için) utanmayan ve ölümü rahat bir şekilde karşılayan zattır” der. *Sâdık*

sözlerinde doğruluk bulunan zattır. Zünnun Mısırî, “Sıdk Allah’ın kılıcıdır, hangi şeyin üzerine konulursa konulsun onu keser.”diyerek doğruluğun açmadığı kapı olmaz,demek istemiştir”(Kuşeyrî 2019: 292-294) .Dolayısıyla manevi yolculuğa çıkmak isteyenler *sıdk* ile gelmelidir.

Dervîşlerin yolına sıdkıla gelen gelsün

Hak’dan özge nesneyi gönünden süren gelsün

(Yunus Emre11/1)

Yunus bu yolu çok güzel tarif eder. Manevi yolculuğa çıkmak isteyenler için en önemli unsurlardan biri sıdkiyettir. Hak’a ulaşmayı hedef edinenler O’nun dışındaki her şeyi gönüllerinden çıkarmalıdır. Sıdkyet Kur’an-ı kerimde de övülen bir vasıftır. *Sadıklarla beraber olunuz* (119 Tevbe)

Şekûrî yan ‘aşk ile

Sülûk eyle sıdk ile

Vahdette ol Hak ile

Dervîşleriz dervîşler

(Şekûrî 80/7)

Aşk ile yanmayı, sıdk ile süluk eylemeyi, Hak ile vahdette olmayı Şekûrî nefesine öğütler. Dervîşlerin vasıflanması gereken haller bunlardır.

Allah, sözünde duranları sadakatleri sebebiyle ödüllendirsin, münafıkları da dilerse cezalandırsın, dilerse bağışlasın! Allah çok bağışlayıcı, ziyadesiyle esirgeyicidir (Ahzab 33/24). Sıdkiyet sahiplerini öven bir âyet-i kerime de budur.

Baba himmet kuzum hizmet buyurmuş çünkü ehlullah

Kamuya sıdk ile hizmetdir ancak kâr-ı dervîşân

(Mutafa Celvetî 95/5)

Mustafa Celveti sıdkiyet kavramını hizmet için kullanır. Ehlullah hizmet etmeyi buyurmuş ve dervîşin işi bütün yaratılmışı doğrulukla, istikametten ayrılmadan hizmet etmektir, demiştir.

Sâlihemi sıdk ile bende olmuşam sultânıma

Ağlayarak bu kapıda gülmeyen dervîş midir

(Salih Baba 99/12)

2.2.2.12. Sabır

Resûlullah(sav) iman nedir? Şeklindeki soruya “Sabır ve cömertlik” şeklinde cevap vermiştir. Ebu Ai Dekkâk: “Sabır ismi gibidir”(Sabır, ilaç olarak kullanılan tadı acı bir ağacın adıdır) demiştir . Şikayet etmeden, sızlanmadan musibetlere sabretmeye *sabr- ı cemil* denmiştir. Dayanağı *Sabrın en güzel şekli ile sabret* (Maaric 79/5)âyetidir (Kuşeyrî 2019:266-270). Kur’ân-ı Kerim’de, sabır göstermekle ilgili pek çok âyet olup onlardan bazıları şöyledir: *Andolsun ki sizi biraz korku, açlık mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile imtihan eder, deneriz. (Ey! Hz. Muhammed a.s) Sen, sabredenleri müjdele* (Bakara 2 /155)...*Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir(Bakara 2/153) .*

Boyun vere her zahmete katlana

Sabır ede her acıya tatlana

Mihnet çeke yaya iken atlana

Hakikat güllerin derem der ise

(Hulûsî-i Daredevî 106/3)

Hulûsî efendi hakikate vasıl olmak isteyen dervişlere her zahmete katlanmalarını, acılara sabrederek huzuru elde etmelerini, sıkıntı çekerek işlerini tamama erdirmelerini tavsiye ediyor. Sabır, Allah’u Teâlâ’nın âyetlerde önemle değindiği vasıflardandır.

2.2.2.13. Rıza

Ebu Ali Dekkâk:Rızâ, Allah’ın hükmüne ve kazasına itirazda bulunmamak durumundan ibarettir, demiştir(Kuşeyrî 2019:276). Âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: *Allah onlardan râzı olmuştur onlar da Allah’tan râzı olmuşlardır* (Beyyine 98/8).

Anca ‘aşıklar sâdıklar geldiler

Bu dervîşliğe hep razı oldular

Niçe murâd-ı maksuda irdiler

Kul iken sultân ider dervîşlik bil

(Muhyiddîn-i Bursevî 70/5)

Bursevî bu dörtlüğüyle dervîşlikte maksuda erdiren, sultanlığa eriştiren vasıfları sıralıyor. Bunun için ‘aşık olmak, sadık olmak ve dervîşlik yolunda yaşanacak

durumlara razı olmaktır. Netice itibariyle kul olan manevi sultanlığa erişir. Hak'tan razı olandan Hak razı olur.

2.2.3. Dervişlerin Sakınmaları Gereken Özellikler

2.2.3.1. Benlik

Derviş benlik dâvâsı gütmeyendir. Şiblî'nin bir sözünün açıklaması olarak *Luma*'da şöyle geçer "...Gerçek muvahhid kendini ortaya koymayı nefyeder; yani herşeyde benlik ve nefsi gönlünden çıkarır. "*Ben, bana, beni, benimle, benim hakkımda, benden*" vs. gibi lâfları bırakır. Her ne kadar dilinden bu tür kelimeler çıksa bile gönlünde bir benlik ve varlık iddiâsı bulunmaz (Yılmaz 1996: 31).

Yûnus Emre gönlünde benlik duygusu bulunanın dervîşlikten uzak olacağını "ben" demekten kurtulmanın yolunun da miskînlikten geçtiğini ifâde eder. Yûnus'un miskînlikten kastı tembellik, zayıflık olmayıp Hakk'ın karşısında kendini aciz ve ihtiyaç sahibi bilme anlamındadır.

Miskîn olugör bâri benlikden ırak yûri
Gönlünde benlik olan dervîşlikden ırakdur
(Yûnus 1/4)

Geç benlik da'vâsından söyle sözün hasından
Ol Allah korkusundan benzi anun sarı gerek
(Yûnus 6/2)

Çün ki dervîş oldı sâhib-ma'rifet
Anadur dâyim sıfatsızlıh sıfat
Anda benlük kalmadı bir kılca bes
Anı dervîş ohur ehl-i menkabet
(Dede Ömer Rûşenî 31/7)

Gider benliği sen senden tilâ lâ eyleyüp tenten
İşâret bes sana benden eğer dervîş isen dervîş

(Halîl 35/ 24)

Onlar sıfatsızlığı sıfat edinerek kendilerinde kıl kadar benlik bırakmazlar Kişiyeye benlikten beter günah olmaz. Bende benlik yok demek dervîşe günah olarak yeter (31/7 Dede Ömer Rûşenî).

Var mı yohludan cihânda hûb-ter
Yoh güneş kişiyeye benlikden beter
Müflis ü dervîş ü miskîn olana
Bende benlik yoh demek benlik yeter

(Dede Ömer Rûşenî 33/9)

Ebu Bekir Şiblî birisine “neden sahih bir tevhid elde edemedin, biliyor musun diye sorunca , adam “hayır” der. Şiblî ona şu cevabı verir. “Çünkü sen, tevhidi kendinle elde etmek istiyorsun.” Şiblî, adamdan bir olan Allah’ı görebilmesi için ikiliği ortadan kaldırmasını istemektedir. Çünkü ona göre benlik bilinci vahdet bilincine engel sevileni sevenden perdeleyen kalın bir örtüdür. Bu manada Hallac da şöyle demiştir. “Benim ve senin aranda varlığım bana sıkıntı veriyor. İkrâmınla bu varlığı ortadan kaldır.” (Afifi 2015: 166)

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere seyr u sülûkta kişi ikilik yolunu bırakmalı ki tasavvufî tevhîd anlayışına uygun olan budur. Varlığın birliği kavramını sık sık kullanan sûfî büyükleri mutlak varlığın Hak Teâlâ olduğunu ifâde ederken benliğe atfedilen bir varlığın mevhum olduğunu söyler. *Senin vücûdun öyle bir günahdır ki başka bir günahla kıyaslanamaz*sözünü de benliğe balta vuran bir başka sözdür. Buradan anlaşılması gereken elbetteki elimizin, ayağımızın varlığı değildir günah olan. Kişinin Hakk karışında durup ben de varım demesdir, kendisine atfettiği varlık algısıdır. Bu bakış açısıyla ilgili sûfî büyükleriyle anlatılan bir anektot vardır. Beyazıd-ı Bestâmi hz.nin büyüklüğünü duyan bir şeyh onun makâmını öğrenmek için kendisine müridlerinden birini gönderir. Mürid huzura geldiğinde şeyhinin bu sorusuna cevap almak için geldiğini belirtir. Bestami hz. “Evlâdım

olmayanın makâmı mı olur, hiç olanın makâmı olur mu” diyerek kendisini uğurlamıştır. Büyüklerin yolu kendilerinde varlık görmeme yoludur.

2.2.3.2. Hırka

Derviş hırkaya önem vermez. Yamalı elbise anlamına gelen ve çeşitli kumaş parçaları birbirine dikilerek yapılan bir elbise olup dervişlerin toplu zikir yaptıkları esnada giydikleri yelectir. Bir mürit adayı belli bir deneme ve hazırlık döneminin ardından tarîkate ehil ve şeyhe layık görülürse ona tekkede yapılan bir törenle hırka giydirilir. Hırka giyen talip artık bundan böyle şeyhin müridi, tarîkat mensubu ve diğer müritlerin kardeşi olur. Mürid giydiği hırka ile şeyhinin terbiyesi altına girer. Hırkasını hırstan, sonu gelmeyen arzulardan ve nefsin açgözlülüğünden arındırmalıdır (Uludağ 2012:166).

Ey salik suret ile
Sen dervîş olamazsın
Hırka ile tâc ile
Sen dervîş olamazsın
(Şekûri 85/1)

Halka kerâmet satmakla, hırka giymekle, dirhem ü dinar kapmakla, kıylu kal etmekle, tesbihle salla, gördüğünü aldatmakla derviş olunmaz. Derviş olmak için benliği mahv etmek, nefsi ürkütme gerek. Dervişte ahlak olmalı, yolunda sadık olmalı. Bu yol taatsiz ve namazsız olmaz (Gültekin 2009:56).

Dervîşlik didükleri hırkayla tâc degül
Gönlin dervîş eyleyen hırkaya muhtâc degül
(Yûnus 10/1)

Dervîşliğin hırka giymekle ele geçmeyeceğini ifeden Yûnus Emre'nin bu beyti meşhurdur. “Hırkanın amacı vera, zühd ve takvayı hatırlatmasıdır. Kula yakışmayan fiillere engel olur ve onu şeriate mutabık amellere sevkeder. Bu durumda itaate sevkeden hârîci bir motif olur. Buradaki anlam ise melâmîlerin görüşü gibi böyle bir etkiye gerek kalmaksızın onu itaate sevkeden gerçek unsur kalbin sesi olmalıdır”(Afîfi 2015: 247).

Hırkanun ne suçu var sen yolına varmazsan
Vargıl yolınca yürü er yolu kalmaç degül
(Yunus10/ 2)

Dervîşliği sanma hemân sûret düzmegile olur
Dilde ise senün işün 'ışk n'eylesün senünile
(Yunus347/5)

Taşın düzen dem-be-dem Hakdan nazar bulur mı
Kalbin bâbın açmaga zikir-ile devrân gerek
(Ümmî Sinan 64/5)

Dışını düzelten, üstüne başına itina gösteren Hak'dan kendisine bir ilgi bulur mu? Kalbin kapısını açmak için zikir ederek dönmek gerekir. Kişi her ne kadar dış görünümünü düzeltse de bu Hakk'ın nazarını celbetmeye yeterli değildir nitekim Allah'ı Teâlâ sûretlere değil kalplere bakmaktadır. Asıl düzeltilmesi, temizlenmesi süslenmesi gereken mahal kalptir.

Suretlerin düzerler
Gönüllerin bozarlar
Er yolında azarlar
Zamâne dervîşleri

(Sun'ullah Gaybî 67/24)

İnsanların önem ve değer vermedikleri, yırtık pırtık, eski püskü elbise içinde olan üstü başı toz toprak saç sakal birbirine karımış ve aşağılanan bir mümin veli olabilir. Bu nedenle hiç kimse hor görülmez.”Her geceyi Kadir her gördüğünü Hızır bil.”görüşü bunu ifade eder. Bununla beraber temizliğin,nezafetin, zerafetin, İslam'da olduğu gibi tasavvufta da önemli olduğunu unutmamak gerekir. Pejmürde ve derbeder olmak kesinlikle ermişliğin ve dervîşliğin bir şartı ve şiarı değildir (Uludağ 2014: 59).

Niyazî Mısırî:

*Gel ey sufi, çıkar sofı ,kıl insaf
Ko suret düzmeyi, kıl içini saf.*

*Kuru dava mı sandın sen bu ilmi,
Bu yola böyle mi gittiler eşraf.*

*Değil vellahi mürşitlik bu resme
Kemal ehline yakışmaz bu evsaf.*

Niyazi-î Mısrî'nin (öl.1105/1694) yukarıda almış olduğumuz dizelerinde görüleceği üzere dervişliğin sofu giymekle hasıl olmayacağını insanın dışını değil içini yani batını da dediğimiz gönlünü iyileştirmesi gerekir. Bu görüş Yunus Emre'nin "dervîşlik olsaydı tac ile hırka biz de alırdık otuza kırka "görüşüyle paraleldir.

Eşrefoğlu Rumi (öl.874/1469) *Müzekkin Nüfûs* adlı eserinde sufileri şöyle diyerek uyarır:" Mesela şimdi sufisin,hırka giyersin ve taylasan takınırsın, anlardan dahi sual olunur.Sonra kim bu hırkayı giyersin kibirle mi giyersin.." Ben ehlullah oldum, benim dahi Hak katında sözüm geçer, ehl-i tasavvuf oldum...dimiyessin" (Kara 2005:217).

Allah katında değerli olmakla ilgili âyet-i kerime şöyledir:

...Şüphesiz, Allah katında sizin en üstün (kerim) olanınız, (ırk ya da soyca değil) takvaca en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah, bilendir, haber alandır.(Hucurat 49/13).

Nitekim Hz. Peygamber bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

Allah şüphesiz) sizin suretlerinize (görünüşlerinize) ve mallarınıza bakmaz ancak amellerinize ve kalplerinize bakar."

(İbni Mace, c.2, s.1388, Zühd, h 4143)

Başka bir hadîs-i şerifte de dış görünüşü îtbariyle göze hitap etmeyen fakat Allah katında değerli olan kullardan bahsedilir.

“Nice yüzü gözü tozlu, saçları dağınık, kılık kıyafeti eski kişiler vardır ki, Allah adına yemin etseler, Allah onların yeminlerini kabul eder. Berâ b. Azib onlardandır.” (Müslim, Birr, 138, Cennet, 48)

2.2.3.3. Dünya sevgisi.

Derviş dünya sevgisinden uzaktır. Hz. Ali'nin buyurduğu “ Seni uhrevî âlemden Rabbi'nin terbiyesinden yani kulluktan ayıran, men eden şeylere dünya denir.” cümlesi bize dünyayla ilgili doğru bakış açısını verir. Dünya sevgisini gönülden çıkarmak dünyadan el ayak çekmek değildir. Dünya ahiretin tarlasıdır. Ahiret amelleri dünyalık niyetiyle yapılırsa dünyaya, dünya amelleri de ahiret niyetiyle yapılırsa ahirete ait olur (Çıtlak 2018: 253).

Bu gaflette kaldınız
Nefs odına yandınız
Dünyaya aldandınız
Hep tapdınız dervîşler

(Muhyiddîn-i Bursevî 68/7)

Sakın dünya sevgisi sizi aldatmasın (Lokman 32/33). İyi biliniz ki dünya hayatı bir oyun, bir eğlence, bir süs, bir diğerinize karşı öğünme, mal ve evlat bakımından çoğalma yarışından ibarettir (Hadid 57/20). Kadınlardan, oğullardan, kantarlarca yığılmış altın ve gümüten, salma atlardan, davarlardan ve eknlerden gelen zevklere auru dükünlük nşanlara üslü ve caz gösterildi. Bunlar sadece dünya hayatının geçimidir. Asıl varılacak güzel yer Allah'ın yanındadır (Al-i İmran 3/14)Âyet-i kerîmelerden anlaşılacağı üzere bir mü'minin en fazla sakınması gereken unsurların başında dünya sevgisi geliyor. Allah'ı Teâlâ kullarını bizzat bilgilendiriyor, dolayısıyla bir dervîşin de öncelikle dünya sevgisinden kurtulması gerektiği manzumelerde de sıklıkla işlenmiştir.

‘Işkı tutup virdiler iki cihana üç talak

Ol Bir'ün çün sevdiler dizarını dervîşler

(Kemal Ümmî 63/2)

Manzumelerdeki ortak temlerden biri de dervişlerin dünya sevgisini gönüllerinde barındırmamalarıdır. Sadece dünya değil onların gönüllerinde cennet arzusu ve cehennem korkusu da bulunmaz. Hak Teala'nın didarına müştaktırlar.

Dünyâ seven dervîş degül dervîşliği olmaz kabûl

Dervîşlikden kaçanların hemân şeyhi şeytân olur

(Yunus Emre 2/4)

Yûnus eger dervîş isen terk eyle küllî dünyâyı

Dünyâ eger uçmagısa dervîşlere zindân olur

(Yunus Emre 2/5)

Hz. peygamber bir hadîs-i şerifte *Dünya mü'minin zindanı, kafirin cennetidir.*(Müslim,Zühd:1; Tirmizi, Zühd: 16; İbn-i Mace, Zühd: 3; Müsned,2: 197, 323, 389, 485) buyurur. Mü'minin asıl yurdu ahiret aleminde olacağından dünyada ne kadar mutlu ve sıkıntısız da olsa dünya cennet yurdunun yanında zindan gibi kalır. Mü'min kişi sıkıntılara uğramakla beraber dünyanın imtihan yeri olduğunun bilincinde olursa bütün yaşadığı zorluklara rağmen kalbî ve ruhi bir ferah içerisinde olacaktır. Bununla beraber Yunus'un da ifade ettiği gibi derviş gönlünden masıvayı çıkarmış ve yalnızca Allah'a yönelmiştir. Dünya nimetleri onlar için zillet hükmünde olur. Allah'ı Teala da âyet-i kerimesinde *Bu dünya hayatı sadece bir oyun ve oyalanmadan ibarettir. Ahiret yurduna gelince işte asıl hayat odur. Keşke bilmiş olsalar* (Ankebut, 29/64) buyurur. Dervişin kalbinden çıkarması gerekenlerin başında dünya geliyor.

2.2.3.4. Nefs

Derviş nefsiyle mücahadededir. Nefs', öncelikli olarak bir kimsenin kendisi veya özü anlamına gelir. Açık ve gizli, dünyaya ve âhirete bakan duyuları, maddi ve manevi becerileri, arzu, heves ve ihtiyaçları, canı, ruhu, hayatı ve istekleriyle kişinin bizzat kendisi demektir. “ Sûfilerin nefis kelimesinden maksatları, kulun kötü vasıfları ile yerilen huy ve fiilleridir. Nefis, vücutta bulunan ve faaliyet gösteren bir kuvvettir ve bu kuvvet, bütün kötü vasıfların, beğenilmeyen hareketlerin kaynağıdır. Sûfiler nefsi mutlak düşman olarak görmüşlerdir. Sûfilere

göre sülûkun başlangıcı; insanın, nefisini yok ederek Hakk'ın varlığıyla bâki kalmaya çalışmasına bağlıdır” (İnan 2016: 92).

Mücâhadesiz müşâhade olmazmış. Dervîşin en büyük özelliklerinden biri de nefsiyle olan savaşıdır.

Nefs yolundan geçemezsin ‘ışk şarâbın içemezsin
Gönlüm kara açamazsın dervîş olubilsen dervîş
(Yûnus Emre 4/2)

Bu Eşrefoglu Rûmî dervîşliğe geleli
Nefsindedür küllîsi nefsin öldüren gelsün
(Eşrefoğlu Rûmî 17/10)

Zikr ü fikr ile ol mu ‘tâd nefis kaydından ol âzâd
Dil ü canın ola çün şâd eger dervîş isen dervîş
(Suzî Sivasî 92/7)

Eğer dervîş isen zikir ve tefekkürü âdet edin, nefis kaydından âzâd ol böylece gönlün ve rûhun şen olsun. Kalbini ve düşüncesini Hakk’ın rızâsı doğrultusunda inşâ eden dervîş nefsinin ilahlığını kabul etmeyip onun arzularıyla kayıtlanmaktan kurtulmuş olur. Allah’u Teâlâ *Kalpler ancak Allah’i zikretmekle tatmin olurbuyurmuştur*. Hz. Mevlânâ’nın dediği gibi Yusuf mesabesindeki ruh beden kuyusunda sıkılmakta ve hür olmak istemektedir. Onu orada şen kılacak tek şey zikir ve tefekkür olacaktır çünkü bunlar ruhun kendini farketmesine ve *Nefsini bilen Rabbi’ni bilir* hadisinin iktizasınca hakîkî özünü, Rabbi’ni tanımaya vesîle olur.

Tasavvufta sülûk edebilmenin en etkin yolu mücâhede-i nefistir. Yusuf suresinde buyurulduğu üzere *Muhakkak ki nefis boyuna kötülüğe emreder*. Nefis asla ruhla imtizaç etmek istemez, terbiyesi şarttır. Nefis insanı en tehlikeli fiillere yönlendirir ve kulluk kayıtlarında bulunmak istemez. Manevi tecrübeleriyle buna vakıf olan ârifler nefse katiyetle eman verilmemesini salık verirler. Nitekim Peygamber (sav) cihattan döndüklerinde: *küçük cihattan büyük cihada döndük*, buyurmuştur. Bunu duyan sahabe şaşırılmış ve gazadan daha büyük cihat ne olabilir ki diye Hz.

peygamberdensoruşturmaya başlarlar. Hz. Peygamber büyük cihadın nefisle olduğunu sahabeye haber vermiştir. Öyle ki Hz.Ali cihad esnasında kafirin boynunu alacakken yüzüne tükürmesiyle onu bırakmıştır.Şaşırarak kafir sana ne oldu ki beni katletmekten vazgeçtin diye sorunca: “Senin canını Allah için alacaktım fakat sen bana tükürünce nefsim devreye girdi ve seni nefsim için öldürmüş olmamak için seni salıverdim”der.

Sâlik nefisini terbiye ve tezkiyeye başladığında Kurân-ı kerimde buyurulan nefis mertebelerine ulaşmaya başlar. Nefis tezkiyesi en genel anlamda üç şeyle hasıl olur. Az yemek, az konuşmak ve az uyumaktır. Hadis-i şerifte *Hâsibû kable en tuhâsibu* buyuruluyor. Hesaba çekilmeden evvel kendinizi hesaba çekiniz,der. Bu nefsin her hâlinin gözetimi anlamında sürekli bir otokontrol halini gerektirir.Yapılan fiillerin neye uygun olduğunu tesbit etmektir.Nefsin ne denli sakınılması gereken bir cevher olduğunu yine peygamber efendimizin *Allahım beni göz açıp kapayıncaya kadar nefsimin eline bırakma* hadisinden anlayabiliriz. İsmail Hakkı Bursevî bir nutk-ı şerîfinde şöyle buyurur:

Nefsine iden gaza Hakkıyâ

Canına girdi fütûh-i kibriya

Böyle geldi enbiyâ vü evliyâ

Sen de Hakk yolunda cân u başı vir

Sülûk, nefis mücâhedesini üzerine kurulmuştur, demiştik. Fütûhat- ı kibriya dediği de bu mücâhedelerin semeresidir, ilâhî fetihlerdir. Bu yol peygamberlerin tarif ettiği yoldur onlara varis olan velîler de bu tarîk üzere hareket ederler. Nefis mertebeleri Kur’ân-ı kerîmde geçer. Aşamalar şeklinde yükselen ve arınmaya geçen nefis merhalelerini Şekûrî tek tek ele almıştır.

Keder verir sana emmâre tebdîl eyle evsâfın

İrişip saffet-i levâmîyye gel olalım dervîş

(Şekûrî 84/2)

Emreden nefis sana keder verir vasıflarını değiştir levvameye gelip dervîş olalım, der. Nefsin kendisinden başka ilah tanımadığı en alt seviye emmaredir. Farkındalıkla berâber kişi sorgulamaya başlar ve hatalarını görerek kendini

eleştirmeye başlar. Böylece nefs-i levvâme süreci başlamış olur. “Levvame aslında manevî arınmanın ilk adıdır. Çünkü kişinin emreden nefesine karşı çıkarak kendini temizlemeye karar vermesi ve kendini dönüştürmeye motive olması bu aşamada gerçekleşmektedir. Levvame sürecinde kişinin kalbinde iz bırakan olumlu ve olumsuz etkiler sürekli çekişme halindedir. Nefs- levvame hatadan ders çıkarır tekrar yapmamaya çalışma şeklindeki bir süreci içerir (Ayten ve Düzgüner 2017: 62-69).

Gider levm-i te’essüfi bulasın melhem-i na’tin

Sana ilhâm-ı Rabbânî ola gel olalım dervîş

(Şekûrî 84/3)

Kınamayı ve eseflenmeyi gider mülhimeyi bulasın. Böylece sana Rabbânî lhâmlar gelir gel dervîş olalım, der. Bu aşamada nefis bazı vesveselere uğrasa da ilhamlar almaya başlamıştır ve kalbinde ilâhî nurlar parlamaya başlar. Meleklerin ilhamıyla gelen olumlu düşüncelerin farkına varır ve bunları artırmaya çalışır.(Ayten ve Düzgüner 2017:) Mülhime bazı tehlikeler mevcuttur. Sâlik nefesine kulak vermemeyi hafifletirse ve yaşadığı bazı manevî halleri kendinden bilip dikkate almaya başlarsa tekrar emmare düzeyine düşebilir (Özköse 2017: 349).

Derûnundan çıkar telvîni zerre kalmaya teşvîş

Edüben mutma’in kalbini hemân gel olalım dervîş

(Şekûrî 84/4)

İç aleminden, kalbinden gelip geçen halleri çıkar ki bir zerre karışıklık kalmasın kalbinde. Kalben mutmain ol ki dervîş olalım. Bu makam kemâl derecelerinin en aşağısıdır. Telvin gidip temkin hâsıl olur. Söyledikleri Hak’tandır çünkü Allah(cc) onun kalbine eşyanın hakikatini ve şeriatın sırlarını koymuştur (Özköse 2017: 350).Bu aşamada sûfî emmare, levvame, ve mülhime aşamalarında yaşamış olduğu çatışmaları çözmüştür. Bilinç düzeyi olarak yükselmiş ve kişisel benlik ile manevî benlik bütünleşmiştir. Dünyevî bağları kalbinden koparmış ve mahlûka iyiliğe yönelmiştir(Ayten ve Düzgüner 2017: 74).

Edegör nefisini raziye bâb-ı Hayy u Kayyûm’da

Ola tâHak katında marziye gel olalım dervîş

(Şekûrî 84/5)

Hayy ve Kayyum olan Hakk'ın kapısında nefisini razı kıl ki gel marziyye olalım dervîş. Raziyyede mevcudatta olan biten her şeye rıza gösterme vardır. Sâlik hoşuna gitmeyen bir şeyi kaldırmayı ve buna itirâz etmeyi düşünmez. Raziyyede olan kişi herkes tarafından sevilir.İçsel huzurun ve tam dengenin sağlandığı sınırlayıcı özdeşleşmelerden sıyrıldığı bu nokta insanın özünde var olan gerçek benliğe ulaştığı noktadır Raziyye(Ayten ve Düzgüner 2017: 78). Sonrasındaki marziyye mertebesidir. Bu mertebe bütün bulanıklıklardan arındırılmıştır, Allah bu nefisten razı olmuştur. Bu mertebede kişi her işinde ifrat ve tefrit noktasında olur.Allah'ın kendisine verdiği nimetleri insanlara anlattığı ve anlatacağı bir konuma gelir (Özköse 2017:353-355). Marziyye i Allah ile kul arasında karşılıklı rıza hâlinin yaşandığı mertebedir. Kul burada Allah'ın kendisi hakkındaki hükümlerine râzî olur. Evrensel düşünce gelişmiş ve bilinç bu dünyanın ötesine uzanmıştır. Manevî olarak gelişmiş ve ahlâkı dönüşmüş olan bu nefis Allah'ın her yarattığı canlıda O'nu görerek sevmeye ve şefkat göstermeye başlamıştır (Ayten ve Düzgüner 2017:80).

Hemân nefisini zecr ü kahr ile eyleyegör sâfî
Şekûri sâfiyâdan ver haber gel olalım dervîş
(Şekûrî 84/6)

2.2.3.5. Mâsîva

Dervîş mâsivâya Meyletmez. Anlamı “başkası” demek olan bu kelime tasavvufta Allah (c.c) dışındaki her şey demektir.

Cemâli mâsiva'llahdan mücerred sâfî et ruhun
Düşersin bahr-ı ummâna eğer dervîş isen dervîş
(Vahib Ümmî Halvetî 42/7)

Eğer dervîş isen Allah'ın cemâlinin dışındaki her şeyden ruhunu soyutla, arındır ki uçsuz bucaksız bir denize düşesin. “Çünkü bütün eşya yani varlık, Allah'ın cemal perdesidir, ârif-i billâh gaflet perdesini kaldırıp eşyayı Hakk'a perde yapmayarak can gözüyle daima Hakk'ı görür”(Dîvâne 2004:103). Gönül aynası temizlendiğinde Allah'ın cemâlini göstermeye başlar.Yunus ve Rabiâtü'l Adeviyye'nin de dediği cennet sevgisi ve cehennem korkusu da dahil Hakk'ın

zatından gayrısını kalbinden söküp atana sonsuz füyuzatlar, fütuhatlar verilir. Âyet-i kerime bu sonuz ummanı şöyle belirtir.

De ki Rabbimin kelimelerini yazmak üzere, denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, Rabbimin kelimeleri tükenmeden denizler tükenirdi. (Kehf/109).

Mâ-sivâullâhı giderdik kalbimizden lâ deriz

Birliğini Hakk'ın ikrâr eyleyüb illâ deriz

(Uşşâki 95/1)

Mâsivâ rengin koma dilden sakın Ümmî Sinân

Zât-ı Hakdan gayrı efkâr eylemez dervîşler

(Ümmî Sinan 62/11)

2.2.3.6. Akl

Azizüddin Nesefi (öl.700/ 1300) *İnsan-ı Kâmil* adlı eserinde sufilere şöyle tavsiyede bulunmuştur: “Ey derviş! İlim, marifet ve ulaştığın her makamda, akıl ve ilmine güvenmemelisin. Kendini muhakkık bilmemeli ve ad koymamalısın. Yani ilim, marifet ve bulunduğu her makamda peygamberi izlemeli, şeriaten elini çekmemelisin. Çünkü tüm bid’at ve dalalette bulunanalar kendi ilim ve akıllarına güvenen alim ve fazıllar olmuşlar biz doğruyuz diğerleri batıldır iddiasında bulunmuşlardır...İyi bil ki bütün sapıklıkların temeli, nefsin isteklerinin Allah’ın rızasına tercih edilmesidir. Bunu uygun görme, bu nasihatimi kabul et, ihtiyatı elden bırakma.” (Kara 2005: 218)

‘Akı yâğmâ eyleyüb gönlüne mâlik olmalı

Halk-ı ‘âlem içre adı dîvâne gerek

(Sûzî 93/3)

Aklı yağmalayıp gönüle sahip olunmalı, âlem halkı içerisinde deli denmek gerek, der Sûzi. Allah’u Teâlâ akla büyük ehemmiyet vermiştir nitekim akıl baliğ olmayanlar emirlerle mükellef olmazlar. Bununla beraber seyr-i sülûkta her şey akılla değerlendirilemez çünkü bu ilmin gönül ilmi olduğu söylenmişti.

Hatırlanacağı üzere Hz. Mevlâna aklın bu yolda yetersizliğinden, cüz-i oluşundan bahsetmişti. Aklın nuruyla yola çıkılamayacağı aksi halde yolda kalınacağı ifade edilmişti.

‘Aşk gevherleridir ‘akl ile idrak olmaz
Sadef-i tende yigin kıymeti dervîşlerin
(Âşık Paşa 36/5)

2.2.3.7. Kesret

Dervîş kesrete dalmaz. Kesret kelime anlamıyla çokluktur.Tasavvufta ise vahdetin zuhurundan başka bir şey değildir.

Ferâğ-ı dâğ-ı kesret kıl eğer dervîş isen dervîş
Yarag-ı bâğ-ı vahdet kıl eğer dervîş isen dervîş
(Halîl 35/1)

Eğer dervîş isen kesret izinden ayrıl, uzaklaş ve vahdet bahçesi yap. Halîl dervîş olanlar için çokluktan kurtulup tekliği bulmayı tavsiye ediyor. Alemdeki her şey aslında Hakk’ın esmâ ve sıfatlarının tezâhürüdür hakikat olan mutlak varlığın birliğidir. Dolayısıyla vahdet kesrette gizlidir.

2.2.3.8. Kıskançlık

Dervîşler hased etmez, gıpta ederler.

Ne kibr ü ne hasedi var ne zulmet-i cesedi
Harîk-i meş’âle-i kibriyâ durur dervîş
(Hakîkî 21/3)

Hasûd olmaz bahîl olmaz kamu yeksân tutar halkı
Tesellâ-yı keremde dertlerin dermânıdır dervîş
(İsmâil Hikmetî 89/13)

Dervîş hased (kıskanç), cimri olmaz bütün halkı eşit tutar, teselli ve kerem hususunda , dertlerin dermanıdır.

2.2.3.9. Cimrilik

Cimrilik, tama', hırs ve hased bunlar dervîşin yoluna set olur. Hak'tan meded ermeyince dervîşliğe eremezsin.

Buhl u tama hırs u hased
Anlar olur yoluna sed
Ermeyince Hak'tan meded
Eremezsın dervîşliğe

(Çavdaroğlu Müftü Dervîş 50/14)

Kibirle hakd u hased tolmuş gönlünde bî-had
İblisden dahi işid böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/8)

Cimriliğin engellenmesini öngören âyetlerden biri şöyledir: *Elini tamamen sıkarak cimrilik yapma! Tamamen de açarak saçıp savurma! Yoksa kınanırsın ve üzgün bir şekilde oturup kalırsın* (17/29 İsra).

2.2.3.10. Riya

Riya ile süm'ası anın büyük kal'ası
Şeytanların mer'ası böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/5)

İkiyüzlülük ve gösteriş onun büyük kalesi, şeytanların otlak yeri böyle mi olur dervîşlik? Gerçek anlamda dervîş olmayanlar görüntülerini, hal ve hareketlerini riyayla süsleyerek kendilerini buldukları ortamda korumaya alırlar, böyle yaparak şeytanların kendiilerini yönetmelerine izin verir ve Hakk'a yarar bir amelleri olmaz. *İnsanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı az zikrederler* (Nisa/142). Âyet-i kerimede gösteriş yaparak Allah'ı az zikredenlerden bahsedilmiştir.

İki yüzle bakar canları oda yakar
Yılanlar gibi sokar böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/6)

2.2.3.11. Kibir

Manevi olgunlaşma sürecinde yükselşin temel göstergelernden biridir alçakgönüllülük. Kibir ise kişinin olgunlaşmasını engelleyen ve onu manevi açıdan kendini gerçekleştirme yolunda yavaşlatan, mertebesini düşüren bir özellik olarak görülmüştür (Ayten ve Düzgüner 2017: 189).

Gönlünü kibir ve hasetle doldurmuş, riya ile bezenmiş, ibadetini azaltmış, sözü özüne uymaz hiç dervîşlik böyle mi olur, sorusuyla anlatımını pekiştirir

Kibirle hakd u hased tolmuş gönlünde bî-had

İblisden dahi işid böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/6)

Sarığını düz sarmış güyâ kemâle irmiş

Cakası düşüvermiş böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/3)

Dervîşler ider sükût verir hayİrla öğüt

Sende var mıdır sübût böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/4)

Suretini düzeltmiş taliyasını özeltmiş

‘İbadeti azaltmış böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/7)

2.2.3.12. Gıybet

Yalan söylemekten ve gıybet etmekten dilini korumaz üstelik iftiraya da bulaşır.

Sarığını ve kıyafetini düzeltmiş, gözüne sürme çekmiş fakat yüzünü yıkamamış

Sakınmaz hiç lisânı söyler gıybet yalanı

Belki ider bühtânı böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîin Râci 96/2)

Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan kaçın. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir (Hucurat49/ 12). Buna benzer pek çok âyet-i kerime mevcuttur.

Sürme çekmiş gözüne su sürmemiş yüzüne

Sözü uymaz özüne böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn Râcî 96/9)

Velîyyüddîn it nazar şerrinden eyle hazer

İki yüz ile gezer böyle mi olur dervîşlik

(Velîyüddîn-i Râcî 96/10)

Böylelerinden kaç ki şerlerinden emîn ol, diyerek uyarır Velîyüddîn Raci. Bütün bu sayılanlar Kur'an-ı kerîmde kötü hasletler olarak eleştirilmiştir.

2.2.4. Dervîşlerin Tekâmülden Sonraki Özellikleri

2.2.4.1. Himmet

Arapça, azim, enerji, istek, arzu, meyi, şevk gibi anlamları olan bir kelime. Bir olgunluk hali veya kulun bir şeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesi anlamlarına geldiği gibi tasavvufta mürşidin müride yardım ve teveccühüdür.

Semt-i milk-i lâ-yezâle sür semend-i himmeti

Fahriyâ dergâh-ı Hakdur hicreti dervîşlerin

(Fahrî Celvetî 90/12)

Himmet atını lâ yezal mülkünün semtine sür, ey Fahrî dervîşlerin hicreti Hak dergâhınadır.

Himmetinden bularun 'ârifisen istimdad

İstegil kim irişe kurbeti dervîşlerin

(Cefâyi 34/28)

Eğer ârifsen dervîşlerin himmetinden yardım iste ki onların yakınlığına erişesin.

Yolda komaya Hakîki seni hem lutfi hakun

Yoldaş olursa eger himmeti dervîşlerin

(Hakîki 24/17)

Dervîşlerin himmeti eğer sana yoldaş olursa Hakk'ın lütfu da seni yolda bırakmaz, seninle berâber olur.

Kimse maksûda irişmez ebedâ yol varuban

Olmadın yoldaş ana himmeti dervîşlerin

(Hakîki 23/14)

Dervîşlerin himmeti yoldaş olmazsa şayet o kişi ebediyen yol gitse maksûduna ulaşamaz.

Hak ere benim didi varlığın erde kodı

Erenlerin himmeti yirden göge direkür

(Yûnus Emre 1/5)

Hak Teâlâ erenler için benim dedi ve varlığını erenden gösterdi, erenlerin himmeti yerle gök arasında bir direktir.

2.2.4.2. Keşf

Keşf, akla kapalı gelen şeyi açıklamak demektir. Kula kapalı olan bir şey keşfedilirse o şeyi gözüyle görmüş gibi olur. Ebu Muhammed Hariri şöyle demiştir: "Allah ile kendisi arasında takvâ ve murâkebe ile amel etmeyen kimse keşf ve müşâhede makamına varamaz." {Ebu Hüseyin)Nûrî de şöyle söylemiştir: "Gözlerin keşfi görmekle, kalblerin keşfi ise ittisal (kavuşma) ile olur." (Luma', 422) (Erginli 2006: 549).

Ana iren dervîşe iki cihân keşf olur

Anun sıfatın öger ol hocalar hocası

(Yunus Emre 12/9)

Yunus, ona eren dervîşe iki cihan keşf olur derken dört kapıyı kastetmiştir. Bu menzilleri geçenler mükâşefe edebilirler. Onlar öğülecek sıfatlar elde ederler.

Çü olur keşf-i kerâmet ü velâyetleri lîk

Yog olur kârı bî-gâhını dervîşlerin

(Kemal Ümmî 20/12)

Eynemâ küntüm ve hüve me 'aküm âyetinin

Sırrını keşf ider uş siyreti dervîşlerin

(Hakîkî 23/7)

Dilersin dilber-i dilber kılarısn dilber-i dilber

Sana da keşf olur dilber mühim esrâr-ı dervîşân

(Salih Baba 100/5)

2.2.4.3. Makâm

Kulun tekrar ederek kazandığı ve vasıf hâline getirdiği âdâb ve ahlaka *makâm* denir. Hâllerden farkı dendiği gibi vehbî değil sıkıntılara göğüs germe ve çalışılarak elde edilmesidir. Bu bakımdan kesbî ve hükümlerini gerçekleştirmek bakımından kalıcıdır. Örneğin nefisle mücadele ede ede muhasebe hâlinin kalıcı olması gibi. Genel olarak makamların ilki tövbe, sonuncusu rıza olarak kabul edilir. (Özköse 2017: 323)

2.2.4.4. Arş'ullah

Dervîşin kalbi 'arşu'llah'tır. Tasavvuftaki en önemli kavramlardan biri de "kalp"tir.

Kanda varsa 'aşka uyar kalbi 'arşu'llâh olur

Hırsla virüp gönlünü dâr eylemez dervîşler

(Ümmî Sinan 45/8)

Kalbi beytullah

Belki arşullah

Sırr-ı ehlullah

Kim dervîş ise

(Eroğlu Nûrî 59 /20)

Anın kalbindedir levh u kalem kürsiyle 'arşu'llah

Ser-a-ser 'alem-i kübrasının tıbyânıdır dervîş

(İsmail Hikmetî 89/14)

Levh ve kalem, kürs ile arşu'llah dervîşin kalbindedir, baştan başa büyük alemin taçlarıdır dervîşler.

Hatırlanacağı üzere sûfiler için *onların defterleri, kalemleri yokdenmiştir*. Bundan maksat tasavvuf ilminin aklî, naklî değil kalbî olmasıdır. Cenab-ı Hakk kalbini saflaştıran kuluna doğrudan ilmini aktarmaktadır. İbn-i Arabî Hz. de buna atfen ilmin lafız taşıyıcılıktan ziyade Rabb'tan gönle gelen olduğunu ifâde eder. *Enbiyâ ve evliyanın Allah katındaki bilgileri fikre dayanmaz Allah onları bundan temizlemiştir. Onların bu konudaki bilgisi doğrudan Hakk'ın mükâşefesine dayanan fetihlerin sonucudur* (Kılıç 2018: 217) Hz. Mevlâna da “ne zamana kadar başkalarının sözlerini aktaracaksın, hani senin kendi sözlerin nerede diyerek” bu hususa dikkat çeker. İsmail Hikmeti levh, kalem, kürs ve ‘arşın dervîşin kalbinde olduğunu söyler.

Değme bir dervîş fakiri hor görüp hor bakma kim

Gönlünün her kûşesinde ‘Arş-ı Rahman gizlidir

(Eşrefoğlu Rûmi 236 /14)

Geçip çarh-ı feleklerden teveccüh etdi Mevlâ'ya

Serây-ı ‘arş-ı dergâh-ı Hudâ mihmânıdır dervîş

(Hikmetî 89/83)

2.2.4.5. İnsân-ı Kâmil

Dervîş, kâmil mü'mindir. Tasavvuf İslâm'ın ruhu olarak telakki edildiğinde şer'î hükümlerin esasında bir şekilcilik dinî oluşturmaktan ziyâde kalbi, bedeni, ruhu eğiterek insanda bir yetkinlik oluşturma gayesi mevcuttur. İbn-i Sina *Bir engel olmadıkça her canlının temel özelliği kendi türüne ait kemâlin zirvesine yükselmektir*, der. İnsan engellenmediği takdirde kendini geliştirme ve kâmil olma eğilimine her zaman sahiptir. Bu potansiyeli ortaya çıkaracak bir eğitime tabi olduğunda kemâle ermeye muktedirdir (Ayten ve Düzgüner 2017: 139).

Dervîşliğe ırmeyenler

Kâmil mü'min olmaz anlar

Sende varken kibr ü kinler

İremezsın dervîşliğe

(Çavdaroğlu Müftî Dervîş 46/11)

İnsan-ı kâmil tasavvufta üzerinde önemle durulan diğer bir kavramdır. Dervîşlikten murâd bütün bu kemal noktasına ulaşmaktır.

Hz. Mevlânâ'ya göre âlemde bütün esmayla tecelli eden Allah'ı Teâlâ insan-ı kâmilde de aynen tecelli etmektedir. “*Saf aynayım ben, karamış, sırrı dökülmüş ayna değilim. Tûr-i Sina'nın gönlüyüm ben, kinlerle dolu değilim.*”(Mevlânâ, 1974:7/b. 7974) diyerek insan-ı kâmilin ruhunu ilâhî sıfatların tecelli ettiği ve yansıdığı bir aynaya benzetilmiş. “*Evet, insan tanrı değildir ama Allah'ın olagelmış bir adettir bu, ululuk sırlarını insanda belirtmiştir.*” diyerek insan-ı kâmile üstün bir değer verir Mevlânâ.(1957-1960: 2/ b. 2448) (Özköse 2017 :200)

‘Ahd u ikrârında temkin ide teslîm-i kalb ola

Her bir etvârında dâ'im kâmilâne gerek

(Sûzî 93/2)

Makalede de ifade edilenlerden anlaşılacağı üzere alemdeki pürüzsüz ayna Hz. Muhammed'dir. Bütün kemal türlerinin toplayıcısı Hz. Peygamber'dir. Tasavvuf tanımlanırken bir yerde “Allah'ın ahlâkıyla ahlaklanmak” denmiştir. Hz. Peygamber “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim” buyurduğundan tasavvuftaki insan-ı kâmil motifi Hz. Peygamber'e uyması ölçüsünde teşekkül edecektir.

İbrahim Hakkı hz, on yedi fasılla *insan-ı kâmil*i anlattığı eserinin mukaddimesinde şöyle der: *Bütün âlem bir şahıs farz edilmiş ve bu kâmil de onun münevver kalbi olarak kabul edilmiştir.* İbrahim Hakkı'nın on yedi maddesi özetle şöyledir: Hevesine tabi olmayı bırakmak, fakr u fena bulmaktır. Kâmil insanın duâsı müstecabtır fakat edebinden talepte bulunmaz. İnsanlar arasında değerlidir fakat O, ilgiye meyiletmez. Hak'tan gâfil olmaz ve zıkr-i dâim üzeredir. Bütün mahlukât nazarında müsâvidir. Her hâlinde orta yolu tutar, sâdıktır, cömerttir, hoşgörülüdür, kin tutmaz, konuşması huzur verir, gönülleri açar. Sohbeti Kur'an'a ve hadislere

mutabıktır. Şöhretten yüz çevirir, Hak dilerse halkı irşâd eder. Mal kazanır, malını gizlemez Hak yolunda sarf eder. Herkese karşı yumuşak ve iyilikle davranmak şanıdır. Bilgiyi, soru soranın idrakine göre bildirir. “Ehl-i sünnet ve’l cemaat” yolunu tatbik eder. Her zümreden farklı insanlarla karşılaştığında onlara hoş söz söyler. “Tedbîr ve murad”ı terk etmiş “tevekkül ve tefviz” yoluna girmiştir. Böylece teslimiyet yolunda ve rızâ hâlinde bulunur (Durmuş 2016:11-40).

Eşrefoğlu Allah’u Teâlâ’nın Kur’ân-ı Kerimde dervişlerden övgüyle bahsettiğini söyler. *Dervîşleri Hak sever Kur’ân içinde öğer* (Eşrefoğlu Rûmî, 16/5). Dervîş kelimesi Kur’ân’da geçmemektedir fakat Allahu Teâlâ’nın övgüyle bahsettiği kişilerin hasletlerine bakıldığında dervîşlerde bulunması gereken özellikler olduğu görülür.

2.2.4.6. Lâ-mekan, Bî-mekan

“Bir yere ihtiyâcı olmayan, mekândan münezze” anlamında Allah’ın sıfatlarındandır. **Lâmekân âlemi:** Zuhurdan önceki, zaman ve mekânın bulunmadığı âlem: Tasavvufta mekân var olan şeye tâbidir. Cenâbı Hakk’ın irâdesi zuhur âlemine gelmeden önce gizli idi. Tasavvuf dilinde bu gizliliğe lâmekân âlemi denilmektedir (Ken’ân Rifâî) <http://lugatim.com/s/LAMEKAN> et. 20.12.2019)

Dervîşin mekânı lâ mekandır. Vahdet-i vücûd düşüncesinde zaman ve mekân hakikatta bulunmayan, iki zihnî kavramdan başka bir şey değillerdir. Gerçek varlık olan Allah, zaman ve mekânın üzerinde, ve bunlardan münezzehtir. Ancak, isim ve sıfatlarıyla her yerde görülmektedir. Dervîşe lâ-mekân olmasını öğütleyenler aslına dönmeyi yani hakikatının ruh olduğunu hatırlatarak mekânsızlık âlemine erişmeyi kastederler.

Mekânın lâ-mekân eyle eğer dervîş isen dervîş

Nişânın bî-nişân eyle eger dervîş isen dervîş

(Vâhib Ümmî Halvetî 43/1)

Zamandan ve mekândan münezze olan Allah (cc)’tır. Vâhib Ümmî eğer dervîş isen lâ-mekân ol, diyerek salike Hak’la olmayı tahakkuk ettirip, tevhidin birlik deryasına erişmesi gerektiğini belirtmek içindir. Bî-nişân olmaktan maksad

ezeldeki hâle erişerek kişinin kendisinde varlık eseri bırakmamasıdır. Bu, fenâyâ erişmekle hasıl olur.

Hâne-i hâk-i siyehden geçübün hayme kurur
Lâ-makân arsasına himmeti dervîşlerin

(Âşık Paşa 37/3)

Dervîşlerin himmeti kara toprak evinden geçip lâ-mekân arsasına çadır kurmaktır. Onların himmeti lâ-mekân arsasına olur. Kendilerinde bir varlık görmediklerinden onların talepleri, ezel bezmindeki hallerine *Ben ona kendi ruhumdan üfledim* âyet-i kerimesindeki mânâyâ dönüştür.

Lâ-mekândan geldiler evvel yine andan âhar
Konmaga bir mülke ikrâr eylemez dervîşler

(Ümmî Sinân 62/2)

Dervîşlerin ezelde mekânları, mekansızlık alemidir. Dolayısıyla bedenden ibaret olmadığını bilen dervîşler bir mülke karar kılıp orayı mekan tutmazlar. Bütün bunlardan maksat mülk, makam, mevkî sevgisini kalplerinde barındırmamak anlamındadır. Elinde olanı gönlüne koymamalıdır. Bu dünyanın geçiciliğini bilerek hareket ederler.

‘Âşık lâ-mekân olur dünyâ terkinini urur
Dünyâ terkin uranlar dîdâr göregen olur

(Yûnus Emre 2/5)

Dervîşin vasıflarından biri de ‘aşık olmasıydı. Aşk ateşiyle kalbi temizlenen dünyâ sevgisinden de âzad olur. Hakk’ı Hak için sevenler, cennet sevgisi ve cehennem kaygısı çekmeyenler O’nun dîdârını görürler.

Dervîşler dostu gider iki cihânı nider
Mekânsuz lâ-mekânda seyrânı dervîşlerin

(Eşrefolu Rûmî 16/3)

Onlar kendilerinden yok olup Hak’la var oldukları için mekânları da Hak’ın mekândan münezzehe olması gibidir. Dünyada bedenleriyle değil ruhlarıyla var olurlar. Yûnus’un “ Ete kemiğe büründüm Yûnus diye göründüm.” dediği mânâ

budur. Sûretâ vardılar fakat yokturlar. Kendi nefisleriyle hareket etmezler Hakk'a tâbidirler.

Nelüksüz niteliksüz bakarlar dost yüzine
Pâyânsuz devr içinde devrânı dervîşlerin
(Eşrefoğlu Rûmi 16/4)

Mekâmı lâ-mekândır Hak'dan özge hîç karâr etmez
Kamu kevn ü mekânın reh-ber-i Rahmân'ıdır dervîş
(Hikmetî 89/12)

'İşkiyâ ger âlem-i lâhûta pervâz eyleyüp
Şâh-bâz-ı lâ-mekân olmak dilersen dervîş ol
(Aşkî 39/7)

Aşkî, ulûhiyet alemine uçarak lâ-mekân doğanı olmak istersen dervîş ol, der.

2.2.4.7. Varlık, Yokluk

Dervîş varlığını yoklukla değiştirendir. Ali el-Husrî: “Sûfî yok olduktan sonra var; var olduktan sonra da yok olmayandır” diye bir tanım yapar. Bir başka sözü de “Sûfî başkalarının onda kendilerinininki gibi bir varlık bulamadıkları kimsedir.” Cafer Huldî de “Sûfî odur ki var olmaya; eğer olursa o sûfî olmaz” demiştir. Yani sûfî hem fizîken hem de mânen yok olandır; Hak'da fenaya ermiş olandır. (Küçük 2015: 30)

Yokluga deyişürdi cümle varını dervîşler
Degmeye duyurmadı esrârını dervîşler
(Kemal Ümmî 19/1)

Gerçek sûfî varlığını vecdinin içerisinde bulan kimsedir. Bulduğu şey kaybettiğinin aynıdır. Allah'ta nefisini bulan müşahhas ve muayyen varlığını kaybeder. Sûfînin vecddeki vücûdu lâ-müteayyin ve lâ-mütenâhide var olması demektir. O izâfî benliğinden fâni Allah ile bâkidir. Başkalarının varlığı ise müteayyin ve mütenâhide vücûd bulmaktadır. Varlığı yokluğa değiştirmenin getirdiği mekandan kayıtsızlık zaman için de söz konusudur. Bazı sûfîler *tasavvuf ,zamansal kategorilerin darlığından sermedi zamanın genişliğine çıkmaktır*

demıştır. Tasavvuf dinî bir tecrübeyi yaşayan kişinin ruhunda gözükmeye gerekir. Bu yönüyle tasavvuf, madde, zaman ve mekan tahdidini aşan, rûhânyeti baskın beşerî bir olgudur (Affî 2015: 53-59) diyerek, sûfî bilgi ne kadar soyut gözükmeye gözüksün ruhî tekâmülün yansımalarının olduğunu belirtir.

İven kişi yol alamaz maksudunu tîz bulamaz
Yok olmayan var olamaz varını talatmak gerek

(Niyazî Mısrî 74/4)

Mısrî, yok olmayan var olamaz, diyerek gerçek anlamda varlıklarını bulmak isteyenlerin öncelikle varlık algılarından kurtulmaları gerektiğini ifade eder. Kılıç “var” sözcüğünü şöyle açıklar:

Ontolojik olarak “var” bölünmez bir bütündür ve her daim o hal üzere olanın tabii bir durumudur. Onun haricindeki bütün nesnelere bi-zatihî varlıkları yoktur; onlar li-gayrihi yani başka bir şeyin var olması ile var olurlar. Bu yüzden en temelde yok olduklarını idrak ediş onları var kılar. Yani “yoklukta var olma” durumu âşıkın maşukunda erimesinin bir tezahürüdür(2017: 14).

Dolayısıyla varlığının Hakk ile kaim olduğunu idrak edebilenler gerçek varlığı bulmuş ve kendilerini bütünden ayrı görerek varlık iddiasında bulunanlar da ikilikte kalmış ve tevhide erişememişler demektir.

Çünkü yokluk şerbetinden bir kadeh nûş itdiler
Hiçe satdılar bu ‘izz ü nâzını dervîşler

(Eşrefoğlu Rûmî 15/2)

Bular alemde vardılar velî varlıkta yokdurlar
Vücudun varlığın mahv eyleyenler cânıdır dervîş

(Hikmetî 89/5)

Bu dervîşler fiziken şehâdet aleminde görünmektedirler fakat vücûd algılarını, mevhum benliklerini mahv yoluyla yok etmişlerdir. “Mahv, bir şeyin izinin kalmayacak şekilde ortadan kaybolması, kulun fiillerinin Hakk’ın

fiillerinde/zâtında fânî olması, sâlikin, alışkanlıklarından gelen kötü sıfat ve huylarını ortadan kaldırması"dır (Üstüner 2007: 174).

Yıkup bu varlığın şehrin sıyırdup git safâ nehrin
Bulı gör vahdetün bahrin eğer dervîş isen dervîş
(Halîl 35/19)

Len terânî menziline varlığın terk eyleyen
Men re'ânî mevhibinden dostu seyrân eyledi
(Fethüddîn Ahmet G. 211/5)

Mesnevî'de: Allah Mûsâ Peygamber'e '*Len terânî*' yani '*Sen beni göremezsin*' buyurdu. Allah'ın kelâmı o mânâda idi ki, Mûsâ'ya '*Sen sen olduğun müddetçe beni göremezsin. Ancak nefsini yenip benliğini yok ettiğin zaman beni görmen mümkün olacaktır. O zaman da gören yine sen olmayacaksın, ben olacağım. Çünkü o zaman sen bende olacaksın*' demek istemiştir. (Sargut 2017: 20)

2.2.4.8. Âh

Dervîşin âhı helâk edicidir. "Kim benim bir velî kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim..."(Buhâri, Rikak 38) hadîs-i kutsîsi Hak Teâlâ'nın bu kullarının incitilmesinin neticesinden haber veriyor. Dervîşlerin âhını almaktan sakındıran beyitler onlardan âh alanların kendi âkıbetleri için hiç iyi olmayacağından bahseder. Onlar Hakk'ın salih kulları olduklarından onları inciten Hakk'ı incitmiş olur.

Key sakın almayasın âhını dervîşlerin
Kim bir âhı arıdur bin âhını dervîşlerün
(Kemal Ümmî 20/1)

Dervîş okı ırak atar hey dimedin câna batar
Gâfil olma yiter tutar hor görmegil dervîşleri
(Yunus Emre 14/6)

Dervîşün kolu uzun çıkarur münkir gözin
Şarkdan garba düpdüzün sunmadın iren gelsün
(Eşrefoğlu Rûmi 17/8)

2.2.4.8. Râz (sır)

Dervîş raz (sır) ehlidir. Gizem, esrar anlamına gelen sır, gönül ehlerinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği husustur. Sır gönülde mekân tutmuştur (İnan 2016: 95).

Kur'ân'a uyar
Sırrını duyar
Kendin yok sayar
Kim dervîş ise
(Eroğlu Nûri 59/17)

Ravza-ı cennet ü aram-gehi menzil-i ins
'İlm ü esrar-rika ücreti dervîşlerin
(Cefâyî 34/8)

Dervîşlerin dinlenme yerleri cennet bahçeleridir, ücretleri ilim ve sırlarla karşılaşmaktır.

Sana ol akl-ı evvelden haber verip gelen sırdır
Hakk'ın zâtında hayrân ol eğer dervîş isen dervîş
(Vâhib Ümmî 75/14)

Vahip Ümmî bu beyitte sırrın mâhiyetiyle ilgili olarak akl-ı evvelden haber verendir, diyor. Akl-ı evvel kavramıyla belirtilmek istenen Hakikat-ı Muhammediyye'dir. O'nun varlığı her şeyden evvel yaratılan nurdur. O nur herkesten gizli idi ve Cenab-ı Hakk nurunu açığa çıkarmak istedi ve alemi yarattı. Dolayısıyla bu sırrı ilâhî bir sır olarak taşıma görevi insana verildi. İnsan kendindeki ilâhî sırrın farkına vardığında Hakk'ın zatında hayran olacaktır. Bu bilince de dervîş olanlar ulaşabilir.

‘Arşdan döndi Mustafâ anda ashâb-ı safâ
Dinledi sözlerini sır sözi dervîşlerün
(Yûnus Emre 7/4)

Râzını fehm idemez ‘akl kalur ser-gerdân
Yoh durur zulmet-i şeb rûzına dervîşlerün
(Hakîki 22/8)

Bunlarun remz-i rumuzıyla tolup ‘alem-i gayb
Kutb-ı ma’nadan olur nisbeti dervîşlerün
(Cefâyî 34/10)

Kosalar bu Eşrefoğlu Rûmî dilin tutdı
İhtiyâsuz söyledürler râzını dervîşler
(Eşrefoğlu Rûmi 15/9)

Râz-ı ‘aşka muttasıl hem-dem olan dervîşleriz
Sohbet-i maş’uk ile her dem olan dervîşleriz
(Esîf 77/1)

Aşk sırrıyla arkadaş olan dervîşleriz, Hak Teâlâ’nın sohbetiyleher an birlikte olan dervîşleriz.

Resûl eydür iy Kayyûm bunlar ‘acâyib kavim
Sır denizi kılmışsın gönlini dervîşlerün
(Yunus Emre 9/7)

Gel ey zâhid hayâl eyle nedir esrâr-ı dervîşân
Ki olmuşlar cihânda cümleye serdâr dervîşân
(Salacıoğlu Mustafa Celvetî 95/1)

Haber sormazlar aslâ ‘âlemin sûd u ziyânından
Hemân sırr-ı Hudâ’dır dâ’imâ efkâr-ı dervîşân
(Salacıoğlu Mustafa Celvetî 95/6)

Dervişler asla âlemin fayda ve zararlarını sormazlar böyle şeylerle ilgilenmezler. Onların düşünceleri sadece Hudâ'nın sırlarıdır.

2.2.4.9. Her Zaman Hak'la Beraber Olmak

Derviş Hak'tan cüdâ olmaz.

Ayru sanma buları bir nefesde dün ü gün

Bile bile Hakkile her kâhını dervîşlerin

(Kemal Ümmî 20/5)

Dervişleri Hakk'tan ayrı sanma onlar her nefeste, saman çöpü kadar bile olsa her işlerinde birliktedirler.

Sükûtı vü harekâtı her işdedür hakıla

Sen eyle sanma ki Hak'dan cüdâ durur dervîş

(Hakîkî 21/5)

Dervîşin susması ve hareketleri her işi Hak Teâlâ iledir sen onu Hak'tan ayrı sanma.

Sıfât u zâtını hem mahv kılmış ef'âlin

Tecelliyât-i ilâhî fenâ durur dervîş

(Hakîkî 21/4)

Dervîş ilâhî tecellîlerle fenâ bulmuştur ve fiillerinde zâtını ve sıfatlarını mahv etmiştir. "Mahv, bir şeyin izinin kalmayacak şekilde ortadan kaybolması, kulun fiillerinin Hakk'ın fiillerinde/zâtında fânî olması, sâlikin, alışkanlıklarından gelen kötü sıfat ve huylarını ortadan kaldırması"dır (Üstüner 2007: 174). Dervîş Hakk'a niyâzı ve riyâzetleri vesîlesiyle fenâyâ ulamış ve "tahalluk-u billah" olmuştur.

Ehl-i 'irfan ki bekâyıla fenâdan dem urur

Her ma'anisi anun sureti dervîşlerin

(Cefâyî 34/15)

Mukîmdir dâ'imü'l-evkât halvet-gâh-ı gönlünde

Cüdâ olmaz yanından bir nefes cânânı dervîşin

(Şeref Hanım 97/11)

Dervişin cânânı olan Hak Teâlâ bir nefes ondan ayrı olmaz, dâima dervişin halvet yeri olan gönlünde ikâmet eder.

2.2.4.10. Alperen

Derviş alperendir. Dervişlerle alakalı diğer bir husus da birtakım dervişlerin savaşçı, mücâhid gibi özellikler taşımasıdır. Ahmet Yesevî'nin Fakr-nâme adlı eserinde fakr makamı için yedidir dediği kısım şöyledir: “Civanmertliktir, sipahîliktir, (garipliktir),hırkadır, sabırdır, kanaattır, tevekküldür.” Yesevî bu sözleriyle “madde ve ruh” dünyasını birleştirmektedir; “erenlik”manevî âlemin, “alplik” ise maddî âlemin gereğidir. Başlangıçtan itibaren “Alp” olan Türkler, İslâmyet'in verdiği dinamizmi “Erenlik”e katıp daha büyük işleri daha mukaddes amaçlar için gerçekleştirmişlerdir (Güzel 1999: 134).

Nebîler hamîd

Ânı müctehid

Gâzi hem şehîd

Kim derviş ise

(Eroğlu Nûri 59/18)

Tarikatlar vesilesiyle dervişlerin sosyal faaliyet ve hizmetleri de olmuştur. Bunlardan bazılarını Yılmaz şöyle ifade eder;

Tarikatların İslam mücahidlerince fethedilen beldelerin İslamlaşması ve o bölge halkının gönlünün islama açılması, İslam'ın gayr ı müslim diyarlarda yayılması, yine bazı Uzakdoğu ülkelerinde Kübrevi, Çişti ve Nakşibendi dervişlerinin etkisi, İslam'ın Afrika ortalarında intişarında Kadiri ve Ticani dervişlerinin etkisi, Sibiryaya ve Rus Tatarları'nın İslamlaşmasında Yaseviyye tarikatının etkisi büyük olmuştur. (Yılmaz 2000: 239)

2.2.4.11. Lî- Ma'allah.

Derviş Lî-Ma'allah'tır.Sûfilerin kitaplarında sıklıkla geçen “ Lî ma'allahi... Benim Allah'la bir vaktim var ki o vakitte beni ne mukarreb bir melek ne de gönderilmiş bir peygamber alamaz.” hadîsidir. Bu hadîse göre Hz. peygamber evine girdiği zaman vaktini üçe ayırdığını, bir kısmını Rabbine, bir kısmını alesine, bir kısmını da kendisine ayırmıştır. “Rabbne ayrımı” vakt tamamen mistik

bir unsurdur(Küçük 2015: 67). Hz. Peygamber'in hayatına dair bu anektodu hatırladıktan sonra Hakîkî'nin bahsettiği dervişlerin halvetinin Allah ile beraber olma zamanı olduğunu ifade eder. Tasavvufun kâl değil hâl ilmi olmasından kaynaklı dervîşlerin de özünde Hakk ile olduklarına işaret eder.

Lî-ma'allâh demidür halveti dervîşlerin
Kâlile olmadı hal hâleti dervîşlerin

(Hakîkî 23/1)

2.2.4.12. Sıfatsızlık

Dervîş sıfatsız olur. Eşrefoğlu, dervîşler dost elinden dolu dolu kadeh içerler diyerek Hak'tan onlara vasıtasız olarak kalplerine gelen bâtinî ilimden bahseder. Onlar Hakk'ın ilmini müşâhade ve mükâşefe yoluyla öğrenirler. Dolayısıyla onlar için ne makam ne de bir sıfat vardır Hakk'ın vasıflarına gark olmuşlar kendilerinden de mahv olmuşlardır.

Tolu tolu kadehler dost elinden içerler
Nişânsuz bî-nişandur cevânı dervîşlerin

(Eşrefolu Rûmi 16/2)

Nelüksüz niteliksüz bakarlar dost yüzine
Pâyânsuz devr içinde devrânı dervîşlerin

(Eşrefoğlu Rûmi 16/4)

Eşrefoğlu'nun dediğini destekleyen bir bakış açısı da meşayihın bazılarının sözleridir. Derler ki evliya çeşit çeşittir. Kimi sıfatsız ve nişânsızdır, kiminin ise sıfatı vardır; bazısının da sıfatlardan nişanı vardır...Evliyanın en mükemmel ve en son hali sıfatsız ve nişânsız olmaktır. Nişânsızlığa zati keşf ile işaret edilir. Çok yüksek ve şerefli bir derecedir. Bu derecenin mahiyetini ifadede işaret de yetersiz kalır (Uludağ 2014: 55-56).

Çün ki dervîş oldu sâhib-i ma'rifet
Anadur dâyim sıfatsızlıh sıfat
Anda benlük kalmadı bir kılca bes

Anı dervîş ohur ehl-i menkabet
(Dede Ömer Rûşenî 31/7)

2.2.4.13. Dua

Dervişin duası makbuldür, hastalıklara şifa olur.

Dervîş Yûnus sen dahı incitme dervîşleri
Dervîşlerin du'âsı kabûl olagan olur
(Yunus Emre 2/6)

Kahr u lutfâ çünki mir'ât oldı kalbi sâlikin
Münkire semm dosta tiryâkdır likâsı dervîşin
(Abdulmecid Sivâsî 61/15)

Dervişin yüzü dosta hastalıklardan şifâ olur inkarcılara da zehir. Çünkü sâlikin kalbi kahr ve lütfâ ayna oldu. *Mü'min mü'minin aynasıdır* hadisinin iktizasınca dervîşe bakıp onda güzellik, hasenât gören kendisini görmüştür, onda kötülük, kahr gören yine kendisini görmüştür. Bu nedenle onun Hak katındaki iyi hâlini inkar eden kişiye bu faziletli dervîşle olmak onun ancak hâlini kötüleştirenken onu tasvip edip dotluğunu kazananın ise hâlini iyileştirir. Nitekim Hz. Peygamber'in etrafında olanlardan ona yakın olmakla beraber kendisine kötülük beslemelerinden dolayı azaba düçâr olanlar olmuştur Ebû Leheb gibi. Yine Hz. Peygamber'in yanında olup ondan feyizlenerek ilmini artıranlar ve hâllerini iyileştirenler olmuştur. Bütün bunlar Hz. Peygamber'in ve ondan bu ahlâk ve ilmi tevârüs edenlerin ayna vazifesi görmelerinden kendilerine yansıtıladan başka bir şey göstermemelerinden kaynaklanmaktadır.

Çün cefâsı vü vefâsı enbiyâ mîrâsıdır
Cümleten mevrûsdur duâsı devâsı dervîşin
(Abdulmecid Sivâsî 61/16)

Dervişin cefâsı ve vefâsı peygamberlerden mirastır bu nedenle onun duası ve devâsı da kendisine peygamberlerden tevârüs etmiştir.

2.2.5. Dervişlerin Benzetildikleri Vasıflar

2.2.5.1. Padişahlık, sultanlık.

Derviş mânâ âleminin pâdişâhıdır. Dervişler yaşantı ve dış görünüş itibâriyle nazarı celbetmeyebilirler hatta dikkâte alınmadıkları da olur. Bununla berâber hazînelerin harâbelerde bulunabileceği gibi dış görünüşleri alelâde olan dervîşler de mânâ âleminin sultanları olmuşlardır. Mevlâna'nın dediği “*hırka altındaki sultanlar*”dır (bk. Mesnevî, I, K) onlar.

Nitekim Bahaüddin Veled, Belh'ten ayrılırken padişaha şöyle der:

“ Ey fâni ülkenin sultanı, eğer bilmiyorsan ve haberin yoksa benim de senin gibi bir sultan olduğumu bil ve öğren. Sana emirlerin bana da bilginlerin sultanı derler.”(Kaplan 2010:112). “*Taca ve tahta ihtiyaçları olmayan dervîşler, gönüller dünyasının sultanıdır. Kimseden bir şey almadan, alını açık başları dik olarak padişahlar gibi yürürler. Sultan olmak isteyen fakir/dervîş olmalıdır. Dervîş olmayan sultan da olamaz.*” (Üstüner 2007: 402)

Ki sûretâ anı cânım fakîr diyi hakîr gözetme

Gözetme manide çün pâdişâ durur dervîş

(Hakîkî 21/6)

Sanma Niyâzî özün dervîş olupdur senün

Dervîş olan kişiler şöylece sultân olur

(Niyâzî-i Mısırî 52/7)

Sa'âdetle mürüvvet mülkinün sultânıdır dervîş

Mihâliç'de göreydün niçe âdem cânıdır dervîş

(Ravzî 53/1)

Dervîşlikdür makbul Ahmed yanında

Yazılmış 'aşıklarun dîvânında

Dervîşlik nişânı var mı cânunda

Kul iken sultân ider dervîşlik bil

(Muhyiddîn- i Bursevî 69/4)

Dervîşlige kadem uran her ma'nîde sultân olur

Dervîş niçe miskîn ise anun gönli mekân olur

(Yunus Emre 2/1)

Manzumelerde görüleceği üzere canında dervîşlik nişânı bulunan kul iken sultan olur, dervîşliğe ayak basan her mânada sultan olur. Mânâ aleminin padişahı olmaları kendi varlıklarını, benlik algılarını yok etmekle mutlak varlığın birliğine sadece dille değil bütün benlikleriyle şehâdet getirmiş olmalarıdır. Nitekim Harakânî hz. de nefsinin bütün tavırlarda terbiye ederek kendinde bir varlık görmemiş ve aslanlara binecek kadar mahlûkat hizmetine verilmiştir.

2.2.5.1. Hüma kuşu.

Dervîş hümâ kuşudur.Şiirlerde dervîşler hümâ kuşuna benzetilmiştir. *Yunus Emre, Hakîkî, Fahrî Celvetî* bu benzetmeyi kullananlardandır.

Dervîş bilür dervîşi Hak yolına turmuşu

Dervîşler hümâ kuşu çaylak u baykuş degül

(Yûnus 10/3)

Hüma Farsça bir kelimedir ve devlet kuşu anlamına gelir. Bu kuş doğan büyüklüğünde olup uzunca ve nakışla bezenen kuyrukları vardır. Kanatlarında açık mavi, kuyruğunun sonlarında siyah renk hâkimdir. İnanışa göre bu kuş yere hiç inmediğinden havada yumurtlarmış ve çok yükseklerde uçtuğu için yumurta yere inene kadar içinden yavru çıkarmış. Bu kuşun, Hindistan, Kıpçak, ve Çin'de yaşadığı söylenir. Hüma'nın gölgesi kimin üzerine düşse o kimsenin istikbalinin parlak olacağına, hükümdar veya yönetici olacağına inanılmış bu sebeple devlet kuşu denmiştir. Rivayete göre Hüma yere inmediği için tuzağa düşmez, görülmez ve dirisi ele geçmezmiş (Tatçı 2009: 88-89).

Yunus dervîşlerin çaylak ve baykuş olmadıklarını söylerken onları bu kuşların özellikleriyle ilişkilendirir. Çaylak leş yiyen, eğitilemeyen, yırtıcı kuşlardandır. Kuş yavrusu veya tarla faresi yer. Baykuş da murdar(pis)dır. Hakikatten habersiz, dünya peşinde koşan ve âriflerden Hak sırlarını alarak kendilerine aitmiş gibi anlatan irfan hırsızlarını çaylağa benzetir. Dünyayı simgelerler ve Hak aşıklarının dünyaya meyiletmediklerine işaret eder (Tatçı 2009: 91).

Niçeye saltanat-ı ma'neviyye degmişdür

Ki sâyesinde anun ol hümâ durur dervîş

(Hakîkî 21/7)

Hakîkî de Yunus gibi aynı mânâyı terennüm eder. Dervîş öyle bir devlettir ki onun gölgesine girene manevi saltanat değmiştir. Böyle bir dervîşin yani kemâl ehlinin himmetinin ulaştığı kişi ilâhî devlete nail olur. Dervîşin gölgesine girme mânâsı onun nazarından, duasından, feyzinden istifâde etmek mânen gelişmek demektir.

Bir hümâ-yı lâ-mekândur yere inmez sâyesi

‘Arş u kürsîden büleddür himmeti dervîşlerin

(Fahrî Celvetî 89 /2)

Her birisi âşiyân-ı Kâf-ı dil ‘Ankâsıdur

Sıgmadı evc-i semâya rif’ati dervîşlerin

(Fahrî Celvetî 89/3)

Her bir dervîş gönül Kâf’ını tanıyan Ankâ’lardır, dervîşlerin yüksek dereceleri semânın yüksekliklerine sığmamıştır. Ehlullah için “cevâsisü’l kulûb” gönül casusları denir. Onların huzurunda kalbinize dikkat edin denilmiştir. Bundan anlaşılması gereken gönül sırlarına vakıf olmaları, kendi gönüllerinin Kâf’ında da Ankâ’yı bulmuş kalblerini beytullah, arş’ullah yapabilmiş olmalarıdır.

Bularun Hüdhüdi oda niçe şehyârı tutar

Lâşe konmaz arıdur şâhini dervîşlerin

(Kemal Ümmî 20/ 6)

Bunlar hümâdır Hak reh-nümâdır

Mürâyî derler dervîş olana

(Vahib Ümmî Halvetî 44/69)

2.2.6. Dervîşlerin Özelliklerinin Benzetildiği Unsurlar

2.2.6.1. Nazar

Dervîşin nazarı kimyadır. Nazar, bakış demektir. Tasavvufta mürşidin müridine, yani rehberin öğrencisine bakışının büyük önemi vardır. Bu bakış müridin ruhuna tesir eder, gönlünü feyz ile doldurur, onu olgunlaştırır (Yeniterzi 2017: 81).

Derviş kime nazar ederse o kişi kimyaya erişir yani dönüşüm yaşar. Bu nazarın Hak nûru ile olmasındandır. Dönüşüm manevî anlamda olup kalbin altın değerini bulması gibidir. Kötü hallerin iyileşmesi ve ahlâkın güzelleşmesi anlamındadır. Kalbteki hastalıklardan arınma safî bir kalp elde edilmesidir.

Kimyaya irişür kime kılurlarsa nazar
Kalbi mess-i zer ider san'atı dervîşlerin
(Cefâyî 34/20)

Katem ne yire basarsa sa'âdet ü bereket
Naz'âr neye ki kılursa revâ durur dervîş
(Hakîkî 21/12)

Beyitlerde de ifade edildiği üzere nazarın yani mürşidin müridine bakışının onda kimya etkisi oluşturacağı görüşüdür. Burada da kemâl bulmuş bir dervîşin nazarının tesiri söz konusudur. Bu tesirler kalbe, hâle olduğundan tam bir dönüşüm ve değişim vesilesidir. Ayağının bastığı yerde bereket hâsıl olur, nazarlara vesîlesiyle hastalar şifâ bulur.

Kem-terin zerre ise ola sa'adet güneşi
Kime düşse nazar-ı şefkati dervîşlerin
(Ahmed Paşa 38/6)

Dervîşin şefkat nazarından bir zerre kime düşse o kişi için saadet güneşi olur. Onun hayatına ışık tutar, iyileştirir. Onların her fiili Hakk ile olduğundan O'nun muradı hasıl olur.

2.2.6.2. Sohbet

Allah'a gönül veren insanların bir araya gelip her an O'nunla berâber olduklarını bilmenin edebi ve huzûru içinde, şeyhlerinin veya aralarından ehil birinin yönlendirmesiyle yaptıkları ârifâne söyleşme ve halleşmedir (<http://lugatim.com/s/sohbet> et.20.12.2019).

Dervîşin sohbeti kimyadır. Nitekim Yûnus, erenlerin sohbeti ma'rifeti artırır, demiştir.

Dervîş olan kişün sözleri umrân olur
Sâlik-i Hak olanun râhına bürhân olur

(Niyâzî-i Mısrî 52/1)

Dervîşlerin sözleri mutluluk getirir, müşkülleri çözer. Hak yoluna giren kişinin sözleri bu yolda rehber olur, yol gösterir. Kendileri de bu manevî yolculuğa girmiş ve bu yolculuğu tamamlamış olan büyüklerin sözleri rûhî tecrübelerine dayandığından yol gösterici olur.

Yüzine sıdk ıla baksa şifâ bulur rencûr
Du'a kime ki kılursa revâ durur dervîş

(Hakîkî 21/13)

Hakîkî, dervîşin yüzüne sıdkiyet ile bakan hasta kişinin şifâ bulacağını yine dervîşlerin kime dua ederlerse hâlinin iyileşeceğini söylemiştir.

İçini vü daşını ma;âmûr u pür-nûr itdiler
Her kime gösterdiyse envârını dervîşler

(Kemal Ümmî 19/9)

Umarım hâlis ola zer gibi bu kalb-i siyâh
Kimyâdır bilirim sohbeti dervîşlerin

(Ahmed Paşa 38/9)

Bu siyah kalbim dervîşlerin kimya tesirinde olan sohbetiyle altın gibi hâlis olur umarım. Kalbin meyletme özelliği vardır. Bulduğu meclisteki hâli kapar. Gaflet varsa gaflet, muhabbet varsa muhabbet kapar. Gönül gönülden nem kaparmış. Hak sohbetinde bulunmak gönülden dünya muhabbetini çıkarır, gafletten kurtarır.

Hz. Peygamber ashâbın kendisine yönelttiği “Allah’ın velî kulları kimlerdir” sorusuna “Onlar, yüzlerine bakıldığında Allah Teâla’yı hatırlatan kimselerdir” buyurmuştur.(Heysemî, X, 78; İbn-i Mâce,Zühd,4). Bu hadis vesîlesiyle dervîşlerin özelliklerine de atıf yapabiliriz. Nitekim Esif bu görüşü doğrular şekilde şöyle söylemiştir:

Matla’-ı nûr-ı Hudâ’dır zâtları bî-irtiyâb

Hak görür her kim görür dîdârını dervîşlerin

(Esif 78/4)

3. BÖLÜM

METİNLER

1

Yûnus Emre

- 1 Bu dervîşlik turagı bir ‘acâyib turakdur
Dervîş olan kişiye evvel dirlik gerekdür
- 2 Çün anda dirlik ola Hakk’ıla birlik ola
Varlığı elden koyup ere kullık gerekdür
- 3 Kullık eyle erene şarkdan garbı görene
Senden haber sorana key miskînlik gerekdür
- 4 Miskîn olugör bâri benlikden ırak yürü
Gönlinde benlik olan dervîşlikden ırakdur
- 5 Hak ere benüm didi varlığın erde kodı
Erenlerün himmeti yirden göge direkdür
- 6 Bu dervîşlik berâtın okımadı müftîler
Kim ne biliser bunı bir ‘acâyib varakdur
- 7 İy Yûnus ‘ârifisen anladum bildüm dime
Tut miskînlik etegin âhir sana gerekdür

(Tatçı 2005: 94)

2

Yûnus Emre

- 1 Dervîşlige kadem uran her ma‘nîde sultân olur
Dervîş niçe miskîn ise anun gönli mekân olur

- 2 Dervîş olan bil bağlaya tolaplayın çok aglaya
Her kanda tolap varısa anda bâg u bostân olur
- 3 Dervîş oldur itden kaçır it besleyen kanlar içir
Kogıl hem it beslemegi it besleyen sekbân olur
- 4 Dünyâ seven dervîş degül dervîşligi olmaz kabûl
Dervîşlikden kaçanların hemân şeyhi şeytân olur
- 5 Yûnus eger dervîşisen terk eyle küllî dünyâyı
Dünyâ eger uçmagısa dervîşlere zindân olur
(Tatçı 2005: 105)

3

Yûnus Emre

- 1 Ben dervîşem diyen kişi iş bu yola ‘âr gerekmez
Dervîş olan kişilerin gönli gendür tar gerekmez
- 2 Dervîş gönülsüz gerekdir sögene dilsüz gerekdir
Dögene elsüz gerekdir halka berâber gerekmez
- 3 Halka benzetmeye işin süre gönlinden teşvîşin
Yüz bini birdür dervîşün arada agyâr gerekmez
- 4 Eger dervîş isen dervîş cümle ‘âlem sana biliş
Fuzûllığı hulka değış arada agyâr gerekmez
- 5 Dervîş olan kişilerin miskînlikdür ser-mâyesi
Miskînlikden özge bize mâl u mülk ü şâr gerekmez

- 6 Er elini aldunısa ere gönül virdünise
İkrârıla geldünise pes ere inkâr gerekmez
- 7 Yûnus sen gördüğün eri arturma gördüğün biri
Şudur budur diyübeni dervîş târumâr gerekmez
(Tatçı 2005: 115)

4

Yûnus Emre

- 1 Hakkı bulmak isteyenler eylesün nefsinı dervîş
Çalap bize mürşid virmiş dervîş olubilsem dervîş
- 2 Nefs yolından geçemezın ‘ışk şarâbın içemezın
Gönlüm kara açamazın dervîş olubilsem dervîş
- 3 Hakka yakın olam mı ki rahmetine talam mı ki
İremedin ölem mi ki dervîş olubilsem dervîş
- 4 Bu ‘acâyib sevdâ düşdi gönlüm karâr kılmaz benüm
Bildüm işüm cümle hatâ dervîş olubilsem dervîş
- 5 Dosta bilişene irsem dostun yolına yürisem
‘Ârıla nâmûsı kosam dervîş olubilsem dervîş
- 6 Bir gün işüm tamâm ola hep itdüğüm gümân ola
Meger Hak’dan emân ola dervîş olubilsem dervîş
- 7 Eger virürlerse emân kullugum olmadı tamâm
İy bî-çâre Yûnus hemân dervîş olubilsem dervîş
(Tatçı 2005: 124)

5

Yûnus Emre

- 1 Gel iy dervîşlik isteyen eydem sana n'itmek gerek
Şerbetleri elden koyup aguyı nûş itmek gerek
- 2 Gelmek gerek terbiyete kamu bildüklerin koya
Mürebîsi ne dirise pes ol anı dutmak gerek
- 3 Çeke sabr u kanâ'atı tâze-kârlık ide katı
Bu yola vireler iti bu yola yüz tutmak gerek
- 4 Dünyâdan gönlini çeke eli ile arpa eke
Unna yarî kül kata güneşde kurutmak gerek
- 5 'Aceb anı niçe yiye nefsi dilerse yiyleye
Kaçan kim iftâr eyleye üç günde bir itmek gerek
- 6 Oldur erenler dirligi bular bilmez 'ayyârlığı
Anunla bulur erligi kahrı dahı yutmak gerek
- 7 Bakma bu dünyâ yüzine aldanma halkun sözine
Dönüp dîdâr arzûsına ol Hakka yüz tutmak gerek
- 8 Yûnus bunı kime diye kim kasd ide bir uluya
Şâyed birimüz işleye 'âşıklara itmek gerek

(Tatçı 2005: 142)

6

Yûnus Emre

- 1 Dervîş olan kişün dirligi arı gerek
Yol içinde hem anun nâmûsı arı gerek

- 2 Geç benlik da‘vâsından söyle sözün hâsından
Ol Allah korkusundan benzi anun sarı gerek
- 3 Gitmeye bagrı başı dinmeye gözi yaşı
Her dem dervîşün işi âhıla zârı gerek
- 4 Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl
Yitmiş iki milletde dervîşlik yarı gerek
- 5 Korkmaya Tamusından ummaya Hûrîsinden
Dâim anun maksûdı Hakkun dîdârı gerek
- 6 Toprak eyle yüzünü miskînlere iy Yûnus
Cümlesinden ziyâde erün ikrârı gerek
(Tatçı 2005: 143-144)

7

Yûnus Emre

- 1 Dervîşler gönli safâ hükmi ider Kâf'dan Kâf'a
İy niçe selâtînler zebûnı dervîşlerün
- 2 Dervîşlerün hâlleri Hak'a gider yolları
Arşda na'lin dönderdi Üveys'i dervîşlerün
- 3 Resûl agdı Mi'râca nazar eyledi hoca
Görün görün kim niçe vasfını dervîşlerün
- 4 ‘Arşdan döndi Mustafâ anda ashâb-ı safâ
Dinledi sözlerini sır sözi dervîşlerün

- 5 Resûl indi tapuya elin urdı kapuya
Didiler kimsin ana miskîni dervîşlerün
- 6 Resûl girdi içerü yârenler turdı örü
'Âşıklar dîdâr gördi visâlin dervîşlerün
- 7 Resûl eydür iy Kayyûm bunlar 'acâyib kavim
Sır denizi kılmışsın gönlini dervîşlerün
- 8 Bunlara benüm didüm bunlara benin didüm
Unıtdurdum mâlını gencini dervîşlerün
- 9 Dervîşlik bir pîşedür hırkacugı mîşedür
Çok cânavârlar yörür tonında dervîşlerün
- 10 Miskîn Yûnus n'eylesün niçe bir şerh eylesün
'Âşıkdur kul söylesün vasfını dervîşlerün

(Tatçı 2005: 150)

8

Yûnus Emre

- 1 Dervîşlik makâmı hâl içinde hâl
Ferâgatlık makâmı dervîş olana muhâl
- 2 Dervîş ayrılmaz evvelki demden
Hiç fûrkat olmadı nasîbdür visâl
- 3 Dervîş fitne kabın bunda uşatdı
Hareket itdi bunda olmadı battâl

- 4 Dervîşlik dirliği Sırât üzredür
Hisâbı itdiler zerre-i miskâl
- 5 Dervîş Ene'l-Hak derse n'ola 'aceb mi
Hep varlık Hakk'undur 'alâ küllî hâl
- 6 Dervîş ırma gözün evvelki demden
Yûnus görüp durur hem âhir hem evvel

(Tatcı 2005: 155-156)

9

Yûnus Emre

- 1 Dervîşlik didükleri hırkayla tâc degül
Gönlün dervîş eyleyen hırkaya muhtâc degül
- 2 Hırkanun ne suçu var sen yolına varmazsan
Vargıl yolınca yûri er yolu kalmaç degül
- 3 Dirsün şeyhüm 'ışkıla yalın ayak baş açuk
Er var dirlik dirilmiş yalın ayak aç degül
- 4 Turmuş ma'rifet söyler erene Yûnus Emrem
Yol eriyle yoldadur yolsuza yoldaş degül

(Tatcı 2005: 160)

10

Yûnus Emre

- 1 Tehî görmen kimseyi hîç kimesne boş degül
Eksükligile nazar erenlere hoş degül
- 2 Gönlünü dervîş eyle dostıla biliş eyle
'İşk eri şol ma'nîde dervîş içi boş degül

- 3 Dervîş bilür dervîşi Hak yolına turmuşu
Dervîşler hümâ kuşu çaylak u baykuş degül
- 4 Dervîşlik aslı cândan geçdi iki cihândan
Haber virür sultândan bellüdür yad kuş degül
- 5 İy Yûnus Hakkı bilen söylemez hergiz yalan
İkilik ile gelen togrı yol bulmuş değıl

(Tatçı 2005: 164)

11

Yûnus Emre

- 1 Dervîşlerün yolına sıdkıla gelen gelsün
Hak'dan özge nesneyi gönünden süren gelsün
- 2 Dervîşler didükleri bir dükenmez kân olur
Hâs u 'âm kul u sultân bu kândan alan gelsün
- 3 Dervîş tolnur togar her nefes göge agar
Ben diyeyin togrıyı cânına kıyan gelsün
- 4 Dervîşlik bir lokmadur yirile gökden ulu
Bu 'azâmet lokmayı yudup sinüren gelsün
- 5 Dervîşün gözi açuk düni günü uyanık
Bu söze Tanrım tanuk bakmadın gören gelsün
- 6 Dervîşün kulağı sak Hakdan işidür sebak
Deprenmedin dil-dudak sözi işiden gelsün

- 7 Dervîşün eli uzun çıkarur münkir gözin
Şarka garba düp-düzin sunmadın iren gelsün
- 8 Dervîşler Hakkun dostı cânlarıdur Hak mesti
‘Işk şem‘ini yakdılar pervâne olan gelsün
- 9 Bu miskîn Yûnusı gör dervîşlik ide geldi
Nefsindendür şikâyet nefsin öldüren gelsün
(Tatcı 2005: 238)

12

Yûnus Emre

- 1 Su‘âlüm var tapuna iy dervîşler ecesi
Meşâyih ne buyurur yol haberi nicesi
- 2 Virgil su‘âle cevâb tutalum olsun savâb
Şu‘le kime gösterür ‘Işk evinün bacası
- 3 Evvel kapu şerî‘at emr ü nehyi bildürür
Yuya günâhlarımı her bir Kur‘ân hecesi
- 4 İkincisi tarîkat kulluga bil bağlaya
Yolu togrı varanı yarlıgaya hocası
- 5 Üçüncisi ma‘rifet cân gönül gözin açar
Bak ma‘nî sarâyına ‘Arş'a degin yücesi
- 6 Dördüncüsü hakîkat ere eksük bakmaya
Bayram ola gündüzi Kadîr ola gicesi
- 7 Bu şerî‘at güç olur tarîkat yokuş olur
Ma‘rifet sarplık durur hakîkatdür yücesi

- 8 Dervîşün dört yanında dört ulu kapu gerek
Kancaru bakarısa gündüz ola gicesi
- 9 Ana iren dervîşe iki cihân keşf olur
Anun sıfatın öger ol hocalar hocası
- 10 Dört hâl içinde dervîş gerek siyâset çeke
Menzile irmez kalur yol eri yuvacası
- 11 Kırk kişi bir agacı tagdan indürimeye
Yâ bunca mürîd muhib Sırât niçe geçesi
- 12 Küfür okın atarken îmânun urma sakın
Yilüp sıyasın güçin sebl ola güvecesi
- 13 Dört kapudur kırk makâm yüz altmış menzili var
Ana irene açılır vilâyet derecesi
- 14 ‘Âşık Yûnus sözlerin muhâl diyü söylemez
Ma‘nî yüzün gösterür bu şâ‘irler kocası
(Tatçı 2005: 335)

13

Yûnus Emre

- 1 İşidün iy yârânlar
Eve dervîşler geldi
Cân şükrâne virelüm
Eve dervîşler geldi
- 2 Her kim gördi yüzini
İndürür kendözini

İlm-i bâtından öter
Eve dervîşler geldi

3 Dervîşler uçar kuşlar
Deniz kenârın kışlar
Zihî devletlü başlar
Eve dervîşler geldi

4 Dervîşler yüzi sulu
Görenler olur delü
Bâtını ‘Arş'dan ulu
Eve dervîşler geldi

5 Seydî Balum ilinden
Şeker tamar dilinden
Dost bâğçesi yolından
Eve dervîşler geldi

6 Yûnus kulun ögürsüz
Kimsesi yok yalunuz
Fidî olsun cânumuz
Eve dervîşler geldi

(Tatcı 2005: 360)

14

Yûnus Emre

- 1 Dînün îmânun varısa hor görmegil dervîşleri
Cümle ‘âlem müştâk durur görmeklige dervîşleri
- 2 Ay u güneş müştâk durur dervîşlerün sohbetine
Firişteler tesbîh okur zikir ider dervîşleri

- 3 Tersâlar tapuya gelür hükm ısları zebûn olur
Taglar taşlar secde kılur göricegez dervîşleri
- 4 Ol Fahr-i ‘âlem Mustafâ ol ma‘den-i sıdk u safâ
İsterisen andan vefâ incitmegil dervîşleri
- 5 İncidesin âh ideler ‘ömrin gülin kurıdalar
Gözsüz olasın yideler tâ bilesin dervîşleri
- 6 Dervîş okı irak atar hey dimedin câna batar
Gâfil olma yiter tutar hor görmegil dervîşleri
- 7 Yir gök eydür hırka hakı himmetleri olsun bâkî
Çün pâdişâh oldu sâkî esridiser dervîşleri
- 8 Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okurısan
Va'llâh dîdâr görmeyesin sevmezisen dervîşleri
- 9 Devletlüler sever bizi her dem sorar hâlümüzi
Kördür münkirlerün gözi görmeyiser dervîşleri
- 10 Yûnus eydür bu ‘ışk geldi ölmüş cânım diri kıldı
Sen ben demek dilden kaldı göricegez dervîşleri
(Tatcı 2005: 361-362)

15

Eşrefoğlu Rûmî

- 1 Halkı kodı tutdı yüzini dervîşler
Halka bakmaz Hak’dan ayırmaz gözini dervîşler
- 2 Çünkü yokluk şerbetinden bir kadeh nûş itdiler
Hiçe satdılar bu ‘izz ü nâzını dervîşler

- 3 Dñnyânın bu çöp kadarca katlarında kadri yok
Gözlemezler ogını yâ azını dervîşler
- 4 Bildiler bu dünyâ hîçdür hîçe aldanmadılar
Dün ü gün arturdılar ah u sûzını dervîşler
- 5 Sıdk u ihlâsıla ol dost yolına koşaydılar
Düzdiler dost dost deyü âvâz-ı neyi dervîşler
- 6 Kendülerin dost yolına şöyle kim hâk itdiler
Kimseye göstermediler tozını dervîşler
- 7 ‘Işk şarâbın içdiler iki cihândan geçdiler
Dinlemediler bu halkın sözünü dervîşler
- 8 Öldiler ölmezdin öndin bâkî dirlik buldılar
Lâ-mekânda kıldılar pervâzını dervîşler
- 9 Kosalar bu Eşrefoğlu Rûmî dilin tutdı
İhtiyâsuz söyledürler râzını dervîşler
- (Güneş 2006: 253)

16

Eşrefoğlu Rûmî

- 1 ‘Arşdan yüce kurulmuş sayvânı dervîşlerin
‘Arş Kürsî levh ü kalem hayrânı dervîşlerin
- 2 Tolu tolu kadehler dost elinden içerler
Nişânsuz bî-nişandur cevlnanı dervîşlerin

- 3 Dervîşler dosta gider iki cihânı nider
Mekânsuz lâ-mekânda seyrânı dervîşlerün
- 4 Nelüksüz niteliksüz bakarlar dost yüzine
Pâyânsuz devr içinde devrânı dervîşlerün
- 5 Dervîşleri Hakk sever Kur’ân içinde öger
Hazret işgindedür divânı dervîşlerün
- 6 Âdem yaratılmazdan “Elest”den ilerüden
‘Ahdleri var dostıla pinhânı dervîşlerün
- 7 Dervîşlerün sözünü ferîştehler anlamaz
Dört kitâbı cem ‘ider lîsânı dervîşlerün
- 8 Hızra yoldaş olmazlar Mûsâya sır dimezler
Berkişüpdür dostıla peymânı dervîşlerün
- 9 Cümle yaradılmışum dervîşler dilin bilür
Süleymân bilmez nedür peymânı dervîşlerün
- 10 Dervîşler işbu mülke teferrüce geldiler
İki cihândan öte cihânı dervîşlerün
- 11 Bu Eşrefoğlu Rûmî dervîşlerün mücrîmî
‘Abdül-kâdir sultândur sultânı dervîşlerün
(Güneş 2006: 284)

17

Eşrefoğlu Rûmî

- 1 Bu dervîşlik yolına ‘ışkıla gelen gelsün
Hakkdan özge ne ki var gönünden silen gelsün

- 2 Dervîşlik didükleri bî-nihâyet denizdür
Bu pâyansuz denizün mevcine duyan gelsün
- 3 Dervîşlik bir lokmadur yirile gökden ulu
Bu ‘azamet lokmayı yudup sınuran gelsün
- 4 Dervîşlik didükleri bir dükenmez kân olur
Hâs u ‘âm kul u sultân bu kândan alan gelsün
- 5 Dervîş tulunur togar her nefes göge agar
Ben diyem togrı haber cânına kıyan gelsün
- 6 Dervîşün gözi açuk düni günü uyanuk
Bu söze tanrum tanuk bakmadın gören gelsün
- 7 Dervîşün kulagı sak Hakkdan okur ol sebak
Deprenmedin dil dudak sözüm işiden gelsün
- 8 Dervîşün kolu uzun çıkarur münkir gözin
Şarkdan garba düpdüzün sunmadın iren gelsün
- 9 Dervîşler Hakkun dostı cânları ezel mesti
‘Işk şem‘ini yakdılar pervâne olan gelsün
- 10 Bu Eşrefoğlu Rûmî dervîşlige geleli
Nefsindedür küllîsi nefsin öldüren gelsün
- (Güneş 2006: 327)

18

Eşrefoğlu Rûmî

- 1 İy dervîşem diyen kişi gayre gönül virme sakın

- Cânunı ‘ışk odı sanup nefs odına atma sakın
- 2 ‘ışk odı ‘âşıklar cânın yakar dosta ulaştırur
At cânunı ‘ışk odına iki sanup turma sakın
- 3 ‘ışk denizi derin olur yüz bin yüzgeçler bogılır
Kenârı yok bu denizün çıkam diye sorma sakın
- 4 Bu denizün yüzgeçleri cânsız olur bahrîleri
Can terkini urmayınca bu denize girme sakın
- 5 Bahrîyisen bu denizde Eşrefoglı Rûmî eger
Az az çıkar gevherlerin kendüzünü urma sakın
(Güneş 2006: 328)

19

Kemâl-i Ümmî

- 1 Yokluga değışürdi cümle varını dervîşler
Degmeye duyurmadı esrârını dervîşler
- 2 ‘ışkı dutup virdiler iki cihâna üç talâk
Ol birin çün sevdiler dîdârını dervîşler
- 3 Mustafâ “el-fakru fahri” didiğıçün ey Azîz
Fakr ile fahr itdi kodı ârını dervîşler
- 4 Terki tecrîd ırmagından dînin arı kıluban
Put idinmezler cihân dinârını dervîşler
- 5 Dün ü gündüz yol yarağın kılmaga meşgûl olup
Kodılar elden bu dünyâ kârını dervîşler

- 6 Hakkile bâzâr iderler kim hezâr assısı var
Kesdiler bu halk ile bâzârını dervîşler
- 7 Yâr şevkinden tolupdur içleri anuniçün
Artururlar günde âh u zârını dervîşler
- 8 Her ki bunlara yöneldi i'tikâd u sıdk ile
Kıldılar âsân her düşvârını dervîşler
- 9 İçini vü daşını ma;mûr u pür-nûr itdiler
Her kime gösterdiyse envârını dervîşler
- 10 Derdile bunlar hemîşe haste diller oldı kim
Ol tabîbin bulalar tîmârını dervîşler
- 11 Ey 'aceb ne söyleyeydi kendüden Ümmî Kemâl
Ger ana öğretmese güftârını dervîşler

(Balbaba 2009: 246-247)

20

Kemâl-i Ümmî

- 1 Key sakın almayasın âhını dervîşlerin
Kim bir âhı arıdur bin âhını dervîşlerün
- 2 Sıma gönillerini kim Çalabun manzarıdur
Giçi sanma uludur dergâhını dervîşlerin
- 3 Tolu genci isterisen boş dime vîrânlara
Ki bilen kûha sayar kâhını dervîşlerün
- 4 Gerek Allahiçün ol dostların dahi seve

- Şunu girçek sever ol Allahını dervîşlerün
- 5 Ayru sanma buları bir nefesde dün ü gün
Bile bile Hakkile her kâhını dervîşlerün
- 6 Bularun Hüdhüdi oda niçe şeyyârı tutar
Lâşe konmaz arıdur şâhini dervîşlerün
- 7 Gözüni ırma yüzinden buların kullugın it
Ki göresin ol şehin-şâhı dervîşlerün
- 8 Şol kadar sevgülüdür dosta bular kim kul ider
Kapusında bu cihânun şâhını dervîşlerün
- 9 Bu fenâ câhı kamu câha saya rû hîç yilür
Görebilen ol bekâ câhını dervîşlerün
- 10 Kim gönül göziyle cân gögine kılmasa nazar
Niçe görsün kumrı mâhını dervîşlerün
- 11 Gayrı fikrini bular gönline koymadı velî
Tanrı zikri açar ol afv âhını dervîşlerin
- 12 Çü olur keşf-i kerâmet ü velâyetleri lîk
Yog olur kârı bî-gâhını dervîşlerün
- 13 Bu Kemâl Ümmî sever cân u gönilden kamusın
Niçe meh kim varamazam râhını dervîşlerün
- 14 Ey Hak ol girçek erenler yüzi suyu hakkıçün
Sen öner yola bu güm-râhını dervîşlerün

(Balbaba 2009: 320)

Hakîkî

- 1 Ezel ebed kamu mest-i Hudâ durur dervîş
Hemîşe garka-ı bahr-ı ‘atâ durur dervîş
- 2 Küdûrat-ı beşerîden hem eylemiş hâlî
Anı mehabbet-i Hak pür-safâ durur dervîş
- 3 Ne kibr ü ne hasedi var ne zulmet-i cesedi
Harîk-i meş’âle-i kibriyâ durur dervîş
- 4 Sıfât u zâtını hem mahv kılmış ef’âlin
Tecelliyât-i ilâhî fenâ durur dervîş
- 5 Sükûtı vü harekâtı her işdedür hakıla
Sen eyle sanma ki hakdan cüdâ durur dervîş
- 6 Ki sûretâ anı cânım fakîr diyi hakîr
Gözetme ma’nide çün pâdişâ durur dervîş
- 7 Niçeye saltanat-ı ma’neviyye degmişdür
Ki sâyesinde anun ol hümâ durur dervîş
- 8 Eger biliş ü eger yâd olur kamunun yâd
Dilinde çün hakıla âşinâ durur dervîş
- 9 Ser-â-ser ehl-i bidâ’ zulmet ü dalâletdür
Hidâyetile be-küllî ziyâ durur dervîş
- 10 Çü pîşvâsı Muhammed durur bularun bil
Ki mühtedâdur hem muktedâ durur dervîş

- 11 'Îmâmesi vü 'abâsı ridâsı nûrânî
Cihânda kandayısıa rûşenâ durur dervîş
- 12 Kadem ne yire basarsa sa'âdet ü bereket
Nazar neye ki kılursa revâ durur dervîş
- 13 Yüzine sıdkıla baksa şifâ bulur rencûr
Du'â kime ki kılursa revâ durur dervîş
- 14 Nizâm-ı 'âleme küllî sebep du'âlarıdur
Elün ki hırmen-i hûn-ı dur'â durur dervîş
- 15 Bular durur ileden menzile bizüm gibi bu
Dükeli kalmışı ki reh-nümâ durur dervîş
- 16 Hemân yir ehline midür bular begüm şu'le
Hem eyle bil ki çırâg-ı semâ durur dervîş
- 17 Ne kâzîdür ne vekîl ü ne kimseneye keffil
Ne dünyenün gamına mübtelâ durur dervîş
- 18 Ganî vü mîr ü selâtîn du'âsına muhtâc
Egerçi dost işiginde gedâ durur dervîş
- 19 Riyâ ki şirk-i hafîdür bilünhakîkatde
Sanursın ola ki ehl-i riyâ durur dervîş
- 20 Bularda bulunur ihlâs olur ki hâssu'l-hâs
Fenâda pîr durur ger fetâ durur dervîş
- 21 Şu fakr ü fâka ki fahr-ı cihân iderdi fahr

Şeref degül mi ki ana sezâ durur dervîş

22 İki cihânda bularun bu izzet ü şerefi
Ki pey-rev-i şeh-i dîn Mustafâ durur dervîş

23 Sa'âdet ehline Hakdan atâ vü rahmetdür
Şekâvet ehline kahr u belâ durur dervîş

24 Ne gözile gözedürsen görünür ol yüzden
Muhît gibi ki bî-intihâ durur dervîş

25 Hakîkî fakr işiginde özini hâk eyle
Ki dost yolına külli fidâ durur dervîş

(Boz 2017: 382-383)

22

Hakîkî

- 1 Cümle müştâk cihân yüzine dervîşlerin
Duymaz âfâk çü cân sözine dervîşlerin
- 2 Görün eflâki yahup bunca çırâğı ister
Ki baha şem'-i şeb-efrûzına dervîşlerin
- 3 Yüzüm ayahlarına bu yol içinde toprak
Cân fidâ terk-i cihân özine dervîşlerin
- 4 Gör nefes eyleye çûşa gele bu deryâlar
Cümle zerrât kulak sözine dervîşlerin
- 5 Cümle vahdet denizinün götürür mevcile baş
Birdürür ger bakasın yüzine dervîşlerin

- 6 Varmadın ‘âlem-i mülk ü melekûtun seferin
İtdiler perde çü yok gözine dervîşlerin
- 7 Zirve-i ‘âlem-i lâhût olıcak seyrâneh
İremez çarh-ı felek tozına dervîşlerin
- 8 Râzını fehm idemez ‘akl kalur ser-gerdân
Yoh durur zulmet-i şeb rûzına dervîşlerin
- 9 Kimse maksûda Hakîkî iremez hergiz bil
Uymayınca ki kulavuzına dervîşlerin
- 10 Dürr-i deryâ-yı hakîkatdur u ilhâm-ı hak
Dut kulak nükte-i mermûzına dervîşlerin
- 11 Gevher-i bahr-ı melâhatdur anuñün sözde
İrmedi şehd ü şeker tuzına dervîşlerin

(Boz 2017: 515-516)

23

Hakîkî

- 1 *Lî-ma* ‘*Allâh* demidür halveti dervîşlerin
Kâlile olmadı hal hâleti dervîşlerin
- 2 *Yerfe* ‘*ullâh* didi çünki refi’ü’*d-derecât*
Nice idrâk ola bes rif’atı dervîşlerin
- 3 ‘Alem-i gayb olıcak pâyıgeh evvel bulara
Var kıyâs it ki nola rütbeti dervîşlerin
- 4 Nûr-ı bî-yubsırıla togrı bakan gözlülere
Kamu ma’nî görünür sûreti dervîşlerin

- 5 'Işk-ı Hak pertevdür çehre-i dilde ma'nâ
Sûret-i hırka degül kisveti dervîşlerün
- 6 *Fehivallah şu'a'*ıdur *izâ temme'l-fakr*
Halvetinde görinen tal'atı dervîşlerün
- 7 *Eynemâ küntüm ve hiive me'aküm* âyetinün
Sırrımı keşf ider uş siyreti dervîşlerün
- 8 *Levdenevtü* didi Cibrîl ana olmadı nasîb
şem'-i vahdetde görün hurkatı dervîşlerün
- 9 *Va'büdu'llâh* bu emre çü bilâ-şirk-i hafî
İmtisâl oldu kamu hasleti dervîşlerün
- 10 Anuniçün oluban zerk u riyâdan hâlî
Olur ihlâsıla her tâ'atı dervîşlerün
- 11 şer'ıla varduğıçün yol dikilür 'arş üzre
Râyeti 'izzeti vü nusreti dervîşlerün
- 12 Câh-ı bî-hayl-i haşem şâhî-i bî-tabl u 'alem
Bularundur ebedî devleti dervîşlerün
- 13 Sanma 'âciz buları za'fina bakup cismün
Zîra bâtında olur kuvveti dervîşlerün
- 14 Kimse maksûda irişmez ebedâ yol varuban
Olmadın yoldaş ana himmeti dervîşlerün
- 15 Ma'nevi saltanata hem irürür bil şeksüz

Sıdkıla kuşanıcak hizmeti dervîşlerün

16 Fahr-i ‘âlem buyurupdur çü riyâz-ı cennet
Hûn-ı rahmet ki nedür sohbeti dervîşlerün

17 Şânına didi Hakîkî çü bular zikr olıcak
Tenzilü’r-rahme şehi milleti dervîşlerün

18 Kamu zellâtumı hakdan umaram taksîrüm
‘Afv ide yüzi suyu hürmeti dervîşlerün

19 Men kimem mehdi kılam ol şeh-i levlâkün çün
Fakrıla fahrı yiter midhatı dervîşlerün

(Boz 2017: 516-517)

24

Hakîkî

1 Nidelüm yahdı bizi hasreti dervîşlerün
Yay ne düşvâr iş olur fürkatı dervîşlerün

2 Yag durur başına odlar kara gündür kişinün
Gün gibi tolnıcak sûreti dervîşlerün

3 Ah sad âh gönül gurbetile rihletile
Agladur yiri gögi rihleti dervîşlerün

4 Sevkıla bî-per ü bâl eyleye dosta pervâz
Bil ki der-hâl iricek nevbeti dervîşlerün

5 Rahmetu’llâhi ‘aleyhi dinür anıldugı dem
Ki mezâr oldı kamu türbeti dervîşlerün

- 6 Dil perîşân karanulıkda kalur gussayıla
Anda ki olmaya cem'iyeti dervîşlerün
- 7 Fahr-i 'âlem gibi dirlik kamu fakrıla ider
Yok cihân milkine hîç ragbeti dervîşlerün
- 8 Hâslardur ki didi *lâ-ya 'rifühüm* gayrî bes
Bu 'avâm içre ne tan gurbeti dervîşlerün
- 9 Halka hor ise ne var 'âlî durur 'indallâh
Kadri vü 'izzeti vü rütbeti dervîşlerün
- 10 Girü döndürmege atılmış ohı dir menlâ
Var Hudâdan i 'amû kudreti dervîşlerün
- 11 Lakt-ı cân-perverile çünki iderler kelimât
Sözleri cânâ virür lezzeti dervîşlerün
- 12 Kanı ol dem ki tola nûr-ı huzûrunda gönül
Gark ide cânları hem hayreti dervîşlerün
- 13 Çemen ü cennet ü hem mâ'ide-i rahmetdür
Hey ganîmet görünüz sohbeti dervîşlerün
- 14 Bulamaz anda şeyâtîn bilünüz medhal hîç
Ki Ömer-sîret olur heybeti dervîşlerün
- 15 Hak mülâkât müyesser ide müştâkı durur
Zîra bu cân u gönül gey katı dervîşlerün
- 16 'Âlem-i ma'nîde bil saltanata lâyıık olan
Kula mansıb virülür hizmeti dervîşlerün

- 17 Yolda komaya Hakikî seni hem lutfi hakun
Yoldaş olursa eger himmeti dervîşlerin
(Boz 2017: 518-519)

25

Dede Ömer Rûşenî

- 1 Her ki dervîş oldı dervîş olmaz ol
Kem degüldür anadur her nesne bol
Dir ana fakr ehli dervîş ü ganî
Buldı çün dervîşlük şehrine yol
(Tavukçu 2019: 233)

26

Dede Ömer Rûşenî

- 2 Gel beru dervîş geç endîşden
Nesne bitmez ‘âkıbet endîşden
Sen sen ol dervîş ol hîc isteme
‘Âkıbet-endîşlük dervîşden
(Tavukçu 2019: 233)

27

Dede Ömer Rûşenî

- 3 Söylemegil bed suhan dervîş isen
Hiç dime ممکن dervîş isen
Uzadup dil kimseyi yandurmagıl
Yoh yire urma dögün dervîş isen
(Tavukçu 2019: 233)

28

Dede Ömer Rûşenî

- 4 Gelmemiş bed-kîşlük dervîşden

Umma sen dervîşlük bed-kîşden
Sen sen ol bed-kîşile iş olmagıl
Çün ki bed irer sana ol işden

(Tavukçu 2019: 234)

29

Dede Ömer Rûşenî

5 İşler işin dün ü gün dervîş olan
Yoh yire urmaz döğün dervîş olan
Çizilüb her kişi ile söyleşür
Riştede komaz döğün dervîş olan

(Tavukçu 2019: 234)

30

Dede Ömer Rûşenî

6 Her ki ol dervîşdür müflis gerek
Öz özinsüz özine mûnis gerek
Barmagın agzında koyub dâyimâ
Misl-i nâhun zinde vü bî-his gerek

(Tavukçu 2019: 234)

31

Dede Ömer Rûşenî

7 Çün ki dervîş oldı sâhib-ma'rifet
Anadur dâyim sıfatsızlıh sıfat
Anda benlük kalmadı bir kılca bes
Anı dervîş ohur ehl-i menkabet

(Tavukçu 2019: 234)

32

Dede Ömer Rûşenî

8 Rûşenîyem Rûşenîyem Rûşenî

Bende yohdur zerrece mâ' vü menî
Olmuşam dervîş bilüb anı kim
Her ki ol dervîşdür oldur ganî

(Tavukçu 2019: 236)

33

Dede Ömer Rûşenî

9 Var mı yohludan cihânda hûb-ter
Yoh güneh kişiye benlükden beter
Müflis ü dervîş ü miskîn olana
Bende benlük yoh demek benlük yeter

(Tavukçu 2019: 237)

34

Cefâyî

1 Revnâk-1 kevn ü mekân hazreti dervîşlerün
Harem-i Ka'be-i cân vuslatı dervîşlerün

2 Cünbîş-i 'âlem-i ervâh medâr-1 eflâk
Kayimi 'arş-1 a'lâ himmeti dervîşlerün

3 Ebedi buldı sa'adet ki mes'ud sa'îd
Oldı fahr-1 sü'edâ tal'atı dervîşlerün

4 Bunların rütbetidür sâbıka-1 lutf-1 ezel
Pür kerâmete tolar sebkatı dervîşlerün

5 Dânedür cûd-1 kefünden bularun hirmen-i mâh
Kurs-1 şemsün keremi bereketi dervîşlerün

6 'Âlem-i mülk n'olur kim melekût içre dolup
'Arş-1 a'lâyı bezer zîneti dervîşlerün

- 7 Fukara kapusıdur ka'be-i erbâb-ı rızâ
Fuzalâ tapusıdur nefreti dervîşlerün
- 8 Ravza-ı cennet ü ârâm-gehi menzil-i ins
‘İlm ü esrâr-likâ ücreti dervîşlerün
- 9 Virür ashâb-ı kemâl olana ‘izzile şeref
Oldı mi'râc-ı safâ rü'yeti dervîşlerün
- 10 Bunların remz-i rumuzıyla tolup ‘âlem-i gayb
Kutb-ı ma'nâdan olur nisbeti dervîşlerün
- 11 Her beratı ki kader eyledi divân-ı kazâ
Ana mevkûf-nişân hikmeti dervîşlerün
- 12 Bûd u nâ-bûd-ı cihân oldı dili dervîşün
Ki vücûdı ‘ademün ‘uzleti dervîşlerün
- 13 Didi “fakru” çü ”fahri” Resûlü’s-sakaleyn
Bu hadîsile olur ragbeti dervîşlerün
- 14 Bülbül-i gül-şen-i kuds olsa ‘aceb mi fukarâ
Oldı ‘arş üzre tolu rif’ati dervîşlerün
- 15 Ehl-i ‘irfân ki bekâyıla fenâdan dem urur
Her ma’ânîsi anun sureti dervîşlerün
- 16 Derd-i sersüz dilesen saltanatı şâhlığı
Ki safâ hırkasıdur kisveti dervîşlerün
- 17 Ka-siva’llahdan iderler nazarı şöyle ki kat’

- Lâ-mekân şâhı olur nusreti dervîşlerin
- 18 Ruh-ı kuds olsa n'ola bunlara peyk-i ceberut
'Âlem-i vahdet olur hilkatı dervîşlerin
- 19 Zinhâr olma bunlarınla muhâlif k'irürür
Çoklara dürlü kazâ gaybeti dervîşlerin
- 20 Kimyâya irişür kime kılurlarsa nazar
Kalbi mess-i zer ider san'atı dervîşlerin
- 21 Kâl-ı ahvalini ef'âli kamu hâl eyler
Kesreti vahdet ider halveti dervîşlerin
- 22 Yeg durur fakrı fakîrün dü-cihân mülkinden
Şehleri itdi geda hayreti dervîşlerin
- 23 Genc-i Kârûn'ıla sad-mülk-i Süleymân tahtın
Saldı tahtına bu dem haşmeti dervîşlerin
- 24 Ehl-i dünyâ kamu bed-'ahd u dü-rûdur nite zer
Sikke-i mihr ü vefâ midhatı dervîşlerin
- 25 Pîş-i dervîşde bir oldı beâlyile gam
Pür durur subh u mesâ devleti dervîşlerin
- 26 Derd-i dervîşe cihân içre bulunmadı devâ
'Arz-ı dîdâr durur firkati dervîşlerin
- 27 Kim gedâdur der-i dervîşe sad-şâh-ı cihân
Oldı makbâl-ı Hudâ 'izzeti dervîşlerin

- 28 Himmetinden bularun ‘ârifisen istimdâd
İstegil kim irişe kurbeti dervîşlerün
- 29 Hâk-1 pây oldı Cefâyî şeref-i devletile
Ser-firâz itdü anı hizmeti dervîşlerün
- 30 Dil ü cândan nefes-i hem-dem-i dervîşan ol
Ki Mesîhâ-dem olur da’veti dervîşlerün
- 31 Nazarından bularun Hak bizi dur eylesesün
Rahmetu’llâh durur hürmeti dervîşlerün
(Güzeldir 1995: 263-265)

35

Halîl

- 1 Ferâg-1 dâg-1 kesret kıl eger dervîş isen dervîş
Yarag-1 bâg-1 vahdet kıl eger dervîş isen dervîş
- 2 Gönül virme denî dehre tahammül eyle her kahra
Ki vahdetden ire behre eger dervîş isen dervîş
- 3 ‘Adû nefsi melâmet kıl derûnun sen selâmet kıl
Mahabbetden ‘alâmet kıl eger dervîş isen dervîş
- 4 Libâs-1 ‘ırzunı çâk it tenezzülde özün hâk it
Yirün ‘Îsî-veş eflâk it eger dervîş isen dervîş
- 5 Olup ŝehbâz-1 lâhûtî şikâr it murg-1 nâsûtı
Unutma teng-i tâbûtı eger dervîş isen dervîş
- 6 Erenler pâyine sür yüz nazar kıl anlara düpdüz

- Mücâhid ol gice gündüz eger dervîş isen dervîş
- 7 Rızâ-yı pîrûni her dem gözet tâ görmeyesin gam
Şeker ‘add it sunarsa semm eger dervîş isen dervîş
- 8 Özün yok eyle var itme gönüllerde gubâr itme
Ne hizmet olsa ‘âr itme eger dervîş isen dervîş
- 9 Dürüş ölmezden öndin öl rızâ-yı Hakka budur yol
Tecellâda tesellâ bul eger dervîş isen dervîş
- 10 Dilerse cânı cânânun belâdan dönme vir cânun
Unutma ‘ahd ü peymânun eger dervîş isen dervîş
- 11 Gönülde yu sivâ fikrin unutma hiç Hudâ zikrin
Şikâr it sırlarun bikrin eger dervîş isen dervîş
- 12 Hudâ her yirde hâzır bil kulûba cümle nâzır bil
Sınk dillerde nâsır bil eger dervîş isen dervîş
- 13 Senündür ma‘nevî her dil Sikender gözgüsi-veş sil
Tefekkür it bu remzi bil eger dervîş isen dervîş
- 14 Gönül yıkmaga kasd itme yola a‘mâ gibi gitme
Mekesle mûrı incitme eger dervîş isen dervîş
- 15 Harabâtîye hor bakma özünü odlara yakma
Sakın hiçbir gönül yıkma eger dervîş isen dervîş
- 16 Sözüni lutf ile söyle yüzünü hâk-i râh eyle
Dime şu şöyle bu böyle eger dervîş isen dervîş

- 17 Cefâ vü cevri terk eyle vefâ vü ‘ahdi berk eyle
Çalış maksûdı derk eyle eger dervîş isen dervîş
- 18 Sözüñ benlikle feth itme özün yirmekle medh itme
‘Adûmı dahi kadh itme eger dervîş isen dervîş
- 19 Yıkup bu varlıgun şehrin sıyırdup git safâ nehrin
Bulı gör vahdetün bahrin eger dervîş isen dervîş
- 20 Elin öp kim seni dögse du‘â eyle sana sögse
Gurûr itme seni ögse eger dervîş isen dervîş
- 21 Menâlün târ u mâr eyle mezellet ihtiyâr eyle
Seni sen sana yâr eyle eger dervîş isen dervîş
- 22 Sehâvet eyle killetde şecâ‘at eyle fırsatda”
Kanâ‘at eyle zilletde eger dervîş isen dervîş
- 23 Özün ‘ilme’l-yakîn sevk it görüp ‘ayne’l-yakîn şevk it
Bulup Hakka’l-yakîn zevk it eger dervîş isen dervîş
- 24 Gider benligi sen senden tilâ lâ eyleyüp tenten
İşâret bes sana benden eger dervîş isen dervîş
- 25 Şerî‘at birle ol hem-dem tarîkatle yürî her-dem
Hakîkat birle ol mahrem eger dervîş isen dervîş
- 26 Tecellâ bul huzûr eyle tesellâ bul sürûr eyle
Vücûdun cümle nûr eyle eger dervîş isen dervîş
- 27 Halîf kavlüni tut var sana nâr ola tâ gülzâr
Ecel irişmedin zinhâr eger dervîş isen dervîş

36

Ahmed Paşa

- 1 Arşdan çok yücedir rif'ati dervîşlerin
Kimse bilmez nicedir izzeti dervîşlerin
- 2 Ol harîmin kim ola mahremi kim tan yelidir
Perde-dâr-ı harem-i hürmeti dervîşlerin
- 3 Cân satıp her birisi oldu belâ müşterisi
Aşk şehrinde budur san'ati dervîşlerin
- 4 Bezm-i firdevse buhur isteyeler hâkimden
Ravzama irse dem-i rahmeti dervîşlerin
- 5 'Aşk gevherleridir akl ile idrak olmaz
Sadef-i tende yigin kıymeti dervîşlerin
- 6 Ab ü gilden çü mizâcında eser yok buların
Neyle yugruldu aceb tineti dervîşlerin
- 7 Bin Süleymân çerisin mahv ede bir mûr gibi
Bâd-ı kahr estirecek satveti dervîşlerin
- 8 Tutuşa çenber-i çerh ü eriye ay ve güneş
Göge düşse nazar-ı heybeti dervîşlerin
- 9 Dü cihan ni'metin azırgana bir mûrçeye
Lutf hânında yed-i kudreti dervîşlerin
- 10 Ördü Rıdvân saçı reyhânlarını hurilerin

K'ola cârûb-ı der-i halveti dervîşlerin

11 Aşınâlık yüzün açdıkca gönül gözgüsünü
Gayrdan pâk kılar gayreti dervîşlerin

12 Himmet-i Şeyh Vefâdan meded irmezse dirig
Ahmed-in haddi degil midhati dervîşlerin

13 Her ümidim gülünü dermege her subh umarım
Açıla bagçe-i rahmeti dervîşlerin

14 Ola k'ıslâh ede hicrandaki hayranlığım
Dem-i vuslatda olan hayreti dervîşlerin

(Tarlan 1999: 38-39)

37

Ahmed Paşa

1 Cennetin kapısıdır halveti dervîşlerin
Yer ü gök tapısıdır hıdmeti dervîşlerin

2 Cümle müştâklara şâhid-i maksûd yüzün
Gösterir âyine-i tal'ati dervîşlerin

3 Hâne-i hâk-i siyehden geçüben hayme kurar
Lâ-mekân arsasına himmeti dervîşlerin

4 Bin güneş kursu döker mâ-hazarı bir mûra
Lutf hânın çekicek ni'meti dervîşlerin

5 Ayagı toprağını tâc ede hurşîd-i felek
Kime bendem der ise hazreti dervîşlerin

- 6 Kem-terin zerre ise ola sa‘adet güneşi
Kime düşse nazar-ı şefkati dervîşlerin
- 7 Buldular künc-i ferâgatde kanâ‘at gencin
Azısız izzet imiş uzleti dervîşlerin
- 8 Ehl-i zâhir gözüne gerçi elem gibi gelir
Dil ü cân lezzetidir zahmeti dervîşlerin
- 9 Umarım hâlis ola zer gibi bu kalb-i siyâh
Kimyâdır bilirim sohbeti dervîşlerin
- 10 Ahmedâ Ab-ı Hayât-ı ebedi ister isen
Gel gör uş hâk-i der-i halveti dervîşlerin
- 11 Bu senâ murgu uçarsa ne aceb Sidreye dek
Bağlıdır şeh-perine midhat-i dervîşlerin

(Tarlan 1999: 39-40)

38

Abdurrahîm Tırsî

- 1 Dostı gerçek seven cânlar gelün hey dervîşler gelün
Dost yolında cân baş virün dogun hey dervîşler gelün
- 2 Bir araya dirneşelüm dost yolında çalışalum
Nefsümüzle turışalum gelün hey dervîşler gelün
- 3 Tagılmanuz her bir yana salâdur ol gerçek cânâ
Ciger kanın kana kana içelüm hey dervîşler gelün
- 4 Ceng ü cidâl niyyet tutdı dervîşlerün işi bitdi
Edeb erkân kanı gitdi gelün hey dervîşler gelün

- 5 Bilün âhir oldı zamân fitne artdı gitdi nizâm
Şimdi bir oldı hâss u ‘âm gelün hey dervîşler gelün
- 6 Şimdi benim dir çoğaldı da‘vâ-y-ıla cihân toldı
Gerçekler bilinmez oldı gelün hey dervîşler gelün
- 7 Korkman kayurman kimseden üşenmen hîç bir ‘âmîden
Merdân gerek dosta giden gelün hey dervîşler gelün
- 8 Yalançılarla kalman gerçekler yolını koman
Münkirler sözün dinlemen gelün hey dervîşler gelün
- 9 Gerçekler sözümden alur yalancı süzilür kalur
Süri ayusun kurd alur gelün hey dervîşler gelün
- 10 Usan olman gelün beri dosta idelüm seferi
Cânlarımız olsun diri gelün hey dervîşler gelün
- 11 Asıl tarîka girelüm dostdan yana gönelelüm
Kim ne dir-ise n’idelüm gelün hey dervîşler gelün
- 12 Zikir meclisi kurılsun zikir ‘ışkıla urılsun
Münkirün bagrı dögilsün gelün hey dervîşler gelün
- 13 Zikir şevk-ile sürilsün gönüller âyîne dönsün
‘Âşık ma‘şûkına irsün gelün hey dervîşler gelün
- 14 Şeyhün tarîkin sürelüm sıdk-ıla menzil alalum
‘Abdulkâdire irelüm gelün hey dervîşler gelün
- 15 Şeyh Resûlullâh neslidür gerçek erdür hak dostıdur

Şeyhün himmeti ‘âfîdür gelün hey dervîşler gelün

16 Şeyhümüz Eşrefoglıdur Kâdirîdür İznikîdür
Dervîşlere himmetlidir gelün hey dervîşler gelün

17 Bu ‘Abdurrahîm-i Tirsî halkdan çevirmişdür yüzi
Hakka da‘vet ider sizi gelün hey dervîşler gelün
(Özmen 2007: 142-143)

39

Aşkî

1 Ger şehenşâh-ı cihân olmak dilersen dervîş ol
Âlem-i itlâka hân olmak dilersen dervîş ol

2 Bûstân-ı âlemün âlâyışinden el yuyup
Su gibi sâf u revân olmak dilersen dervîş ol

3 Işk ile olup cihânda der-be-derlikden halâs
Gel kabûl-i âsitân olmak dilersen dervîş ol

4 Ger Süleymân isen incitme karınca gönlünü
Vahş u tayra hem-zebân olmak dilersen dervîş ol

5 Kûh-ı gamda cân-ı şîrînden geçüp Ferhâdveş
Işk ile ger dâstân olmak dilersen dervîş ol

6 Eyleyüp iy dil bu kayd-ı dâm-ı hâkîden güzer
Bülbül-i kuds-âşiyân olmak dilersen dervîş ol

7 Işkiyâ ger âlem-i lâhûta pervâz eyleyüp
Şâh-bâz-ı lâ-mekân olmak dilersen dervîş ol

(Uzun 2011: 474)

Hüsâmeddîn-i Uşşâkî

- 1 Nefs ü hevâ ile didüm sen dervîş olamazsın
Didüm sana ben de bu dem sen dervîş olamazsın
- 2 Dervîş olan sâfî olur lutf-ı Hudâ kâfî olur
Zâkir olub sâfî olur sen dervîş olamazsın
- 3 Dervîş olan yanmak gerek her renge boyanmak gerek
Mürşide inanmak gerek sen dervîş olamazsın
- 4 Dervîş olanlar özlemez mahlûk kapusın gözlemez
Nâsın ‘ayıbın yüzlemez sen dervîş olamazsın
- 5 Dervîş olan geh tok geh aç halka olur mu ihtiyâc
Kemer ile başda tâc sen dervîş olamazsın
- 6 Dervîş Hüsâmî eyler âh dergâhını kıl sun penâh
Gitmezse dilden hubb-ı câh sen dervîş olamazsın
(Özenç 2008: 77)

Hüsâmeddîn-i Uşşâkî

- 1 Gelünüz bezm-i ‘azîze varalum hey dervîşler
Togrı mı bu yolda biz de soralum hey dervîşler
- 2 Agrayub idelüm âh dökülsün gitsin günâh
Gice gündüz zikrullâh sürelüm hey dervîşler
- 3 Dimeziz kim ‘âlimiz nefse uyar zâlimiz
Hemân kendü kâlimiz görelüm hey dervîşler

4 'Uşşakın geç postuna cânun vir Hakk dostuna
Hemân bu söz üstüne turalum hey dervîşler

5 Dervîş Hüsâmî hemân sırrın eyleme 'ayân
Hakk yoluna cân kurbân virelüm hey dervîşler

(Özenç 2008: 110-111)

42

Vâhib Ümmî Halvetî

1 Benligi geçmez isen
Yürü sen dervîş olamazsın
Cân gözünü açmaz isen
Yürü sen dervîş olmazsın

2 Halkın içinde fakîsin
Ehlin içinde şakîsin
İblîs'in dolmuş okusun
Yürü sen dervîş olmazsın

3 Sözün yüzün ardın bilen
Yaman söylemezler inan
Anın için derim sana
Yürü sen dervîş olamazsın

4 Kim zikr eder oldur halîl
Zikr etmeyen anda melîl
Bu sözlere çokdur delil
Yürü sen dervîş olamazsın

5 Kendin gören şeytân olur

Kendin bilen sultân olur
Hak sırrında pinhân olur
Yürü sen dervîş olamazsın

6 Bu dünyadan usanmazsın
Peygamberden utanmazsın
Erenlere inanmazsın
Yürü sen dervîş olamazsın

7 Söylenen sözden almazsın
Çekseler yola gelmezsin
Tevhid gölüne dalmazsın
Yürü sen dervîş olamazsın

8 Bu tevhîd kemâldir
Kemâlinin cemâlidir
Sâdıkların a‘mâlidir
Yürü sen dervîş olamazsın

9 Sözümü hatm edelim
Ma‘nâsını hazm edelim
Şimden geri ketm edelim
Yürü sen dervîş olamazsın

10 Ârif sözü birdir hemân
Câhil sözü hârdır hemân
Gönlün evi nârdır hemân
Yürü sen dervîş olamazsın

11 Peygâamber’in selâmıdır
Evliyânın kelâmıdır
Sırr-ı hikmet âlemidir

Yürü sen dervîş olamazsın

12 Gayrı sözün ma'nâsından
İşte haber budur sana
İki yüze bakar iken
Yürü sen dervîş olamazsın

13 Erenler halkın mihengi
Gayrıdan almaz irengi
Vâhibî eylemez cengi
Yürü sen dervîş olamazsın

(Tatcı-Ögke 2012: 162)

43

Vâhib Ümmî Halvetî

- 1 Mekânın lâ-mekân eyle eger dervîş isen dervîş
Nişânın bî-nişân eyle eger dervîş isen dervîş
- 2 Cihân halkı seni Hak'dan ırak eder yakîn etmez
Sakın andan bu îmânı eger dervîş isen dervîş
- 3 Gönülde nûr-ı pinhânı çıkıp halka ayân itme
Bu tevhîdi nihân eyle eger dervîş isen dervîş
- 4 Devâm üzre niyâz eyle gönülde kalmasın gayrı
Gel imdi hak ila hak ol eger dervîş isen dervîş
- 5 Hak'ı fikr eyle zikr eyle erişesin bu menzile
Başın top eyle çevgâna eger dervîş isen dervîş
- 6 Kemâline zevâl ermez inanırsan bu tevhide
Ayırmaz seni Kur'ândan eger dervîş isen dervîş

- 7 Cemâli mâsiva'llahdan mücerred mücerred sâfi et ruhun
Düşersin bahr-ı ummâna eger dervîş isen dervîş
- 8 Muhammed'in pâk ruhundan gelir ilhâm-ı Rabbânî
Anın veçhine mihmân ol eger dervîş isen dervîş
- 9 Bulasın nûr-ı Yezdânı edesin arşda seyrânı
Dilinden koma Sübhân'ı eger dervîş isen dervîş
- 10 Gelip hükmün yürütmesin senin nefsinde ol şeytân
Elinden koma bürhânı eger dervîş isen dervîş
- 11 Vehâbî dervîşe söyler n'edersin hûr ü gilmânı
Ki zât-ı pâk-i sultân ol eger dervîş isen dervîş
- 12 Gönülde söyleyen cândan kulak ur dinle tevhidi
Unutma ahd ü peymânı eger dervîş isen dervîş
- 13 Sana aşkdan nasîhatdir Vehâb'in sırrını fehm et
Gönül bâğın cinân eyle eger dervîş isen dervîş
- 14 Sana ol akl-ı evvelden haber verip gelen sırdır
Hak'ın zâtında hayrân ol eger dervîş isen dervîş
- 15 Vehâbî aşk-ı sâfiden sözün hatm u tamâm eyle
Hak'ın emrine fermân ol eger dervîş isen dervîş
- 16 Kemâline zevâl ermez inanırsan bu tevhide
Ayırmaz seni Kur'andan eger dervîş isen dervîş
- 17 Cemâli mâsivâ'llahdan mücerred sâfi et ruhun

Düşersin bahri ummâna eger dervîş isen dervîş

18 Muhammed'in pâk rûhundan gelir ilhâî Rabbânî
Anın veçhine mihmân ol eger dervîş isen dervîş

19 Bulasın nûr-ı Yezdânı edersin arşda seyrânı
Dilinden koma Sübhân'ı eger dervîş ien dervîş

(Tatçı-Ögke 2012: 275-279)

44

Vâhib Ümmî Halvetî

1 Gönülden zikreder Hakk'ı
Halvetî'nin dervîşleri
Gönülden fikreder Hakk'ı
Halvetî'nin dervîşleri

2 Envârı ilâhî sözü
Hakk'a mâlûm durur özü
Allah'a bakar cân gözü
Halveti'nin dervîşleri

3 Halkın içinde delidir
Ehlin içinde uludur
Şüphesiz gerçek velîdir
Halvetî'nin dervîşleri

4 Şerr ile şûrdan beridir
Tahirdir pâkdır arıdır
Ol zât-ı pâkin erdir
Halvetî'nin dervîşleri

5 Kırklar ile sohbet eder

Yedilerle halvet eder
Tevhîd ile işret eder
Halvetî'nin dervîşleri

6 Âriflerin nutkundaki
Mânâyı gör âb-ı hayât
Dut zâtının mazharıdır
Halvetî'nin dervîşleri

7 Desem sana inanmazsın
Bu tevhidin ahvâlini
Aşktan alır gelir söyler
Halvetî'nin dervîşleri

8 Çün ü çerâdan kaçarlar
Âbı hayâtı içerler
Men aref sırrın açarlar
Halvetî'nin dervîşleri

9 Dört yâr ile yâd olurlar
Agyâr ile yad olurlar
Mürşidden irşâd olurlar
Halvetî'nin dervîşleri

10 Deryâ olurlar akarlar
Îmân çerâgın yakarlar
Dokuz kat gökten bakarlar
Halvetî'nin dervîşleri

11 Yigitbaşı'ndan kanarlar
Aşka düşerler yanarlar
Arşın içinde dönerler

Halvetî'nin dervîşleri

12 Gönülü Hakk'a verirler
Hakk'ı gönülde bulurlar
Cânların teslîm kılırlar
Halvetî'nin dervîşleri

13 Sır haberin dinler olur
Manâsını anlar olur
Ma'rifetler söyler olur
Halvetî'nin dervîşleri

14 Marifet gönülde biter
İblis fi'li nefsdan yiter
Bülbül olur gülden öter
Halvetî'nin dervîşleri

15 Vâhib Ümmî tevhîd alır
Bunda gelmez anda kalır
Vâsıl olur dîdâr bulur
Halvetî'nin dervîşleri

(Tatçı-Ögke 2012: 414-416)

45

Vâhib Ümmî Halvetî

- 1 Egri bakarlar dervîş olana
Bin kulp takarlar dervîş olana
- 2 Sevdigi kulu bunlardan gizli
Ulu devlettir dervîş olana
- 3 İmânın bular denize salar

- Câhildir güler dervîş olana
- 4 Kümmel mükemmel velinin nutku
Gıdâ-yı rûhdur dervîş olana
- 5 Bu halkın hâli böyledir yolu
Verirler dili dervîş olana
- 6 Muhammed gelir gönlüne girer
Nûrunu verir dervîş olana
- 7 Münkirin işi inkârdır aşî
Ururlar taşî dervîş olana
- 8 Allâh'ı birler gönlünü yurlar
Mansûr'dur derler dervîş olana
- 9 Etmezler haccı ederler gücü
Bulurlar suçû dervîş olana
- 10 Muhammed işi orar bu aşî
Egerler başî dervîş olana
- 11 Ne acep bular zakkumu yerler
Acı söz derler dervîş olana
- 12 Bir sırdır derler bir nurdur derler
Mansûr'dur derler dervîş olana
- 13 Bilmez safâyî bulmaz şifâyî
Eder cefâyî dervîş olana

- 14 Hakk'ın nazarı vardır bâzârı
Budur eseri dervîş olana
- 15 Akl'olan gelir tevhidim alır
Dahl etmez olur dervîş olana
- 16 Tevhîd burhândır ayn-ı Kur'ân'dır
Sâfi îmandır dervîş olana
- 17 Bu dünyâ dardır yemişi hârdır
Azâbı vardır dervîş olana
- 18 Hep bunlar düşdür cümle bir işdir
Hak'dan bahşışdir dervîş olana
- 19 Gel âsî olma Hak'dan gelene
Sen karşı yatma dervîş olana
- 20 Hiç halkdan almaz bunlara kanmaz
Hak verir dersin dervîş olana
- 21 Gafiller neyler birbirin yegler
Kâzibdir söyler dervîş olana
- 22 Bunda olandır ma'na bulandır
Yokluk meskendir dervîş olana
- 23 Küfürdür özü göremez gözü
Yalandır sözü dervîş olana
- 24 Maksûdu birdir elfâzı nurdur
Bu ayân sırdır dervîş olana

- 25 Dogrulup gelmez çerâgın yakmaz
Gönlünü vermez dervîş olana
- 26 Bir gizli kândır hükm ıssı cândır
Sevisi cândır dervîş olana
- 27 Zamân azgındır halkı bozgundur
Var gizlen derler dervîş olana
- 28 Allah'dan alır gönlüne gelir
Peygamber verir dervîş olana
- 29 Başlar keserler kanlar içerler
Açılma derler dervîş olana
- 30 Nebîler gelir velîler görür
Bu bizden derler dervîş olana
- 31 Nefsinin aslın bilmek isteyen
Âr etmez sorar dervîş olana
- 32 Ameli hakdır kuşagı berkdir
Hiç korku yokdur dervîş olana
- 33 Benlik dersini geride koyan
Hiç benim demez dervîş olana
- 34 Dersinde kâmil ilmiyle âmil
İçtihâd budur dervîş olana
- 35 Azrâil almaz bunların cânın

Azrâil Allah dervîş olana

36 Hak'dan nazardır gerçek bâzârdır
Tevhîd dizârdır dervîş olana

37 İçi çürükdür gönlü büyükdür
Sözü sovukdur dervîş olana

38 Beşi bir eyler yüzün yir eyler
Lâyık da budur dervîş olana

39 Bu halk hayrândır acep devrândır
Gökçek seyrândır dervîş olana

40 Ma'rifet genci âşıkın renci
Her dilde söyler dervîş olana

41 Bu halkın cevri dervîşin fahri
Zîr yokdur derler dervîş olana

42 Kırk dört makamdır zikir devamdır
Tevhîd imamdır dervîş olana

43 Görmeden söyler tuşuna güler
İftirâ eyler dervîş olana

44 Dervîşlik addır makâmı zâtdır
Gayrısı yaddır dervîş olana

45 Kalbine zikri diline şükrü
Hakkâ verilir dervîş olana

- 46 İblis'in vârlar gönlün yaparlar
Gör neler derler dervîş olana
- 47 Allah'ın adı ne gökçek dadı
Gösterir zâtı dervîş olana
- 48 Doğru gelene dostu sorana
Gayrı haramdır dervîş olana
- 49 Sûretin düzer arada gezer
Bilirlik satar dervîş olana
- 50 Yediler kırklar bildiler üçler
Buluşur olur dervîş olana
- 51 İbls'in varlar gönlün yıkarlar
Tevhiddir derler dervîş olana
- 52 Bir sırdır yürür kendisi görür
Tevekkül verir dervîş olana
- 53 Bu tevhîd hakdır ma'nâsı çokdur
“Lâ” demek yokdur dervîş olana
- 54 Müslüman olan kendüyi bilen
Dahl etmez olur dervîş olana
- 55 İçerd'oturur dersin bitirir
Hak'dan getirir dervîş olana
- 56 Allah'dan korkmaz halkdan utanmaz
Mülhiddir kızar dervîş olana

- 57 Rûhâni dildir ehline güldür
Âşıklar kuldur dervîş olana
- 58 Vicdândır derler handândır derler
Ummandır derler dervîş olana
- 59 Aşku'llah derler sırru'llah derler
Ehlu'llah derler dervîş olana
- 60 Şeyh ile durur tesellî bulur
Tecellî olur dervîş olana
- 61 Düşünde gelir gönlüne girür
Dizârın verir dervîş olana
- 62 Bu tevhîd alır Allah'a verir
Mi'râcı kılar dervîş olana
- 63 Aşkın kıssası cândır hâssası
Budur hissesi dervîş olana
- 64 Âhirdir zamân ardın tut demen
Gayrısı gümân dervîş olana
- 65 İçersin gören taşrasın bilen
Çig söz söylemez dervîş olana
- 66 Gönlüne gelir gözüyle görür
Sırdır açılır dervîş olana
- 67 Mutlak kelâmdır Hak'dan gelendir

Kısmet olandır dervîş olana

68 Şerîat kavli tarîkat fi'li
Hakîkat hâldir dervîş olana

69 Bunlar hümâdır Hak reh-nümâdır
Mürâyî derler dervîş olana

70 Yazıldı geldi bir kitâb oldu
Aşkdan unuldu dervîş olana

71 Bu aşkın kahrı bal olur zehri
Vâhib'in fahri dervîş olana

72 Yetmiş beş evdir "sin" ile "vav"dır
Bir gizli avdır dervîş olana

73 Vâhibî özler sevdiğin gözler
Yeter bu sözler dervîş olana

(Tatçı-Ögke 2012: 416-423)

46

Vâhib Ümmî Halvetî

- 1 Yerler döner gökler döner dervîş döner kâfir m'olur
Arşlar döner kürsler döner dervîş döner kâfir m'olur
- 2 Aşkî yokdur kâfirdir ol muhabbetden gâfildir ol
Aylar döner günler döner dervîş döner kâfir m'olur
- 3 Sırren gelip haber veren bu tevhidin ilhâmıdır
Menârde müezzin döner dervîş döner kâfir m'olur

- 4 Hakk'ı görür inkâr eder İblîs ile bâzâr eder
Mekke'de hâcılar döner dervîş döner kâfir m'olur
- 5 Bugday etmek olmak yokdur degirmende un olmasa
Degirmenin taşı döner dervîş döner kâfir m'olur
- 6 Devrân eden zâkirlere kâfir diye bühtân eder
İskât için bunlar döner dervîş döner kâfir m'olur
- 7 Âşıkların zikri budur bir Tanrı'ya şükrü budur
Yedi deniz durmaz döner dervîş döner kâfir m'olur
- 8 Anlayana budur hitâb aşk ehline olmaz ikâb
Görmez gözü kalbi döner dervîş döner kâfir m'olur
- 9 Kalbim evin pür-nûr eder gönlüm için envâr eder
Âşık döner devrân eder dervîş döner kâfir m'olur
- 10 Aklını cem'et başına dinlendi gör âşık ne der
Gece döner gündüz döner dervîş döner kâfir m'olur
- 11 Tevhîd-i zât ilhâm eder söyler sana âşık bunu
Arşda olan melek döner dervîş döner kâfir m'olur
- 12 Bu kıssayı cân söylese olmaz tamâm pesdir yeter
Bak gökde sen ülker döner dervîş döner kâfir m'olur
- 13 Söyleyiben söyletdiren nûr-ı İlâh'dır Vâhib'i
Tâvus döner cevlân eder dervîş döner kâfir m'olur
- 14 On iki ayın bir ayıdır Ramazan döner gelir
Ramazânın hürmetine dervîş döner kâfir m'olur

15 Cümle nebât döner gelir temessük olmaz mı sana
Ol dost için bu meydânda dervîş döner kâfir m'olur

16 Muâmele-i şer' diye bir esbâbı devr ederler
Kendi nefsi ıslâh için dervîş döner kâfir m'olur

17 Mahfillerde devir-hânlar devr okurlar aslı nedir
Muhabbet-i İlâh için dervîş döner kâfir m'olur

18 Anlar isen bu tevhîdin ilhâmını yeter sana
Şübhesini aşka soran dervîş döner kâfir m'olur

19 Hakîkatde devr olmasa döner miydi Vâhib Ümmî
Özünü Hakk'a tapşıran dervîş döner kâfir m'olur

(Tatçı-Ögke 2012: 469-471)

47

Vâhib Ümmî Halvetî

1 Gayrı murâddan geçmişem
Dervîşliğim yeter bana
Aşk şarâbını içmişem
Dervîşliğim yeter bana

2 Birliğini zikr ederim
Ululugun fikr ederim
Ni'metine şükr ederim
Dervîşliğim yeter bana

3 Şeyhin elini almışam
Tevhîd gölüne dalmışam
Vechini cânda bulmuşam

Dervîşligim yeter bana

4 Evliyâdan ayrılmazın
Hiç anlardan seçilmez
Gizli durur açılmazın
Dervîşligim yeter bana

5 Âşıkların kavli budur
Sâdıkların fi'li budur
Hak'dan bize kismet Hû'dur
Dervîşligim yeter bana

6 Bir kelâmı şeş eyledim
Âşık gönlün hoş eyledin
Kaynayuben cûş eyledim
Dervîşligim yeter bana

7 Bu menzile erişenin
Mertebesi dîzâr imiş
Vâhib eydür yüz aklığı
Dervîşligim yeter bana

(Tatçı-Ögke 2012: 554)

48

Vâhib Ümmî Halvetî

1 Benliğini geçer isen
Gel imdi dervîş olursun
Cân gözünü açar isen
Gel imdi dervîş olursun

2 Çağlar su gibi akarsan
Gönül çerâğın yakarsan

Mürşide doğru bakarsan
Gel imdi dervîş olursun

3 Bu söylenen ma'rifetin
Ma'nasıdır sana hitâb
Nefsin kabul etdi ise
Gel imdi dervîş olursun

4 Hızır ile Mûsâ hâlidir
Benim sana zikr ettiğim
“Lâ” demezen bu fi'lime
Gel imdi dervîş olursun

5 Küssadan hisse aldınsa
Ma'nâ gölüne daldınsa
Bu sözde gerçek kadınsa
Gel imdi dervîş olursun

6 İkiliği terk edersen
Erenleri fark edersen
Bir Tanrı'yı zikredersen
Gel imdi dervîş olursun

7 Vâhib eydür hâk olursan
Tevhîd ile pâk olursan
Dîzâra müştâk olursan
Gel imdi dervîş olursun

(Tatçı-Ögke 2012: 566)

49

Vâhib Ümmî Halvetî

1 Bu dünyâyı sever iken

Yürü sen dervîş olamazın
Bu dünyâyı kovar iken
Yürü sen dervîş olamazsın

Ma'nâ yüzünden fakirsin
Dogru söylersen kakırsın
Evlemiş yaşlı çakırsın
Yürü sen dervîş olamazsın

3 Şerîatde hoş fakîsin
Tarikatde hoş şakîsin
İblisin dolmuş okusun
Yürü sen dervîş olamazsın

4 Gelip birliğe yetmezsin
Dogruca yola gitmezsin
Şeyhin elini tutmazsın
Yürü sen dervîş olamazsın

5 Egri söbüce bakarsın
Kakırsın gögsün kakarsın
Kavın çakmaga çakarsın
Yürü sen dervîş olamazsın

6 Fakîri görsen saparsın
Gelse yanına depersin
İhsân kapısın kaparsın
Yürü sen dervîş olamazsın

7 Vâhib Ümmî Pîr kişidir
Hemân sâfi nûr kişidir
Peygamber yârı kişidir

Yürü sen dervîş olamazsın

8 Saçın sakalın tarasın
Okun ellerin ararsına
Nefsin murâdın edersin
Yürü sen dervîş olamazsın

9 Bu tevhîde inanmazan
Gerçekleri tanımazsın
Vâhip Ümmî begenmezsin
Yürü sen dervîş olamazsın

(Tatçı-Ögke 2012: 607-609)

50

Çavdaroğlu Müftî Dervîş

1 Nefsin hevâsın güderken
Eremezsın dervîşlige
İşledigin eder iken
Eremezsın dervîşlige

2 Buldugun almak istersen
Doyunca yemek istersen
Kanınca uymak istersen
Eremezsın dervîşlige

3 Söyleyene söyler iken
Türlü hîle eyler iken
Ölçüp yapıp boylar iken
Eremezsın dervîşlige

4 Hakk'ermeye ivmeyince
Kendin şeyhe vermeyince

Cümle halkı sevmeyince
Eremezsın dervîşlige

5 Harâmı terk etmeyince
Ahdini berk etmeyince
Cem' ile fark etmeyince
Eremezsın dervîşlige

6 Şeyhe gönlün kanmayınca
Rengine boyanmayınca
Kendinden usanmayınca
Eremezsın dervîşlige

7 Laklakadan ayrılmadan
Murâd senden sürülmeden
Hizmet ile yorulmadan
Eremezsın dervîşlige

8 İlden işten seçilmezsen
Yârânlardan kesilmezsen
Türâb olup basılmazsan
Eremezsın dervîşlige

9 Senden kemter bulur isen
Ettigine kalır isen
Birden gayrı bilir isen
Eremezsın dervîşlige

10 Cümle alâyıkdan kesil
Zikr eyle Hakk'a muttasıl
Sever iken mâl u ogul
Eremezsın dervîşlige

11 Dervîşlige ermeyenler
Kâmil mü'min olmaz anlar
Sende varken kibr ü kinler
Eremezsın dervîşlige

12 Elleri kesip biçerken
Nefsin hoşlukta geçerken
Hep hevâlara uçarken
Eremezsın dervîşlige

13 Ölümünü ananlara
Âsândır bu yol anlara
Uymayınca erenlere
Eremezsın dervîşlige

14 Buhl u tama hırs u hased
Anlar olur yoluna sed
Ermeyince Hak'tan meded
Eremezsın dervîşlige

15 Müftî Dervîş var Allah'tan
Meded iste yüce şâhtan
Geçmeyince sîvâ'llahtan
Eremezsın dervîşlige

(Özkan 2008: 165-167)

51

Çavdaroğlu Müftî Dervîş

1 Kendün dervîş oldu sanma sen kaçan dervîş olursın
Nefsün gurûrına aldanma sen kaçan dervîş olursın

- 2 Zulematdan kurtulmaga bir kaç nûrâni görmekle
Hicâbları geçdüm sanma sen kaçan dervîş olursın
- 3 Gidikçe inceye gidersin yâ nice agular yudarsın
Çok ölüm tadın tadarsın sen kaçan dervîş olursın
- 4 Şeyh seni gönle aldı mı yohsa gönülden sildi mi
Bir korku sana geldi mi sen kaçan dervîş olursın
- 5 Meşâyihun mekri hakdur şeytân mekrinden artık dur
Gafil olma aç gözünü sen kaçan dervîş olursın
- 6 İltifâtına aldanma kendini hiç salma
Bir nefis edebden kalma sen kaçan dervîş olursın
- 7 Müftû Dervîşün öğüdi şeyhün reddi hakkun reddi
Şeyh rızâsı Hak rızâsı sen kaçan dervîş olursın

(Özkan 2008: 213-214)

52

Nev'î

- 1 Zümre-i fakr u fenânun yâridur dervîşler
‘İzzet ü kadr ehlinün agyâridur dervîşler
- 2 Halka halka daglar lolmuşten-i ‘uryânları
Şâh-ı ‘ışkun tîg-ı cevherdâridur dervîşler
- 3 Merkez-i vahdetde bunlar oldılar sâbit-kadem
Muttasil bir noktanun pergâridur dervîşler
- 4 Tenlerin bunlar fena yolunda kılmışlar gubâr
Cür’a-dân-ı ‘âlemün esrâridur dervîşler

- 5 Nev'iyâ zulmetde kalmışlar ışıklardur dime
Özge şem'ün mazhar-ı envârıdur dervîşler
(Tulum-Tanyeri: 1977: 217-218)

53

Pîrkâl

- 1 Hubb-i dünyâdan berî dervîşler
Halk-ı 'âlem serveri dervîşler
- 2 Kıllet-i dünyâdan olmazlar melûl
Cân u diller rehberi dervîşler
- 3 Matla'-ı nûr-ı İlâhî cânları
Feyz-i 'aşkun mazharı dervîşler
- 4 Âlem 'ulvîde hep seyrânları
Halk-ı 'alem kemteri dervîşler
- 5 Hâk-i pâ-y-ı evliyâdur Pîrkâl
Evliyânun çâkeri dervîşler

(Küçük 2008: 94-95)

54

Ravzî

- 1 Melâhat gülsitânınun gül-i handânıdur dervîş
Ma'ârif güllerinün bülbül-i nâlânıdur dervîş
Sa'âdetle mürüvvet mülkinün sultânıdur dervîş
Mihâliç'de göreydün niçe âdem cânıdur dervîş
- 2 Egerçi câmi' içre ol perî-peyker mu'arrıfdür

Kitâb-ı cevri hep ez-berlemiş kân-ı ma‘ârifdür
Vefâ ta‘rîfini bilmez sen anı sanma ‘ârifdür
Mihâliç’de göreydün niçe âdem cânıdur dervîş

3 Kaçan ta‘rîf okursa câmi‘-i hüsn içre ol dil-ber
Semâ‘a başlar anı gûş idüp mihrâb ile minber
Görüp tahsîl ider ‘âşıklar anı vecd ü hâletler
Mihâliç’de göreydün niçe âdem cânıdur dervîş

4 Temâşâ eyledüm câmi‘de ol yâr-ı sühan-dânı
Du‘â-yı hayrınun muhtâcı kılmış cümle insanı
Gidâ-yı rûhdur dirsem yaraşur anun elhânı
Mihâliç’de göreydün niçe âdem cânıdur dervîş

5 Muhabbet hânekâhında beni pîr eyleyüp cevri
Yakupdur cânım ey Ravzî o hâl-i fülül-i cevri
Banadur cevri agyâra vefâdur ‘âdet ü tavrı
Mihâliç’de göreydün niçe âdem cânıdur dervîş

(Aydemir 2017: 100-101)

55

Seyyid Nizâmoğlu

1 Fenâyî ol fenâyî ol fenâyî
Dilersen bulmaga mülk-i bekayı

2 Yüri sen senlügi terk eyle dervîş
Müyesser ola tâ görmek Hudâyı

3 Muhammed Mustafâ nûrına mazhar
Bulursan pek yapış bir evliyayı

4 Kulı kurbânı ol var cân u dilden

Gider gitsün gönülden mâsivâyı

5 Bu dil bâzârı yol bâzârı dirler
Bu der-gâhda kabûl olmaz mürâyî

6 Eger derdli isen var bir tabîbe
Onulmaz derdüne iste devayî

7 Varılmaz Seyfî yol menzil alınmaz
İdinmeyince reh-ber Mustafâyı

(Söylemez 2013: 320-321)

56

Seyyid Nizâmoğlu

1 Sanur mısun sana bâkî kalur dervîş beden mülki
Yıkılır bozulur âhir behey miskîn bu ten mülki

2 Bu dünyâ fanîdür fâni Muhammed Mustafâ kanı
Eger vâr ise idrâkûn bekâdur sen idin mülki

3 Yaşarsan sen eger bin yıl hemân bir günce dersin bil
Hevâ-yı nefsi terk eyle kazan îmân u dîn mülki

4. Koyup bu dâr-ı dünyâyı recâ it mülk-i ‘ukbâyı
Hidâyet idüp Mevlâ müyesser ola cân mülki

5 Diler Seyyid Nizâmoglu visâlün Hayy u Kayyûmun
Bekâ-ender-bekâ içre ola tâ câvidan mülki

(Söylemez 2013: 341)

57

Eroğlu Nuri

- 1 Mevlâm bizi dünyâyâ
Saldı bu dervîşlige
Cümleden Hak varlığı
Doldu bu dervîşlige
- 2 Kul kullugun edâ kıl
Niye geldin bunda bil
Muhammed altmış üç yıl
Yeldi bu dervîşlige
- 3 Kul kullugun kıl edâ
Edhem'i bil ey dede
Tâc u tahtını kıl fedâ
Kıldı bu dervîşlige
- 4 Kuru davayı koya
Er isen câna kıy a
Evliyâ vü enbiyâ
Geldi bu dervîşlige
- 5 Mevlâ'sını bilmiyen
Doru yolu bulmayan
Aklı kâmil olmayan
Güldü bu dervîşlige
- 6 Âşıkların bâzârın
Nedir anla şikârın
İki cihânın varın
Sildi bu dervîşlige
- 7 Eroğlu erin bulup

Cümle varını verip
Ancalar bahrî olup
Daldı bu dervîşlige

(Tatçı 2002: 123)

58

Eroğlu Nûri

- 1 İki cihâna aldanma
Eger dervîş isen dervîş
Gayrın hevâsında kalma
Eger dervîş isen dervîş
- 2 Dervîşler ile yoldaş ol
Aşk ile âleme fâş ol
Koyundan dahi yavaş ol
Eger dervîş isen dervîş
- 3 Şeyh'in ile alışığör
Nebîn ile bilişığör
Rabbin ile buluşığör
Eger dervîş isen dervîş
- 4 Muhabbet gülleri bite
Cân bülbülü anda öte
Müsemma ol ism-i zâta
Eger dervîş isen dervîş
- 5 Meyl etme seni ögene
Hayır dua kıl sögene
Arkan tutuver dögene
Eger dervîş isen dervîş

6 Tut Eroglu'nun sözünü
Bulasın ma'nâ yüzünü
Dosttan ırma cân gözünü
Eger dervîş isen dervîş

(Tatc1 2002: 154-155)

59

Eroğlu Nûri

1 Dâim zikr eder
Kim dervîş ise
Dostu fikr eder
Kim dervîş ise

2 Kalmaz dögene
Tınmaz sögene
Bakmaz ögene
Kim dervîş ise

3 Budur ol eren
Hak yolunda duran
Ayrılmaz gören
Kim dervîş ise

4 Doğr' olur özü
Nûrl' olur yüzü
Kur'ân her sözü
Kim dervîş ise

5 Kanı karışır
Gönül verişir
Zikre dürişir
Kim dervîş ise

6 Dünyâya bakmaz
Gayrıya akmaz
Hiç gönül yıkmaz
Kim dervîş ise

7 Azrâil gelmez
Ana yol bulmaz
İkilik bilmez
Kim dervîş ise

8 Aşka yâr olur
Mîvedâr olur
Seng-sâr olur
Kim dervîş ise

9 Zikr eder yüce
Çün azmi hoca
Sabr eder güce
Kim dervîş ise

10 Gözedir yolın
Hıfz eler dilin
Azm eder hâlin
Kim dervîş ise

11 Görür Subhân'ın
Böyledir kânun
Dost alır cânın
Kim dervîş ise

12 Uy'ması namâz
Hak sözün sımaz

Hîç benin demez
Kim dervîş ise

13 Mürşide uyar
Sırrını duyar
Kendin yok sayar
Kim dervîş ise

14 Kim inkâr eder
Yerin nâr eder
Sözü kâr eder
Kim dervîş ise

15 Gelse bir âsî
Silinir pası
Makbûl duâsı
Kim dervîş ise

16 Derdli Eyyûb'dan
Tâhir ayıbdan
Rızkı gayıbdan
Kim dervîş ise

17 Kur'ân'a uyar
Sırrını duyar
Kendin yok sayar
Kim dervîş ise

18 Nebîler hamîd
Ânı müctehid
Gâzi hem şehîd
Kim dervîş ise

19 Kademi kutlu
Hilm ile udlu
Her sözü tatlu
Kim dervîş ise

20 Kalbi beytullah
Belki arşullah
Sırr-ı ehlullah
Kim dervîş ise

21 Hiç gelmez Celâl
Sözleri zülâl
Nasibî helâl
Kim dervîş ise

22 Halk gibi ölmez
Azrâil gelmez
Havf u hüzn olmaz
Kim dervîş ise

23 Eroğlu aydır
Zikr ile hay'dır
Aşk ile baydır
Kim dervîş ise

(Tatçı 2002: 155-159)

60

Abdülmecîd-i Sivâsî

1 Ravza-ı huld-ı berin halvet-i dervîşândır
Mâye-i 'izz ü şeref hıdmet-i dervîşândır

- 2 Genc-i ‘izzet ki tılsımât ile pûşîdedür
Fethi anun nazar-ı rahmet-i dervîşândır
- 3 Kaplasa cünd-i zulûm zulmetile yir ü gögi
Ez-ezel tâ-be-ebed fırsat-ı dervîşândır
- 4 Sûretâ gerçi şehân kible-i hâcetdirler
‘İzz ü devlet evvelâ da‘vet-i dervîşândır
- 5 Ne için genci ile yire geçübdür Kârûn
Sebebi ketm-i Hakk gayret-i dervîşândır
- 6 Ey ganî satma bize kibrile nâmusı inen
Sîm ü zer cümle sana himmet-i dervîşândır
- 7 Fakr u fahr işleridür gözleri tokdur bularun
Kâni‘ olmak gelene ni‘met-i dervîşândır
- 8 Çehre-i baht-ı sa‘âdet ki gönül sayd eyler
Nûr-bahş olan ana tal‘at-ı dervîşândır
- 9 Şeyhiyâ âb-ı hayât isterisen nûş idesin
Menba’ı hâk-i der-i halvet-i dervîşândır
- (Ay 2014: 206)

61

Abdûlmecîd-i Sivâsî

- 1 Dest-i kudretle yapılmışdır binâsı dervîşin
Yıkabilmez kimse kudretdir esâsı dervîşin
- 2 Sürme-i *mâzâga* ile mekhûldür çün gözleri
Vech-i bâkî seyr ider ‘ayn-ı fenâsı dervîşin

- 3 Hüküm iderse her kaçan dil mülkine sultân-ı ‘aşk
‘Âlem-i lâhût olur pes mâverâsı dervîşin
- 4 Nefha-i nefî-i ezelden buldı çün bir şemmesi
Misk-i ‘anberden mutayyebdür hevâsı dervîşin
- 5 Fıtratında kâbiliyyet oldugyçün üd-veş
Yanmadın yayılmadı müşk-i şîrâsı dervîşin
- 6 Şâh-ı ‘aşkın eşigini nice yıl yasadın
Konmadı başına ol devlet hümâsı dervîşin
- 7 Nice yıllar su gibi hâke sürünüp akmadın
Dilde bitmez meyve-i cennet-nümâsı dervîşin
- 8 Çün *izâ temme ’l-fakru lem yebka ilallâh*
Zât-ı bâkîdür âyât u müntehâsı dervîşin
- 9 Cünd-i gaybdır ‘asker-i seyf ü sinânı ism-i Hak
Vâhid ü Kâhârdır ‘avn-i kuvâsı dervîşin
- 10 Bil cefâ sengi tokunsa başı üzre yer ider
Ey aceb *bünyân-ı mersûsdur* binâsı dervîşin
- 11 Zühd-i sâfî başka ‘aşk ile olur mutma‘în
Hızr u Mûsâ mecma‘ıdır mültekâsı dervîşin
- 12 Derd ü gamla kaddi dâl ü bî-ser ü pâ olmadın
İrmedi mânend-i bedr eflâke râhı dervîşin
- 13 Âşiyân-ı devlet imiş murg-ı sırra sidre-veş

Halvetîler tâcıdır çünkim yuvası dervîşin

- 14 Nefyile isbât birdir terk ü tecrîd ehline
Gitti dilden gayrı illâ oldu lâsı dervîşin
- 15 Kahr u lutfâ çünki mir'ât oldu kalbi sâlikin
Mümkire semm dostâ tiryâkdır likâsı dervîşin
- 16 Çün cefâsı vü vefâsı enbiyâ mîrâsıdır
Cümleten mevrûsdur duâsı devâsı dervîşin
- 17 Hûn-ı dervîşân için rûyun hûn it Şeyhiyâ
Ni'metiyle toldırır anı du'âsı dervîşin

(Ay 2014: 228-229)

62

Elmalılı Ümmî Sinân

- 1 Dilde Hakdan gayrı güftâr eylemez dervîşler
Cânda 'aşkdan gayrı bir kâr eylemez dervîşler
- 2 Lâ-mekândan geldiler evvel yine andan âhar
Konmaga bir mülke ikrâr eylemez dervîşler
- 3 Dünya vü 'ukbâ hevâsın dem-be-dem medh eylesen
Hubbunı kalbinde hiç var eylemez dervîşler
- 4 Cân virüp cânânı bulmakdur murâd ancak hemân
Bunda bundan özge bâzâr eylemez dervîşler
- 5 Zikr olunsa dâst kanda gözden akar acı yaş
Sevmege Allâhını 'âr eylemez dervîşler

- 6 Mürşid-i kâmil yüzinden seyr idüp dildârını
Hak bilür kim meyl-i agyâr eylemez dervîşler
- 7 Yâr elinden yaralansa yandugından şâd olur
Gam çeküp ol derde tîmâr eylemez dervîşler
- 8 Kanda varsa ‘aşka uyar kalbi ‘arşu’llâh olur
Hırsa virüp gönlini dâr eylemez dervîşler
- 9 Döşegi sabrın tevekkül yasdığına söykenüp
Hakdan ayruk kimseden çâr’ eylemez dervîşler
- 10 Gelse kaçmaz kaçsa kogmaz cengi yok dünyâ-y-ıla
Nahnü kasemnâdan ikrâr eylemez dervîşler
- 11 Mâsivâ rengin koma dilden sakın Ümmî Sinân
Zât-ı Hakdan gayrı efkâr eylemez dervîşler
- (Bilgin 2017: 52)

63

Elmalılı Ümmî Sinân

- 1 Dervîş olanın gönli virândur
Derd-i yâr-ıla cigeri kandur
- 2 Gizlidür hâli togrıdur yolu
Bağçesi güli tâze turandur
- 3 Halk-ıla daşı Hakk-ıla işi
Top idüp başı yola girendür
- 4 Gezer cihânı sever Sübhânı
Mürşid eline yüzler sürendür

- 5 Ne gelse başa yimez endîşe
Tevekkül Hakka kılup turandur
- 6 Balsa bir işin akıdur yaşın
Top idüp başın Hakka irendür
- 7 Kimse bilimez arar bulmaz
Daşın gözleyen mahrûm kalandur
- 8 Daşına bakan gönlini yakan
Şol gayr-i Hakka gönül virendür
- 9 Yürür sırr-ıla özi nûr-ıla
'Aşk-ı yâr-ıla benzi solandur
- 10 Bülbüldür güle karışmaz ile
Dôstun envârı gülin direndür
- 11 Ümmî Sinâna düşme gümâna
Bir gizli kâna eli irendür

(Bilgin 2017: 61)

64

Elmalılı Ümmî Sinân

- 1 Dervîşliğin vasfını dimege 'irfân gerek
Ma'rifet yemişini yemege insân gerek
- 2 Küfr ü zulmet kapısı kâl ü kîlden açılmaz
Ağır çevgân salmaga 'âlemde merdân gerek
- 3 Kudret topın atmayan nefsin burcın yıkamaz

Hû diyüp cân virmege ‘aşk-ıla mihmân gerek

- 4 Kevn ü mekân çirkini irkindi su artmaz
Taluban oynamaga dervîşe ‘ummân gerek
- 5 Taşın düzen dem-be-dem Hakdan nazar bulur mı
Kalbin bâbın açmaga zikr-ile devrân gerek
- 6 Dört kitâbı okuyan ‘ilme muhtâc olur mı
Sırran seyrân itmege delîl ü burhân gerek
- 7 Aç gözün Ümmî Sinân dostı bunda göre gör
Dôst dîzârın görmege ehline fermân gerek
(Bilgin 2017: 91)

65

Sun’ullah-ı Gaybî

- 1 Dervîşem sanma
Dervîş ol dervîş
Nefse aldanma
Dervîş ol dervîş
- 2 ‘Aşka ol yoldaş
Gözden aksun yaş
Vire gör cân baş
Dervîş ol dervîş
- 3 ‘Aşk oduna yan
Ola gör büryân
Cânı kıl kurbân
Dervîş ol dervîş

4 Er sözün dinle
Hak nedür anla
Âh idüp inle
Dervîş ol dervîş

5 Sen seni sanma
Şirke baş çatma
Nefs okun atma
Dervîş ol dervîş

6 Kesrete dalma
Lezzetde kalma
Bir şeyler alma
Dervîş ol dervîş

7 Kalbi it havet
Kalmasun zulmet
Bula gör vahdet
Dervîş ol dervîş

8 Bed hûyı arıt
Hak yoluna git
Olmagıl bed it
Dervîş ol dervîş

9 Âyîneni sil
Kalmasun hiç kil
Özüni yok bil
Dervîş ol dervîş

10 Güç olanı çek
Kalmayasın pek

Gaybi tek ol tek
Dervîş ol dervîş

(Kemikli 2017: 286)

66

Sun'ullâh-ı Gaybî

- 1 Dervîş olmak ister isen
'Aşk ile tut pir etegin
Hakk'ı bulmak ister isen
'Aşk ile tut pir etegin
- 2 'Aşkdur erenlerün yolu
'Aşkdur erenlerin hali
'Aşksuz kişi olmaz veli
'Aşk ile tut pir etegin
- 3 'Aşkdur Allah'a togrı yol
'Aşka pek yapış Hakk'ı bul
'Aşk sultandır gayrısı kul
'Aşk ile tut pir etegin
- 4 Gönülde koma hiç teşviş
Çig kalma gel 'aşk ile piş
'Aşkdan gayrı tutma bir iş
'Aşk ile tut pir etegin
- 5 'Aşkdur 'aşıklarun gözi
Anda görünür dost yüzi
'Aşkdur 'alem adem özi
'Aşk ile tut pir etegin

6 'Aşkdur bu 'aleme maye
Hak dostlarına sermaye
'Aşkdan ulu yokdur paye
'Aşk ile tut pir etegin

7 'Aşk didigüm Hak zatıdur
'Alem anun sıfatıdur
Er gönli Hak mir'atıdur
'Aşk ile tut pir etegin

8 Kangı dervîş 'aşkı bilmez
Vallahi ol Hakk'ı bulmaz
'Aşkdan ulu 'amel olmaz
'Aşk ile tut pir etegin

9 'Aşıklara Gaybi derman
'Aşkdur hakikatde heman
İster ise din ü iman
'Aşk ile tut pir etegin

(Kemikli 2017: 319-320)

67

Sun'ullâh-ı Gaybî

1 Er sözini dinlemez
Zamâne dervîşleri
Dinlese de anlamaz
Zamâne dervîşleri

2 Şeri'ate yüz yumaz
Tarikate baş komaz
Hakikate hiç uymaz
Zamâne dervîşleri

3 Şehvet ardınca yeler
Neye gerekse eyler
Gördüğüne dış biler
Zamâne dervîşleri

4 Tenden ilerü gitmez
'Anun-çün işi bitmez
Can lezzetin tatmaz
Zamâne dervîşleri

5 Ten tamusunda yanar
Zehr-i zakkuma kanar
Neye gerekse konar
Zamâne dervîşleri

6 Ten dadına aldanur
Anı bir kemal sanur
Mihnetlige yeltenür
Zamâne dervîşleri

7 Ten sıfatdur candur zat
Tende kalan oldu mat
Nefs arzusın itdi at
Zamâne dervîşleri

8 Anlamadı er sırrın
'Avrat iken dir erin
Silmedi gönül kirin
Zamâne dervîşleri

9 Gönül nedür bilmedi

- Hakk'ında bulmadı
Can amelin kılmadı
Zamâne dervîşleri
- 10 Cam 'ameli sevidür
Gönül anun evidür
Nefs atınun avıdır
Zamâne dervîşleri
- 11 Er yolına ko varı
Arayı sor ol eri
Bal eylemez bir arı
Zamâne dervîşler
- 12 Emek çekendür eren
Gönül evine giren
Hakk'un cemalin gören
Zamâne dervîşleri
- 13 Ârâyişe baktılar
Ol tarafa akdılar
Adın 'ârif takdılar
Zamâne dervîşleri
- 14 Er yolına düşmedi
'Aşk oduna pişmedi
Büsbütün tutuşmadı
Zamâne dervîşleri
- 15 Gice gündüz ağlamaz
Can u ciger taglamaz
Ere gönül bağlamaz

Zamâne dervîşleri

16 Can yolından usanır
Ten yolına boyanur
İşini bitti sanur
Zamâne dervîşleri

17 Datmış şehvet dadını
Vahdet komış adını
Cehennemün odını
Zamâne dervîşleri

18 Bu degildir muhabbet
Mal viresün ya'avrat
Gönlünü vir hakikat
Zamâne dervîşleri

19 Bu kadar er iz izler
Herkes 'aybını gizler
Nefsi kolayın gözler
Zamâne dervîşleri

20 Şer' seddini bozdılar
'Aybı hüner sezdiler
Ye'cüc gibi azdılar
Zamâne dervîşleri

21 Bürindiler celâli
Görmediler cemâli
Bilmediler kemâli
Zamâne dervîşleri

22 Dervîş isen hakikat
Kanı sende ma'rifet
Başdan başa pür- zulmet
Zamâne dervîşleri

23 'İlim gerekdür canda
'Amel gerekdür tende
Kulak urmaz bir pende
Zamâne dervîşleri

24 Suretlerin düzerler
Gönüllerin bozarlar
Er yolında azarlar
Zamâne dervîşleri

25 Yol sandılar kesreti
Tutup dürlü lezzeti
'Aşk sandılar şehveti
Zamâne dervîşleri

26 'Aşk haberin tuymadı
Er sözine uymadı
Bildigine toymadı
Zamâne dervîşleri

27 Teni tolı canı boş
Şer agusın ider nuş
Ya bengidür ya sarhoş
Zamâne dervîşleri

28 Gerçek 'aşık olana
Can u başa kıyana

Bir şey olmaz bahane
Zamâne dervîşleri

29 Ten postından yüzülmez
Benliğinden üzülmez
İkilikden süzülmez
Zamâne dervîşleri

30 Aklamadan gülsem dir
Boşalmadan tolsam dir
Zahmetsize bulsam dir
Zamâne dervîşleri

31 Bir nakışdur bu cihan
Can danedür ten saman
Samanda kaldı heman
Zamâne dervîşleri

32 ‘Aşk arıdur san hamman
Girsün soyunsun tamam
İşte hatm oldu kelam
Zamâne dervîşleri

33 Gaybi sözün cümle hak
Kanı işidür kulak
Tutmaz oldılar yasak
Zamâne dervîşleri

(Kemikli 2017: 353-357)

68

Muhyiddîn-i Bursevî

- 1 Hakk'a dost olunaydı
Kâmil yavuz dervîşler
Can namazı kılındı
Uymadınız dervîşler
- 2 Mürşid-i kâmil imam
Uyanlar buldı selam
Anlarun emrine ram
Olmadınız dervîşler
- 3 Mürşid geçmiş mihraba
Başın koymuş türaba
Bugün vuslat-ı aba
Kanmadınız dervîşler
- 4 Mürşid sözün tutmazsın
Dost yoluna gitmezsın
Ahde vefa itmezsın
Kanı ikrar dervîşler
- 5 Zikr-i Hakk'a gelmezsın
Bu meydanda yanmazsın
Allah deyüp dönmezsın
Kanı iman dervîşler
- 6 Gıdanuz yiyüp içmek
Nefs hevvasına uçmak
Müzeyyen donlar biçmek
San'atınız dervîşler
- 7 Bu gaflette kaldınız
Nefs odına yandınız

Dünyaya aldandınız
Hep tapdınız dervîşler

8 Bu yolda can virmeyen
'Aklın başa dermeyen
Dost yüzini görmeyen
'Aşık mı olur dervîşler

9 'İlm-i batın bilmeyen
Bir me'ani almayan
Asıl fargı bilmeyen
Asla irmez dervîşler

11 Şeyhe teslim olmayan
Daim hizmet kılmayan
Nefsün idrak itmeyen
Hakk'ı bilmez dervîşler

(Yeşilbağ 2004: 114-115)

69

Muhyiddîn-i Bursevî

1 Yarın anda sultan olayım dersin
Dostun cemâlini göreyim dersin
Makâm-ı Mahmud'a irmek dilersen
Teslim ol mürşide bende ol dervîş

2 Bilmedüklerini bilmek dilersen
Görmedüklerini görmek dilersen
Cem' olup uçmaga girmek dilersen
Teslim ol mürşide bende ol dervîş

3 Kevser şarabından içmek dilersen

Cennet hurilerin görmek dilersen
Dostun perdelerin açmak dilersen
Teslim ol mürşide bende ol dervîş

4 Bu dünya safasına aldanma
Huzur u rahatı sen baki sanma
Sakın ihmal idüp bu yoldan dönme
Teslim ol mürşide bende ol dervîş

5 Niçeler bu yolun kadrin biledi
Geçdi 'ömri bir ma'anî almadı
Merdûd-ı Hak olup insân olmadı
Teslim ol mürşide bende ol dervîş

6 Niçün firâr idersin dost yolundan
Haberün var mıdur sag u solundan
Dahı kurtulmadun mı nefis elinden
Teslim ol mürşide bende ol dervîş

7 Bursevî'nün sözi size nasihat
Fursatı geçirme eldeyken fursat
Yarın anda çekmeyin dersen mihnet
Teslim ol mürşide bende ol dervîş

(Yeşilbağ 2004: 186)

70

Muhyiddîn-i Bursevî

1 Gel gafil hor bakma bu dervîşlige
Kul iken sultân ider dervîşlik bil
Hak Resûl'i girdi bu dervîşlige
Kul iken sultân ider dervîşlik bil

2 Dervîşlik bir gizli sırdur bilinmez
Dervîş olmayınca menzil alınmaz
Dervîş olmaya bugün ar olunmaz
Kul iken sultân ider dervîşlik bil

3 Nice sultanlar bu tâc ile tahtın
Bırakdı bil dervîş olduğu vaktin
Dervîşlikde buldılar dost vuslatın
Kul iken sultân ider dervîşlik bil

4 Dervîşlikdür makbul Ahmed yanında
Yazılmış ‘aşıklarun dîvânında
Dervîşlik nişânı var mı cânunda
Kul iken sultân ider dervîşlik bil

5 Anca ‘aşıklar sâdıklar geldiler
Bu dervîşlige hep razı oldular
Niçe murâd-ı maksuda irdiler
Kul iken sultân ider dervîşlik bil

6 Çıkarup aginlerinden dîbâyı
İhtiyâr idüp giydiler ‘abâyı
Dervîşlikde bulup zevk ü safâyı
Kul iken sultân ider dervîşlik bil

7 Bursevî terk eyle cân u cihânı bil
Dervîşligün budur evvel nişânı
Dervîşlikde buldılar ol Sübhânı
Kul iken sultân ider dervîşlik bil

(Yeşilbağ 2004: 222)

Muhyiddîn-i Bursevî

1 Dervîşlik ne güzel hâldür
Gel bugün dervîş olalum
Sırr-ı Ahmed'e bu dâldur
Gel cânım dervîş olalum

2 Dervîş olan cânâ kıyar
'İlm ile ma'ânî duyar
Dünyayı bir pula sayar
Gel cânım dervîş olalum

3 Dervîş virür Hakk'a cânı
Terk ider ad ile şanı
Dost elinden içer cânı
Gel cânım dervîş olalum

4 Dervîşler dostâ giderler
Fânî cihânı n'iderler
Dost ile mi'râc iderler
Gel cânım dervîş olalum

5 Kılup dost ile mi'râcı
Başlarında nûrdan tâcı
Bulalum derde ilâcı
Gel cânım dervîş olalum

6 "El fakru fahrî" sırrına
Ulaşiben ol nûrına
Dalarlar 'aşkun bahrına
Gel cânım dervîş olalum

7 Dervîşde bulup kemâl

Görinür anlara cemâl
Var bir mürşidin elin al
Gel cânım dervîş olalum

8 Padişâhlar tahtın virdi
Fenâ donlarına girdi
Cümle maksûdına irdi
Gel bugün dervîş olalum

9 Bursevî geyeli şalı
Belürmez nâm u nişânı
Dervîşlikde buldı kanı
Gel bugün dervîş olalum

(Yeşilbağ 2004: 234)

72

Muhyiddîn-i Bursevî

1 Gel terk eyle cihânı
Soyun gir dervîşlige
'Ayân ola nihânı
Soyun gir dervîşlige

2 Dervîşlikde buldılar
Cân ile baş verdiler
Dostdan haber aldılar
Soyun gir dervîşlige

3 Bir mürşide bende ol
Dâim hizmetinde ol
Budur Hakk'a doğru yol
Soyun gir dervîşlige

- 4 'Ar ile nâmusdân geç
'Azm idüp ukbâya göç
Vahdet şarâbından iç
Soyun gir dervîşlige
- 5 Terk idüp tâc u tahtı
Dost ile eyle 'ahdi
Gice gündüz kıl cehdi
Soyun gir dervîşlige
- 6 Geç bu nefis hevâsından
Hem dünyâ gavgâsından
Dâim dost sevdâsından
Soyun gir dervîşlige
- 7 Derde dermân isteren
Câna cânân dilersen
Zevk u seyrân istersen
Soyun gir dervîşlige
- 8 Dervîşlik gizli gençdür
Münkire gayet rencdür
Dervîşlik donun biçdür
Soyun gir dervîşlige
- 9 Bursevî'nün tut sözün
İzle erenler izin
Dilersen dostun yüzün
Soyun gir dervîşlige

(Yeşilbağ 2004: 309-310)

Nîyazî-i Mısırî

- 1 Dervîş olan âşık gerek yolunda hem sâdık gerek
Bağrı anın yanık gerek cân gözleri açık gerek
- 2 Alçakdan alçak yürüye toprak içinde çürüye
Aşk âteşinde eriye altûn gibi sızmak gerek
- 3 Zikr-i Hakk'a meşgul ola yana yana tâ kül ola
İtere kim makbul ola tevhide boyanmak gerek
- 4 İven kişi yol alamaz maksudunu tîz bulamaz
Yok olmayan var olamaz varını talatmak gerek
- 5 Dervîşlerin en alçağı bugday içinde burçagı
Bu Mısri gibi balçığı her bir ayak basmak gerek
(Tatcı 2013: 468)

74

İsmâîl Hakkî Bursevî

- 1 Râh-ı Hak'da hâk olur dervîşler
Su gibi hem pâk olur dervîşler
- 2 Bülbül-i şûrîde veş gâh zâr ider
Gül gibi gâh çâk olur dervîşler
- 3 Gûş idüp "*firru ila'llâh*" emrini
Rûz u şeb çâlâk olur dervîşler
- 4 Râh- 1 'ışk içre olup sâbit-kadem
Ta'neden bî-pâk olur dervîşler

- 5 Mâsiva-yı Hâk için bir zerrece
Sanma kim gam-nâk olur dervîşler
- 6 Hakkıyâ ilhâm-ı Hak'dan feyz alup
Sırr-ı "erselnâk" olur dervîşler
- (Yurtsever 2000: 197)

75

İsmâîl Hakkî Bursevî

- 1 Gel Hak'ı zikr idelüm ey dervîş
Lutfını fikr idelüm ey dervîş
- 2 Bunca ihsanına ol Allâh'un
Cân ile şükr idelüm ey dervîş
- 3 Hakk-ı bâkî mahabbetin idelüm
Mâsivâyı n'idelüm ey dervîş
- 4 Yolumuz fethi derse ger tevîk
Togrı Hakk'a gidelim ey dervîş
- 5 Hakkı-veş yaş yirine şol kanı
Da'ima akıdalum ey dervîş
- (Yurtsever 2000: 229)

76

İsmâîl Hakkî Bursevî

- 1 Hakk'a yüz tut mâsivâdan al özün
Hakk'ı iste Hakk'ı ger dervîş isen dervîş
Hakk'ı gör agyâre bakma yum gözün
Hakk'ı iste Hakk'ı ger dervîş isen dervîş

2 Cennet ü hûri vü gılman da güzel
Sidre vü Tûbâ'da eyran da güzel
Cümleden ammâ güzel ol lem yezel
Hakk'ı iste Hakk'ı ger dervîş isen dervîş

3 Gice gündüz Hakk'ı iste 'aşık ol
Bezm-i 'irfâna duhule lâıık ol
Hakkıyâ var Hak yolunda sâdıık ol
Hakk'ı iste Hakk'ı ger dervîş isen dervîş

(Yurtsever 2000: 423)

77

Esîf

1 Râz-ı 'aşka muttasıl hem-dem olan dervîşleriz
Sobet-i ma'sûk ile her dem olan dervîşleriz

2 Sanmasın zâhid-i huşk-leb Hak'la bî-gâne bizi
Zât-ı Hakk'a dem-be-dem mahrem olan dervîşleriz

3 Eylemez nân [u] nemek sevdâsı sûk-ı câna sûd
Tuhme-i irfân ile peygam olan dervîşleriz

4 N'eyleriz câna izâkat eyleyip zevki dahı
Çâşnî-i 'aşk-ı Hak a'lem olan dervîşleriz

5 Kadrimiz bilmezse gam mı sîretâ iblîs-sirişt
Sırr-ı *kerremnâ* ile tekrîm olan dervîşleriz

6 'Aşkımız oldu muzâ'af lîk mu'tell ölmedik
Râhımız oldu sahîh eslem olan dervîşleriz

7 Yek-be-yek peyveste olan esrar-ı cân fehm ider

- Mühbit-i esrâra biz efhem olan dervîşleriz
- 8 Mevlevî râhında tennûre külâh hırka-keşiz
Da'imâ sırr-ı kudüs mülhem olan dervîşleriz
- 9 Lûtfumuz mirsâd-ı uhrâda bilir halk-ı cihân
Gerçi zîr-i hırkada mübhem olan dervîşleriz
- 10 Âstân-ı tekyemiz dil-mürdeye dârü'ş-şifâ
Dil-füsürde tâlibe erham olan dervîşleriz
- 11 Nev-be-nev olsa mebârik sırr-ı Mevlânân'ola
Manzar-ı 'âlîyle müressem olan dervîşleriz
- 12 Sırr-ı *men lem-yûled* fehm eyledik biz merretin
Zâde-i 'aşk ile pes tev'em olan dervîşleriz
- 13 Dîde-i nâ-dîdeye ger olmasak misl-i peşiz
Çeşm-i Hak-bîne velî a'zam olan dervîşleriz
- 14 Meclis-i tende ne gam olsa savt-ı tûtî-i rûh
Gülşen-i hâyende biz ebsem olan dervîşleriz
- 15 Sûretâ hadis göründük 'ayn-ı nâsa 'ayn ile
'Ayn-ı eşyâyız velî akdem olan dervîşleriz
- 16 Dâ'-ı dûna mübtelâ olsa n'ola hayl-i bühüm
Dertlerine Hak ile merhem olan dervîşleriz
- 17 Ta'n-ı a'dâdan tesâhul eylemez emvâc-ı dil
Merkez-i temkînde mübezzîm olan dervîşleriz

- 18 Kadrimiz dâna dem nâ-dâna semdir pes Esîf
'Âşika dem münkerîne sem olan dervîşleriz
(Dinç 2010: 163-165)

78

Esîf

- 1 *Kâf ü kün* 'den aldılar ikrârını dervîşlerin
Bilmedi hayl-i bühüm esrârını dervîşlerin
- 2 Dîde-i Hak-bîn ile kılsan nigeh envârına
Arş-ı a'zam mu'itebes envârını dervîşlerin
- 3 Tûr-ı dilde Mûsî-var ılgâ ider sît-i ene
Kimse bilmez Hak ile bâzârını dervîşlerin
- 4 Matla'-ı nûr-ı Hudâ'dır zâtları bî-irtiyâb
Hak görür her kim görür dîdârını dervîşlerin
- 5 'Ayn-ı eşyâ râzını dânende-gândır bir ehad
Anın için görmedi inkârını dervîşlerin
- 6 Gonçe-i 'irfânları nev-restedir bâd-ı hazân
Eylemez noksân-pezîr gülzârını dervîşlerin
- 7 Selb-i keynûnet gerekdir zâtların 'irfâna pes
Kimse bilmez 'akl ile mi'yârını dervîşlerin
- 8 Dervîş ol dervîş Esîf sen şâh-râh-ı Ahmed'e
Kapladı rûh-ı habîs agyârını dervîşlerin
(Dinç 2010: 197-198)

79

Sâkıb Dede

- 1 Dile âyîne-i yâd-ı Hudâdur rûy-ı dervîşân
Namâz-ı hayrete mihrâbdur ebrû-yı dervîşân
- 2 Nüvîd-i Yûsuf-ı cân demlerinde subh-veş peydâ
Dimâg-ı merdüm-i hod-bîne mûdur bûy-ı dervîşân
- 3 Kemân-ı halka girdâr-ı fenâyı zîb-i gûş eyler
Olinca bâzû-yı himmet-nümâ nîrû-yı dervîşân
- 4 Yiterdi seylî-i mevc-i siyâhı rûy-ı âzâra
Hevâ-yı âh ile cünbân olaydı mûy-ı dervîşân
- 5 Ser-i galtân ü tîg-ı bî-emân-ı âzmâyışdür
Ser-i kûy-ı belâda savlecân ü gûy-ı dervîşân
- 6 Egerçi sûretâ hamyâze-keşdür derd-i devrîden
Velî mâh-ı kenâra hâledür bâzû-yı dervîşân
- 7 Mezâk-ı Hüsre ve zehr-âb olurdu 'işret-i Şîrîn
Olaydı şemme-gîr-i nüzhet-i meşkû-yı dervîşân
- 8 Nesîm-i subh-ı âh-ı nîm-şebdür anlara zîrâ
Süveydâ-yı dil-i pür-dûddur şeb-bûy-ı dervîşân
- 9 Ser-i mû rahne-yâb-ı seng-sâr-ı ta'ne olmaz kim
Esâsından rızâ-bünyâddur bârû-yı dervîşân
- 10 Bedel olmaz çerâg-ı mihr ana bu hânkâh içre
Meded çeşm-i irâdet olmasun bî-rûy-ı dervîşân
- 11 Ne resme gerdiş-i fânûs-ı kâleb per-güdâz olsa

- Yine dūd-1 ser-i pür-sûzdur dil-cû-yı dervîşân
- 12 Niçün pâk olmaya gerd-i kederden dâ'iren-mâdâr
Gülistân-1 safâ-ender-safâdur kûy-1 dervîşân
- 13 Sürâg-1 kû-be-kû pey-revlerin güm-râh iderdi lîk
Terâdüf üzredür هو هو ile kûkû-yı dervîşân
- 14 Olur mı anlara hem-kâse-i bezm-i bekâ zâhid
Ki sahbâ-yı fenâdur kevser-i mînû-yı dervîşân
- 15 Degül çün perde-bîrûn-1 hamûşı nagme-i hâlât
Ne kâbil gûş-1 serle derk-i hây u hûy-1 dervîşân
- 16 Olur şâh-1 cihân-1 âb-1 rû dürr-i yetîm-âsâ
Der-i vâlâ-yı hıdmetde olan Hîndû-yı dervîşân
- 17 Kumâş-1 mahmil-i firdevsden efzûn ider kadrin
O köhne bûriyâ kim oldı hem-pehlû-yı dervîşân
- 18 Mizâc-1 ehl-i derde 'âfiyet-bahş-1 tesellâdur
Reg-i câna dahı itse güzer nîsû-yı dervîşân
- 19 Sa'âdet gevher-i âvîze-i her târ-1 mûyıdur
Şeb-i Kadr ile hem-regdür ser-i gîsû-yı dervîşân
- 20 'Aceb âyînedür dîvâr-1 kâh-1 'unsurı üzre
Temâşâ-yı cihân-1 'ibrete zânû-yı dervîşân
- 21 N'ola menzilleri olsa kerâmet-hâne-i 'âlem
Ki her hâhendeye lutf u keremdür hûy-1 dervîşân

- 22 İderdi dâ'iren-mâdâr kevni halka-i peymân
Olaydı rû-nümâ peymâne-i memlû-yı dervîşân
- 23 Şikest olmazdı birden hokka-i nüh-âsumân âhır
Olaydı vakf-ı pâs-ı zerre-i dârû-yı dervîşân
- 24 İder elbette âlûde dil-i şîrân ü mîrânı
Degüldür mümkinü'l-hall 'ukde-i câdû-yı dervîşân
- 25 Ser-i minberde pâmâl-i riyâ-yı çeşm-i zahm olsun
Ki vâ'izdür mecâlis içre çeşm-ârû-yı dervîşân
- 26 Olur pîr-i seher-veş rû-sefîd-i sa'y-i meşkûrî
O kim sıdk ile eyler peykerin cârû-yı dervîşân
- 27 Safâ-yı vakte hasretle giderdi merdüm-i dîde
Tecellî itmeseydi rûy-ı gird-âlû-yı dervîşân
- 28 Semâ'-ı mevlevî teşrîf idelden halka-i devri
Berâber oldu zevk u şevk ile şeş-sûy-ı dervîşân
- 29 Mehâbetle nigâhı şîr-i çarhı zehre-çâk eyler
Kıyâs eyle nedür kâr-ı rem-i âhû-yı dervîşân
- 30 Ne hâcet sâye-i dest-i 'atâya ser-fürû Sâkîb
Kanâ'atle ki mâl-â-mâl ola pür-hûy-ı dervîşân
(Arı 2008: 178-181)

80

Şekûrî

- 1 Zâhid sorarsan bizi
Dervîşleriz dervîşler

Kalbi sâdık Hak sözü
Dervîşleriz dervîşler

2 Mâsivâyı selb eder
Hak yoluna doğru gider
Dâ'im Hakk'ı zikr eder
Dervîşleriz dervîşler

3 Bâkî değil çün dünyâ
Matlûbumuzdur 'ukbâ
Bizde dâ'im bu sevdâ
Dervîşleriz dervîşler

4 'Aşk ile sekrân olan
Kesrette hayrân olan
Soyunup 'uryân olan
Dervîşleriz dervîşler

5 Dervîş ol ehl-i ferâğ
Sîne içre yak çerâğ
Fark eylemez sol u sağ
Dervîşleriz dervîşler

6 'Aşk ile âvâreyiz
Derd ile pür yâreyiz
Bende-i bî-çâreyiz
Dervîşleriz dervîşler

7 Şekûrî yan 'aşk ile
Sülûk eyle sıdk ile
Vahdette ol Hak ile
Dervîşleriz dervîşler

(Gültekin 2009: 132)

81

Şekûrî

- 1 Şevk ile pür cûş olmuşuz
Bayrâmî dervîşleriyiz
Aşk ile medhûş olmuşuz
Bayrâmî dervîşleriyiz
- 2 Gönlümüz Hak ile dâ'im
Zikr ile oluruz kâ'im
Sivâdan olmuşuz sâ'im
Bayrâmî dervîşleriyiz
- 3 Biz olduk hak ile yeksân
Hak'dan ola lutf u ihsân
Pîrim Hacı Bayram Sultân
Bayrâmî dervîşleriyiz
- 4 Sülûkümüz 'ilm ü 'amel
Eylemeziz tûl-ı emel
Efsâneye etmez 'amel
Bayrâmî dervîşleriyiz
- 5 Şekûrî vü miskin garîb
Hak fazlına ede karîb
Gülzâr-ı 'aşk'da 'andelîb
Bayrâmî dervîşleriyiz

(Gültekin 2009: 144)

82

Şekûrî

- 1 'Ademden bulmuşuz vücûd
Mâlikimiz Hayy u Vedûd
Etmek için Hakk'ı şühûd
Hakk'a gider dervîşleriz
- 2 Budur çün 'âlem-i fenâ
Çokdur bunda cevr ü cefâ
Bulmak için dâ'im bekâ
Hakk'a gider dervîşleriz
- 3 Kılıp fedâ cân u dili
Çün Hakk'a dutarık biz yolu
Dernek için vuslat gülü
Hakk'a gider dervîşleriz
- 4 Leyl ü nehâr zikr ederiz
Ni'metlere şükr ederiz
Lutf -1 Hakk'a zikr ederiz
Hakk'a gider dervîşleriz
- 5 Ahmed-i Muhtâr-1 Celîl
Oldur bize mürşid-i delîl
Şekûri hiç olma melîl
Hakk'a gider dervîşleriz

(Gültekin 2009: 145-146)

83

Şekûrî

- 1 Sivâ fikrin koyup meydâna 'aşkda devr eder dervîş
Hisâr-1 varlığı mahv eyleyip Hakk'a gider dervîş
- 2 Cihânın ziynet-i varlığına hiç iltifât etmez

Fezâ-yı ‘aşkda mestdir bâb-ı ‘aşka seyr eder dervîş

3 Koma hubb-ı sivâyı dil sarâyın eylegil tâ’mir
Arada kalmasın agyâr gönülden yu gider dervîş

4 Sakın aldanma fânînin sana meyl-i zuhûrına
Olur egnindeki kaftan ki bir gün soyar dervîş

5 Şekûrî ‘azm-i râh-ı ‘âlem-i bâkîye kıl himmet
Gider kalmaz bu ‘âlemde eger şâh u eger dervîş

(Gültekin 2009: 154)

84

Şekûrî

1 Ko kayd-ı mâsivâyı zâhidâ gel olalım dervîş
Salınsun levh-i dilden hep sivâ gel olalım dervîş

2 Keder verir sana emmâre tebdîl eyle evsâfın
İrişip saffet-i levâmiyye gel olalım dervîş

3 Gider levm-i te’essüfi bulasın melhem-i na’tin
Sana ilhâm-ı Rabbânî ola gel olalım dervîş

4 Derûnundan çıkar telvîni zerre kalmaya teşvîş
Edüben mutma’in kalbini hemân gel olalım dervîş

5 Edegör nefsinin raziye bâb-ı Hayy u Kayyûm’da
Ola tâHak katında marziye gel olalım dervîş

6 Hemân nefsinin zecr ü kahr ile eyleyegör sâfi
Şekûri sâfiyâdan ver haber gel olalım dervîş

(Gültekin 2009: 154)

85

Şekûrî

- 1 Ey sâlik sûret ile
Sen dervîş olamazsın
Hırka ile tâc ile
Sen dervîş olamazsın
- 2 Düş görüp ta'bîr edip
Zâhirin ta'mîr edip
Nâmın 'âlem-gir edip
Sen dervîş olamazsın
- 3 Hak eyvallâh dimegi
Şemle hırka giymegi
Celb etmekle yemegi
Sen dervîş olamazsın
- 4 Halka kerâmet satıp
Gördüğünü aldatıp
Dirhem ü dînâr kapıp
Sen dervîş olamazsın
- 5 Benligi mahv etmedin
Nefsini ürkütmedin
Dogru yola gitmedin
Sen dervîş olamazsın
- 6 Kurma Celîl'e tuzak
Yakının olur ırak
Olmazsan sâlik-i Hak
Sen dervîş olamazsın

7 Dervîşde çok kıyl u kâl
Lâzım olan sana hâl
Ziynetin tesbîh şâl
Sen dervîş olamazsın

8 Her kim eyleye da'vâ
Kor u sugrâ ü kübrâ
Şeytân etmişdir 'igvâ
Sen dervîş olamazsın

9 Da'vâ etmezdi selef
Hiç olmadılar telef
Müdde'i olmaz halef
Sen dervîş olmazsın

10 Hakkânî ola mürîd
Hâl olur ânda mezîd
Nefsânî olan mürîd
Sen dervîş olamazsın

11 Dervîş tâ'atsiz olmaz
Tâ'atsiz felâh bulmaz
Bu yol namâzsız olmaz
Sen dervîş olamazsın

12 Siyâh tomak giyersin
Tâvus gibi gezersin
Halkdan ihsân istersin
Sen dervîş olamazsın

13 Dervîşde ahlâk olur

Yolunda sâdık olur
Kâl ile ‘Abdü’ş-şekûr
Sen dervîş olamazsın

(Gültekin 2009: 214)

86

Şekûrî

- 1 Zikr et Mevlâ’yı her bâr
Ta’n etme dervîşlere
Meşgûl ol leyl ü nehâr
Ta’n etme dervîşlere
- 2 Dervîş bakmaz sivâyâ
Def ü tanbûr u nâyâ
Girmez agyâr araya
Ta’n etme dervîşlere
- 3 Dervîş agyârı bilmez
Ta’n u dahlden almaz
Zikr eder kibri kalmaz
Ta’n etme dervîşlere
- 4 Dervîş olmuşdur ‘âşık
Nâr-ı ‘aşk ile yanık
Sanma uyur uyanık
Ta’n etme dervîşlere
- 5 Dervîş her sözü dinler
Cidal ü bahsi neyler
Dâ’im bu sözü söyler
Ta’n etme dervîşlere

6 Dervîşin bu zârına
Derd ile feryâdına
Vuslat ister yarına
Ta'n etme dervîşlere

7 Dervîşin yanık dili
Hak söyler dâ'im dili
Her ne desen der belî
Ta'n etme dervîşlere

8 Dervîşin işi cefâ
Gönlü olmuş pür safâ
Olagör ehl-i vefâ
Ta'n etme dervîşlere

9 Dervîş giyer hırkalar
Kalbinde pür yâreler
Sînesini yâreler
Ta'n etme dervîşlere

10 Dervîşin gönlünde hâl
Hâl ehli bulmaz zevâl
Gayrı sen etme su'âl
Ta'n etme dervîşlere

11 Şekûrî'ye atma seng
Elinde anın mihenk
İkrâr et etme dernek
Ta'n etme dervîşlere

(Gültekin 2009: 256-257)

Şekûrî

- 1 Sûrettedir sûretde
Zamâne dervîşleri
Müflis olur sîretde
Zamâne dervîşleri
- 2 Sûretine ‘aceb eder
Nice hîleler eder
Zeve u riyâlar eder
Zamâne dervîşleri
- 3 Hak eyvallâhi diyor
Yağlı pilâvı yiyor
Nân ü nemek bilmiyor
Zamâne dervîşleri
- 4 Zerre denlü ‘ârı yok
Şena’at etdigi çok
Ta’nı etmiş halka ok
Zamâne dervîşleri
- 5 Biraz nâdân nâ-halef
Bilmez halef ne selef
Kadri yok misl-i ‘alef
Zamâne dervîşleri
- 6 Giyip tâc ile hırka
Meyli otuza kırka
Münkirdir ehl-i fırka
Zamâne dervîşleri
- 7 Zâhiri ankâ gibi

Cerreder ednâ gibi
Sözleri cellad gibi
Zamâne dervîşleri

8 Şekûrî gel gözün aç
Terk eyle anları kaç
Bir musahhihhe muhtac
Zamâne dervîşleri

(Gültekin 2009: 266-267)

88

Vuslatî

- 1 Hakikat bagına bir gül eger olmuş isen bülbül
Cihânda terk tecrîd ol olam dersen eger dervîş
- 2 Hakka olmuş isen mihmân ne kul ol hem ü ne sultân
Erenler yoluna kurbân olam dersen eger dervîş
- 3 Resûlu'llâh ile her ân Ebâ Bekr ü Ömer Osmân
'Aliyyü'l-Murtazâ ey cân olam dersen eger dervîş
- 4 Aliyyü'l-Murtazâ tâcın çekenler buldı mi'râcın
Ol bahrin bul ki emvâcın olam dersen eger dervîş
- 5 İrsin "kurretü'l-'ayn"a talarsın nûrı bahrine
Virirsin cânı cem'ine olam dersen eger dervîş
- 6 Muhubbi ol ki sâdâtın fedâ kıl cümle 'âdâtın
Bulasın sırr-ı hâlâtın olam dersen eger dervîş
- 7 İştidin hâl-i Ferhâdın cihânı yaksa feryâdın
Sözünden çıkma üstâdın olam dersen eger dervîş

- 8 Bulam dîrsen eger yârın fedâ kıl cümle agyârın
Çü mahv olsun kamu varın olam dîrsen eger dervîş
- 9 Muhammeddir gınâ bahri iderdi “fakr ile fahr”ı
Ki bir bil lutf ile kahrı olam dîrsen eger dervîş
- 10 Rızâ’u llâhı bilmekdir yoluna cânı virmekdir
Murâd makûsda irmekdir olam dîrsen eger dervîş
- 11 Bu cân cânâna kurbetdir ‘uzuv cânâ ra’iyyetdir
Sana vuslat nasihatdir olam dîrsen eger dervîş
(Tandır 2002: 160-161)

89

İsmâil Hikmetî

- 1 Tecerrüd ehlinin pîrâye-i ün�âdır dervîş
Muvahhid ehlinin fahriye-i zî-şânıdır dervîş
- 2 Edip terk-i fenâ fi’llâh erişdi menzil-i Hakk’a
Hakîkat zümre-i tahkîklerin bürhânıdır dervîş
- 3 Geçip çarh-ı feleklerden teveccüh etdi Mevlâ’ya
Serây-ı ‘arş-ı dergâh-ı Hudâ mihmânıdır dervîş
- 4 Çekip tîg ü teber sancagın ‘aşk illeri üzere
Kudûm-i mazhar-ı tabl u ‘alem hâkânıdır dervîş
- 5 Bular ‘âlemde vardılar velî varlıkda yokdurlar
Vücûdun varlığın mahv eyleyenler cânıdır dervîş
- 6 ‘Abâsı hulledir keşkülleri pür-kabza-i Hak’dır

Kerem bâbında müstagnî mürüvvet-kânıdır dervîş

- 7 Neyistân-ı hakikatde nefes dârâ-yı hikmetdir
Gürûh-ı leşker-i mülk-i bekâ sultânıdır dervîş
- 8 Tokunma çille-i ‘aşkın çeken erbâb-ı uşşâka
Sihâm-ı kabza-i kavş-i kazâ peykânıdır dervîş
- 9 ‘Aceb mi zer külâhın kec giyüp nâz u niyâz ile
Ki dergâh-ı huzûr-ı Bâri’ nin hûbânıdır dervîş
- 10 N’ola kavş-i kuzah puhlünün la’lin der-miyân etse
Esed burcında çarhın dogmada rahsânıdır dervîş
- 11 Mezâhib ü mesâlik reh-nümâsı olmada Hakk’a
Tarîk-i müstakîmin âyîni var kânıdır dervîş
- 12 Mekânı lâ-mekândır Hak’dan özge hiç karâr etmez
Kamu kevn ü mekânın reh-ber-i Rahmân’ ıdır dervîş
- 13 Hasûd olmaz bahîl olmaz kamu yeksân tutar halkı
Tesellâ-yı keremde dertlerin dermânıdır dervîş
- 14 Anın kalbindedir levh u kalem kürsiyle ‘arşu’llâh
Ser-â-ser ‘âlem-i kübrâsının tibyânıdır dervîş
- 15 Mezellet hâkine zer’ eylemiş her dâne-i varın
Husûlî hâsıl-ı maksûdların harmânıdır dervîş
- 16 Zihî mahbûb-ı dergâh olmada ‘ilm-i tasavvufda
Makâm-ı ‘ayn-ı tevhîd-âverin peymânıdır dervîş

- 17 Biri hâr-ı melâmet hırkası giyip eginine
Kanâ'at gülşenin bülbul-i nâlânıdır dervîş
- 18 Hayâl-i zülf ile pûyende-i seyyâh olup gûyâ
Hevâ-yı 'aşka ser vermiş gönül çobanıdır dervîş
- 19 Reh-i 'aşka girip dervîş olagör Hikmetî zîrâ
Hakikat ma'rifet erbâbının 'irfânıdır dervîş
(Sona 2012: 531-533)

90

Fahrî-i Celvetî

1. Kasr-ı dâr-ı himmetindür halveti dervîşlerün
Kûşe-i vahdetdür ey dil cenneti dervîşlerün
2. Bir hü mâ-yı lâ-mekândur yere inmez sâyesi
'Arş u kürsîden bülenddür himmeti dervîşlerün
3. Her birisi âşiyân-ı Kâf-ı dil 'Ankâsıdur
Sıgmadı evc-i semâya rif'ati dervîşlerün
4. *Kenz-i lâ-yefnâ* muhakkak anlarun şânındadır
Zîrâ yokdur milk ü mâla ragbeti dervîşlerün
5. Atlas u dîbâ-yı hubb-ı mâ-sivâ bilmez olar
Câme-i zer-beft-i 'ışka hil'ati dervîşlerün
6. Şem'-i tevhîde dönerler her biri pervâneveş
Zikr-i Hakdan gayra yokdur ülfeti dervîşlerün
7. Nûr-ı zikr-i hazret-i Hak geldi çün şehr-i dile
Zulmet-i pindûrı sürdi gayreti dervîşlerün

- 8 Sundı sâkî-i ezel câm-ı sekâhum bâdesin
Anun için geçmedi keyfiyeti dervîşlerin
9. Münkir-i efsürde-dilden anlar aslâ gam yemez
Lâ'ubâldür efendi sîreti dervîşlerin
- 10 Eyleme kâlâ-yı câh-ı 'izzeti 'arz anlara
Hırka-i fakr u fenâdur şöhreti dervîşlerin
11. Çünkü dendi *câhidû fi-llâh* yâ ehlu's-salâh
Andan artar günbe-gün 'abdiyyeti dervîşlerin
- 12 Semt-i milk-i *lâ-yezâle* sür semend-i himmeti
Fahriyâ dergâh-ı Hakdur hicreti dervîşlerin
13. Git yolınca tâ bulınca menzil-i maksûdunu
Çün cenâh-ı 'ışk-ıladur sür'ati dervîşlerin

(Alkan 2015: 130)

91

Fahrî-i Celvetî

1. Hamdü-li-llâh i'tibârum yok cihâna dervîşem
Fakr-ile fahr eylerem kim sâbırâne dervîşem
- 2 Ta'n edenler bilmediler tâlib-i 'ışk nedügin
Şem'-i 'ışka her nefes ben yâne yâne dervîşem
3. Münkirün inkârına nisbet olur dünyâ harâb
Anun için ben de oldum mürşidâne dervîşem
- 4 Sâkî-i *bezm-i elestden* nûş edüp câm-ı Cemi

Na're-i yâhû urup rindâne-yâne dervîşem

5. 'Âşık ü rüsvâ menem tâc u kabâ nemdür menem
Hırka-i saht-ı 'abâ besdür bana ne dervîşem
- 6 Medh ü zemm-i dost u düşmen bir-durur yânumda kim
Fârigam dünyâ vü 'ukbâdan şehâne dervîşem
7. Pîrüm üstâdum 'azîzüm çün nigeh kıldı bana
Fahrîyem bî-çâreyem lîkin yegâne dervîşem

(Alkan 2015: 137-138)

92

Sûzî-i Sivâsî

- 1 Gel geçelim bu dünyâdan eger dervîş isen dervîş
Pâk olalım mâ-sivâdan eger dervîş isen dervîş
- 2 'Aşk âteşine yanalım vahdet meyine kanalım
Tevhîd bahrına talalım eger dervîş isen dervîş
- 3 Allah Allah diye diye devr idelim döne döne
Hakka gidek yana yana eger dervîş isen dervîş
- 4 Yagmâ eyle cümle varı terk it nâmus ile 'ârı
Budur sâliklerin kârı eger dervîş isen dervîş
- 5 Yemek içmegi terk eyle gönül hâlini derk eyle
'Ahd [u] ikrârı berk eyle eger dervîş isen dervîş
- 6 Giceler olıgör kâ'im gündüzler dahi sâ'im
Rızâdan çıkma her dâ'im eger dervîş isen dervîş

- 7 Zikr ü fikr ile ol mu ‘tâd nefis kaydından ol âzâd
Dil ü canın ola çün şâd eger dervîş isen dervîş
- 8 Hevâ-yı nefis ile olma sülûkundan gerü kalma
Mürşid sözinden ayrılma eger dervîş isen dervîş
- 9 İrilmez menzile sözle meşâyih emrini gözle
Gönülde Rabbini özle eger dervîş isen dervîş
- 10 Gönül gözün Hakka bağla giceler subh dek ağla
‘Aşk odıyla ciğer tagla eger dervîş isen dervîş
- 11 Sûzî sözün dirâz etme gönülden hîç ırâk gitme
Seherlerde sakın yatma eger dervîş isen dervîş
(Arslan 2010: 183-184)

93

Sûzî-i Sivâsî

- 1 Dervîş olan hizmetinde sâdıkâne gerek
Bilüb âdâb u erkânı hizmet-i şâhâne gerek
- 2 ‘Ahd u ikrârında temkîn ide teslîm-i kalb ola
Her bir etvârında dâ’im kâmilâne gerek
- 3 ‘Aklı yagmâ eyleyüb gönlüne mâlik olmalı
Halk-ı ‘âlem içre adı dîvâne gerek
- 4 Olmalı dâ’im mücâhid nefis [ü] şeytân ile ol
Tâm olub meydân-ı ‘irfânda merdâne gerek
- 5 Her ne dirse mürşidine şöyle teslîm ola kim
Cân u baş ide fedâ diye şâhâne gerek

6 Mâ-sivâyı terk ile kalbin musaffâ eyleye
Varlığından soyunuban şöyle ‘uryâne gerek

7 Âteş-i ‘aşka yanuban cigeri biryân ola
Sûziyâ pervâneveş pervâne gerek

(Arslan 2010: 222)

94

Fethüddîn Ahmed

1 Cümle-i mahlûk gelip bezmine dervîşlerin
İrmedi çün hîç biri ‘ilmine dervîşlerin

2 Vasf ideyim ben sana çün kulagın tut bana
Niceyi (?) Hak[dan] yana ‘azmine dervîşlerin

3 Rûz-ı ezel[e] bakıp ‘ışkına dâ’im yakıp
Kıfl-i hakîkat takıp cânına dervîşlerin

4 Sevdi Hudâ anları kodu niçe cânları
Dervîşe sevenleri ırkına dervîşlerin

5 ‘İbret-ile bir bakın münker idemez yakîn
Kimse dayanmaz sakın darbına dervîşlerin

6 Dil bula bu dem gibi ecele mübhem gibi
Vasl ola Edhem gibi şânına dervîşlerin

7 Halk-ı cihân bî-haber eyledi Mevlâ nazar
İrmedi ‘akl-ı beşer hâline dervîşlerin

8 Fethü’-d-dîn Ahmed bir cânım ‘ışk-ile mihmânım

Ben dahı hayrânım sırrına dervîşlerin

(Korkmaz 2014: 201-202)

95

Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî

- 1 Gel ey zâhid hayâl eyle nedir esrâr-1 dervîşân
Ki olmuşlar cihânda cümleye serdâr dervîşân
- 2 Eger sultân-1 ‘âlem olsa bir zât-1 cihân-ârâ
Hidâyet ana yüz gösterse eyler yâr-1 dervîşân
- 3 Hemîşe Hazretû-i Edhem gibi dârâtı terk eyler
Olur fakrın şehinşâhı eder ikrâr-1 dervîşân
- 4 Kim olmaz bir nefes kâlâ-yı ‘irfânın harîdârı
Kurulmuş sahn-1 dilde dem-be dem bâzâr-1 dervîşân
- 5 Baba himmet kuzum hizmet buyurmuş çünki ehlullah
Kamuya sıdk ile hizmetdir ancak kâr-1 dervîşân
- 6 Haber sormazlar aslâ ‘âlemin sûd u ziyânından
Hemân sırr-1 Hudâ’dır dâ’imâ efkâr-1 dervîşân
- 7 Müdâm ‘uşşâka ‘arz eyler metâ’-1 vasl-1 cânânı
Mahabbetdir kumâş-1 vuslata simsâr-1 dervîşân
- 8 Salacıoğlu anlardan ne mümkündür ba’îd olmak
Gönül şol rütbe olmuş teşne-i dîdâr-1 dervîşân
(Tatc1 2000: 189-190)

96

Veliyüddîn Râcî

- 1 Sûfi ne bu teşvişlik böyle mi olur dervîşlik
Hep işin gücün piçlik böyle mi olur dervîşlik
- 2 Sakınmaz hiç lisânı söyler gıybet yalanı
Belki ider bühtânı böyle mi olur dervîşlik
- 3 Sarıgını düz sarmış güyâ kemâle irmiş
Çakası düşüvermiş böyle mi olur dervîşlik
- 4 Dervîşler ider sükût verir hayrla öğüt
Sende var mıdır sübût böyle mi olur dervîşlik
- 5 Riya ile süm'ası anın büyük kal'ası
Şeytanların mer'ası böyle mi olur dervîşlik
- 6 İki yüzle bakar canları oda yakar
Yılanlar gibi sokar böyle mi olur dervîşlik
- 7 Suretini düzeltmiş taliyasını özeltmiş
'İbadeti azaltmış böyle mi olur dervîşlik
- 8 Kibirle hakd u hased tolmuş gönlünde bî-had
İblisden dahı işid böyle mi olur dervîşlik
- 9 Sürme çekmiş gözüne su sürmemiş yüzüne
Sözü uymaz özüne böyle mi olur dervîşlik
- 10 Veliyyüddîn it nazar şerrinden eyle hazer
İki yüz ile gezer böyle mi olur dervîşlik

Şeref Hanım

- 1 Fakırdır iftihâr u şöret ü ‘unvânı dervîşin
Perîşânlıktır ‘âlemde hemîşe şânı dervîşin
- 2 Senin ey münkir-i hod-bîn billâh medh ü zemminden
Yapılmaz hâtırı aslâ sıkılmaz cânı dervîşin
- 3 Diler ta‘n it diler gül ‘âridir kayd-ı tekellüfden
Olur pîrâmen aglarken gehî dâmânı dervîşin
- 4 Bilinmez anlanılmaz hâl ü keyfiyyetleri zâhid
İrişmez ‘akl u fikrin başkadır erkânı dervîşin
- 5 Rızâ bâzârıdır yâ hû ölür dönmez tarîkinden
Bozulmaz tâ ezelden böyledir peymânı dervîşin
- 6 Ten-i ‘uryânına hor bakma bâtında donanmışdır
Kanâ‘at hırkasıyla kâmet-i ‘irfânı dervîşin
- 7 Erenler sâyesinde en fakîr abdâlî tâ mahşer
Baş egmez pâdişâha pîridir sultânı dervîşin
- 8 Virilse kasr-ı bâg-ı cennet itmez râhat u ârâm
Eşigi taşıdır şeyhin mahall ü kânı dervîşin
- 9 Olur renc ü hatardan ma‘nide âsûde zâhirde
Velî derd ü meşakkat çilledir yârânı dervîşin
- 10 Tecellî idüp itmiş cümlesin Leylâ-yı ‘aşk Mecnûn

Felâtûn olmasın mı vâlih u hayrânı dervîşin

- 11 Mukîmdir dâ'imü'l-evkât halvet-gâh-ı gönlünde
Cüdâ olmaz yanından bir nefes cânânı dervîşin
- 12 Belâ-yı 'aşk ile derd-i mahabbetdir Şeref ancak
Gıdâ-yı rûhı matlûb-ı dil-i nâlânı dervîşin

(Arslan 2002: 122)

98

Hoca-zâde Kâmil Efendi

- 1 Dervîş olan 'âkil olur
Maksudına nâ'il olur
Hubb-ı sivâ zâ'il olur
Gel dervîş ol Allâhı bul
- 2 Dervîş yolu zelîldür
Ma'nen fakat 'izzetlidir
Allah için rif'atlıdır
Gel dervîş ol Allâhı bul
- 3 Dervîş olan temcîd ider
Mevlasını tevhîd ider
Şeyh necdini teb'îd ider
Gel dervîş ol Allâhı bul
- 4 Dervîşlere hor bakma sen
Ma'nasını sor bakma sen
Anlardan asla korkma sen
Gel dervîş ol Allâhı bul

5 Dervîşleri sevmek gerek
İçlerine girmek gerek
Kâmil olup bilmek gerek
Gel dervîş ol Allâhı bul

(İnan 2016: 235)

99

Sâlih Baba

- 1 Evvelâ bir pîre teslim olmayan dervîş midir
Eşiginde baş koyup cân vermeyen dervîş midir
- 2 Mekteb-i ‘irfâna girip almayan ders-i sebak
Hızır ile âb-ı hayâta varmayan dervîş midir
- 3 Harf-ı savtı olmayan bir şehre basmayıp kadem
“*alleme’l esmâe*” rumuzun bilmeyen dervîş midir
- 4 Günde yetmiş kez“*hitâb-ı irci’i*”den bî-haber
“*fedhulî*” sırrından âgâh olmayan dervîş midir
- 5 Mâsivânın ‘illetinden soyunup ‘abdâl olup
Cân verip ölmezden evvel ölmeyen dervîş midir
- 6 Bu fenâ gülzârı içre fâ’il ü mef’ûlünü
Her sıfattan zât-ı Hakkı bilmeyen dervîş midir
- 7 Kabre girip haşre varıp hem sırât-ı geçmeden
Kevser-i Haydardan içip kanmayan dervîş midir
- 8 ‘Andelîb-râ herseher bâg-ı behište girmeyip
Açılıp gül gibi handân olmayan dervîş midir

- 9 Varını yagmaya verip İbrâhim Edhem gibi
Arayıp Hızr-ı zamânı bulmayan dervîş midir
- 10 Pîr-i Sâmi Hazretine sıdk ile bi'at kılıp
Rûz u şeb bâbında hıdmet kılmayan dervîş midir
- 11 Şeyhü'ekberdir efendim bu 'asrda şühesiz
Böyle bir 'âlî makâma gelmeyen dervîş midir
- 12 Sâlihem sıdk ile bende olmuşam sultânıma
Aglayarak bu kapıda gülmeyen dervîş midir
(Doğan 1987: 95-96)

100

Sâlih Baba

- 1 Nemî-dânem çünân Mecnûn menem ahrâr-ı dervîşân
Degil Mansûr-ı yek-tâ şod hemân berdâr-ı dervîşân
- 2 Yekî efrûş haz dem râ sun ey sâkî mey-i hamrâ
A'yan olsun şeb-i İsrâ seved izhâr-ı dervîşân
- 3 Suhan-dânî safâ kuyed şebi'-i hâme sîm rezrîd
Murâdın gül ise şâyed biyâ gülzâr-ı dervîşân
- 4 Ne şehriyem ne kendiyem gürûh-ı dil-pesendiyem
Târîk-i Nakşîbendiyem men ez seyyâr-ı dervîşân
- 5 Dilersin dilber-i dilber kılarısm dilber-i dilber
Sana da keşf olur dilber mühim esrâr-ı dervîşân
- 6 Mekânım batnı hot oldu memâtım lâ-yemût oldu
Muhafız 'ankebut oldu ben oldum gâr-ı dervîşân

- 7 Ebu Bekr ü ‘Ömer ‘Osman ‘Aliyy-i zî-sahâ merdân
Hilâfet tahtına sultân olan hünkâr-ı dervîşan
- 8 Nebî sıddîk-i Selmanî Behae’dîn ü Geylânî
Şarâb-ı ‘aşk-ı Sübhânî içer hüşyâr-ı dervîşân
- 9 Ki Hâlid-i Seyyid Tâhâ fedâ cân Sıbgatu’llaha
Pîri Tâgi gibi şâha kemer-bes vâr-ı dervîşân
- 10 Elâ ey Hazret-i Sâmi keselim kebşi şun câmı
Soyunsun cümle ihrâmı kamu züvvâr-ı dervîşân
- 11 Şeb-i İsrâya mahrem râ dem-i ‘İsâya hemdem râ
Cem’i derde merhem râ Pîr-i Sâmi-i dervîşân
- 12 Pîrimdir Hazret-i Sâmi derinde kemter aglâmı
Menem hem “hâ”yı “şâd” “lâ”mı veren ikrâr-ı dervîşan
(Doğın 1987: 162-163)

101

Sâlih Baba

- 1 Melûl mahzun bu yerlerde
Ne gezerin ili dervîş
Kangı kâmilden öğrendin
Bu erkânı yolu dervîş
- 2 Şerî’at râhına girip
Ma’rifet meyvesin derip
Hakikat güllerin görüp
Lâl olubdur dili dervîş

- 3 Bir meyden olmuştur mestî
Sirtına giymiştir postu
'Arz eylemiş gider dostu
Togru cân u dili dervîş
- 4 Olardır meşreb-i sâfi
Gezerler herbir etrâfi
Gönülden "nûn" ile "kâf"ı
Okur cân u dili dervîş
- 5 Dervîş olan kaynar taşar
Talgalar geldikçe coşar
Bilmem kangı tagdan aşar
O Leylânın yolu dervîş
- 6 Kulak çok verme tedbîre
Boyun ver hükm-i takdîre
Gelip gir ravza-i pîre
Görem dersen gülü dervîş
- 7 Pîrimiz Sâmi Sultândır
Delîli peyk-i Rahmândır
Mürebbî kâmil insandır
Ben olmuşam kulu dervîş
- 8 Sâlih bulmuştur Mevlâsın
Kazanmıştır çok ihlâsın
Râzıyam bir kerre desin
Bana pîrim "Deli Dervîş"

(Doğan 1987: 241)

Sâlih Baba

1 Bana dervîş demişler
Ben dervîş olamadım
Yanlış haber vermiş
Ben dervîş olamadım
Hakkı da bulamadım

2 Dervîşler halîm olur
Giydiği kilim olur
Hulk-ı mülâyim olur
Ben dervîş olamadım
Hakkı da bulamadım

3 Dervîşler post giyinir
Nâsa çirkîn görünür
Herkes ana yerinir
Ben dervîş olamadım
Hakkı da bulamadım

4 Dervîşler halîm olur
Hakk ile kelîm olur
Hem kalb- i selîm olur
Ben dervîş olamadım
Hakkı da bulamadım

5 Dervîşler mestur olur
Dil sarayı nûr olur
Hakk ile manzûr olur
Ben dervîş olamadım
Hakkı da bulamadım

6 Dervîşler cennet gülü
İsm-i a'zam bülbülü
Hayat bahş eyler dili
Ben dervîş olmadım
Hakkı da bulamadım

7 Dervîş olan hâk olur
Sâhib-i idrak olur
Mâsivâdan pâk olur
Ben dervîş olmadım
Hakkı da bulamadım

8 Dervîş olan âb olur
Mazhar-ı vehhab olur
Cigeri kebâb olur
Ben dervîş olmadım
Hakkı da bulamadım

9 Dervîşler hem bâd olur
Cân u dili şâd olur
Gussadan âzâd olur
Ben dervîş olmadım
Hakkı da bulamadım

10 Dervîşler hem nâr olur
Şeş ciheti var olur
Yâdlar kamu yâr olur
Ben dervîş olmadım
Hakkı da bulamadım

11 Dervîş olan nûr olur
Nâs içinde hor olur

Her taraftan d ur olur
Ben derv iŐ olamadım
Hakkı da bulamadım

12 Derv iŐ benzer b lb le
M rŐidler benzer g le
Hakk Hakkı seven eyle
Ben derv iŐ olamadım
Hakkı da bulamadım

14 Derv iŐler b lb l olur
M rŐidler hem g l olur
S zleri makbul olur
Ben derv iŐ olamadım
Hakkı da bulamadım

15 Derv iŐlerin sult nı
Can derdinin derm nı
S m -i Erzinc nnı
Ben derv iŐ olamadım
Hakk'ı da bulamadım

16 Derv iŐlerin Ő hı S mi
Hak katin m hı S mi
UŐŐ kın mısb hı S mi
Ben derv iŐ olamadım
Hakkı da bulamadım

17 S lih gibi derv iŐler
Hayv n-sıfat kalmışlar
Himmet alan kalmışlar
Ben derv iŐ olamadım

Hakkı da bulamadım

(Doğan 1987: 336-339)

103

Sâlih Baba

- 1 Oldum vatanımdan cüdâ
Görün beni ‘aşk n’eyledi
Yaktı bizi ‘aşk-ı Hudâ
Görün beni ‘aşk n’eyledi
Âhiri dervîş eyledi
- 2 Bıraktı hicrân nârına
Bend etti zülfün dârına
Bilemedim efkârı ne
Görün beni ‘aşk n’eyledi
Âhiri dervîş eyledi
- 3 Ya’kûbu geçti hasretim
Eyyûbü geçti mihnetim
Mahv oldu şân u şöhretim
Görün beni ‘aşk n’eyledi
Âhiri dervîş eyledi
- 4 Gözyaşım ırmaklar gibi
Coşkun sular çağlar gibi
Derdim büyük taglar gibi
Görün beni ‘aşk n’eyledi
Âhiri dervîş eyledi
- 5 Bir sevdâya düş olmuşam
Ben mest-i medhûş olmuşa

Bir yuvasız kuş olmuşam
Görün beni 'aşk n'eyledi
Âhiri dervîş eyledi

6 Yandı ciger oldu kebâb
Yüregimin kanı şarâb
Oldu bu ten şehri harâb
Görün beni 'aşk n'eyledi
Âhiri dervîş eyledi

7 Sâmi gibi bir Hazrete
Gönderdi beni vuslata
Eriştirp bu devlete
Görün beni 'aşk n'eyledi
Âhiri dervîş eyledi

8 Çok çektim ise iftirâk
Kalmadı gönlümde merâk
'Aşkım bana oldu Burak
Görün beni 'aşk n'eyledi
Âhiri dervîş eyledi

9 Şeyhim benim sultân imiş
Haktan bize ihsân imiş
Cân derdine dermân imiş
Görün beni 'aşk n'eyledi
Âhiri dervîş eyledi

10 Şeyhim benim sultân imiş
Haktan bize ihsân imiş
Cân derdine dermân imiş
Görün beni 'aşk n'eyledi

Âhiri dervîş eyledi

- 11 Bir Sâlih-i mestâneym
Ne uslu ne dîvâneym
Bilmem beni ben ya neym
Görün beni ‘aşk neyledi
Âhiri dervîş eyledi

(Doğan 1987: 342-344)

104

Hulûsî-i Dârendevî

- 1 Coşkun bir sel gibiyiz coşarız seller ile
Gonca bir gül gibiyiz kokarız güller ile
Bir gün toprak oluruz tozarız yeller ile
Nâm u nişânımız yok dervîşe şân gerekmez
Yokluk yolcularına başka nişân gerekmez
- 2 Kulluk vazifemizdir yokluk şiârımız hem
Kayırmayız özümüz olsak da yahşi yâ kem
Bir güzelin urgunu âşüftesiyiz her dem
Nâm u nişânımız yok dervîşe şân gerekmez
Yokluk yolcularına başka nişân gerekmez

(Akkuş-Yılmaz 2006: 123-124)

105

Hulûsî-i Dârendevî

- 1 Soyun varından dervîş ol dervîş
Sıyrılarından dervîş ol dervîş
- 2 Aşka yan tutuş deme düz yokuş
Yâra var kavuş dervîş ol dervîş

- 3   Terk-i kâl eyle kesb-i hâl eyle
       Yag u bal eyle dervîş ol dervîş
- 4   Dinle ey hödük çıkmadan zödük
       Çalmadan düdük dervîş ol dervîş
- 5   Ey hâcî fişfiş bu nice gidiş
       Hamsın hamsın piş dervîş ol dervîş
- 6   **Hulûsî** özüm sanadır sözüm
       Ey iki gözüm dervîş ol dervîş
- 7   Ey **Hulûsî** gel eyleme cedel
       Gelmeden ecel dervîş ol dervîş

(Akkuş-Yılmaz 2006: 123-124)

106

Hulûsî-i Dârendevî

- 1   Dervîşin yastığı katı taş gerek
       Yedigi eleksiz arpa aş gerek
       Yolda yalın ayak açık baş gerek
       Menzîl-i maksûda erem der ise
- 2   Yoklukta yürüyüp yüzü hâk ola
       Su gibi eriyip özü pâk ola
       Derd ile sînesi çak ü çak ola
       Cemâli dilberi görem der ise
- 3   Boyun vere her zahmete katlana
       Sabır ede her acıya tatlana
       Mihnet çeke yaya iken atlana

Hakikat güllerin derem der ise

(Akkuş-Yılmaz 2006: 282)

107

Hulûsî-i Dârendevî

Dervîş olan âgâh olur

Her kârı zikru'llâh olur

Hep cümle varından geçer

Vâsıl-ı ille'llâh olur

(Akkuş-Yılmaz 2006: 344)

108

Hulûsî-i Dârendevî

Mürşid elin tutmayan

İkrarlığa yetmeyen

Varını terk etmeyen

Dervîş olası değil

(Akkuş-Yılmaz 2006: 354)

109

Hulûsî-i Dârendevî

Tarîkat bâbına basmadan ayak

Dervîş oldum sanır görür avanak

İhlâs-ı amelden teslîmden yayak

Dervîş oldum sanır görür avanak

(Akkuş-Yılmaz 2006: 367)

110

Hulûsî-i Dârendevî

Bir pîre inanmayan rengine boyanmayan

Aşk oduna yanmayan gülüm dervîş olası değil

(Akkuş-Yılmaz 2006: 414)

SONUÇ

Çalışmamızdan elde ettiğimiz tespitleri maddeler hâlinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Osmanlı edebiyatı türler açısından oldukça zengindir. Bu türlerin birçoğunu dinî-tasavvufî mahiyette kaleme alınan eserler oluşturmaktadır. Türlerin mensur, manzum ve mensur-manzum karışık tarzda yazıldıkları görülmekle birlikte dinî-tasavvufî düşüncelerle yazılan türlerin daha çok manzum örnekleri ön plana çıkmış ve edebî açıdan değer görmüştür.
2. Türk edebiyatında başta bütün türler olmak üzere özellikle dinî, tasavvufî ve ahlakî kaygılarla yazılan manzum türlerin belirli ölçütlere göre sınıflandırılması sahanın bir sorunu olarak görülmektedir. Bazı türlerin muhteva ve şekil açısından birbirlerine yaklaşması, bir eserde birden çok türe dair manzumenin iç içe yer alması ve türlerin isimlendirilmesi gibi sorunlar bu sınıflandırmayı zorlaştırmaktadır.
3. Her ne kadar dinî-tasavvufî manzum türlerin sınıflandırılması bir sorun olarak karşımızda çıksa da çalışmamızda bu türleri (1) Cenâb-ı Hak'la İlgili Türler, (2) Kur'ân-ı Kerîm'le İlgili Türler, (3) Hz. Peygamber'le İlgili Türler, (4) Peygamberler ve Velilerle İlgili Türler, (5) Dinî-Tasavvufî Düşüncelerle Yazılan Türler ve (6) Dinî-Tasavvufî Halk Şiiri Türleri şeklinde altı başlık altında ele aldık.
4. Tezimizin ana konusunu oluşturan derviş-nâmeleri, dinî-tasavvufî düşüncelerle yazılan manzum türler arasında değerlendirdik. Derviş-nâme ismi, ilk olarak Halîl'in *Divançesi*'nde münferit bir manzume olarak karşımıza çıkmıştır. Bu manzumeden yola çıkarak temelde bir bütün olarak derviş tipini ve dervişliği işleyen manzumelerin derviş-nâme olarak adlandırılabilceği kanaatine ulaştık.

5. Yaptığımız taramalar neticesinde muhteva bakımından derviş tipine dair ortak düşünceleri yansıtan 38 şairin 110 manzumesini derviş-nâme olarak niteledik.
6. Derviş-nâme şairleri arasında başta Yunus Emre olmak üzere Eşrefoğlu Rûmî, Kemal Ümmî, Dede Ömer Ruşenî, Abdülmecid Sivasî, Niyazî-i Mısırî, İsmail Hakkı Bursevî gibi meşhur mutasavvıf şairlerle; Ahmed Paşa, Aşkî, Nev'î, Şeref Hanım gibi bilindik divan şairleri bulunmaktadır.
7. Derviş-nâmelerde, derviş kelimesinin *sûfî*, *abdâl*, *tâlib*, *sâlik*, *mürîd* zaman zaman da *âşık* kelimeleriyle karşılandığı görülmüştür.
8. Derviş-nâmelerde genel olarak derviş betimlemeleri, övgüleri ve yergileri yapılmıştır. Manzumelerde dervişliğin esasları, bir dervişte bulunması gereken vasıflar ve hâller, dervişe yakışmayan fiil, söylem ve tavırlarla birlikte özellikle dervişliğin edep erkânı üzerinde durulmuştur.
9. Derviş-nâmelerden hareketle bir dervişin dervişlik yolunda yapması gerekenleri şöyle sıralamak mümkündür:
  - Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in ahlakıyla ahlaklanmak,
  - Her türlü zorluğa sabrederek yokluk deryasında ilâhî hakikatleri aramak,
  - Hakk'ın sırlarını halka açık etmemek,
  - Varlık şehrini yıkıp her türlü ikilikten geçerek tevhide sarılmak,
  - İbadet, zikir ve gözyaşlarıyla kalpleri beytullaha dönüştürmek,
  - İlâhî hakikati dışarıda değil gönülde aramak,
  - Terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî ve terk-i terk ile Hakk'ın dîdârına talip olmak,
  - Hümâ kuşu gibi âlî himmet olmak,
  - Sabrı kuşanmak, ihlaslı olup riyadan uzak durmak; şükrü, zikri ve tefekkürü adet edinmek,
  - Edeple süslenmek; hasedi, kibri, yalanı ve cimriliği bırakmak,
  - Fakrı seçmek, benliği yermek; incinmemek ve incitmemek, gönüllere girmek,

- Sûreti değil sîreti süslemek, güzel sözlü olmak, cefâyı terk etmek, hak için çalışmak,
- Gayret etmek, fütüvvetmend olmak, insanlara ve mahlukata hizmet etmek ve hizmetten asla gocunmamak,
- Şerîatle yürümek, tarîkatle bir olmak, hakîkatle mahrem olmak,
- Ağlayarak niyazda bulunmak, Hakk'ın hükmüne razı olmak, gönülden teşvîşi gidermek,
- Hak yolunda toprak olmak, tevhîd ile pâk olmak, Hakk'ın dîdârına müştâk olmak.

10. İncelediğimiz manzumelerde bazı âyet ve hadis iktibasları ile peygamberlere, din büyüklerine ve tarihî-efsanevî kişiliklere telmihler bulunmaktadır. Hadisler arasında özellikle Hz. Peygamber'in *el-fakru fahri* hadis-i şerifi derviş olmanın temel düsturu olarak sıkça manzumelerde zikredilmiştir.

11. Manzumelerde dervişlik makâmını mübalağalı ifadelerle öven anlatımlara sıkça rastlanır. Bununla beraber *Sun'ullâh-ı Gaybî*, *Velîyüddin Râci*, *Vâhib Ümmî Halvetî* gibi isimler dervişliğin hakkını veremeyenleri, hakîkî manada Hak yolcusu olamadan dervişlik taslayanları yergi dolu ifadelerle eleştirmişlerdir. Özellikle dervişlik kisvesini kullanarak nefsin arzularını doyurmaya çalışan gösteriş düşkünü tipler yerilmiştir.

12. Manzumelerin çoğunda dervişlik, mânevî bir yolculuk olarak nitelenmiştir. Bu yolculukta derviş, benliğini ortadan kaldırarak insân-ı kâmile ulaşmayı, Yunus Emre'nin ifadesiyle miskîn olmayı ve gönlünde Allah aşkından başka bir sevgiye yer vermemeyi kalben istemek zorundadır. Dervişin gerçek anlamda tekâmülü ancak bu yolla olur.

13. Son olarak bu çalışmada olduğu gibi aynı konular çerçevesinde yazılmış ortak duygu ve düşünceleri benzer tarzlarda dile getiren manzumeleri yeni türleri ifade edecek şekilde isimlendirmekle alan çalışmalarında daha bütüncül bir bakış açısı sağlanacağını düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

- Affî, Ebu'l Alâ, *Tasavvuf İslam'da Manevî Hayat*, İstanbul: İz Yay., 2015.
- Ahmed Paşa, *Ahmet Paşa Dîvanı*, haz. Ali Nihat Tarlan, İstanbul: Akçağ Yay. 1992.
- Akar, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râcnâmeler*, Hacettepe Üniversitesi MESEF DT, Ankara, 1980.
- Akçay, Ali İhsan, *Türk Edebiyatında Manzum Akâidnâmeler: İnceleme Metin*, Uludağ Üniversitesi SBE DT, Bursa, 2011.
- Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yay., 2007.
- Alkan, Ahmet, *Fahrî-i Celvetî Hayatı Eserleri ve Tenkitli Dîvân Metni*, Marmara Üniversitesi, SBE YLT, İstanbul, 2015.
- Arslan, Mehmet, *Şeref Hanım Dîvânı*, İstanbul: Kitabevi Yay., 2002.
- Arslan, Zafer, *Dîvân-ı Sûzi-i Sivâsî (Tenkitli Metin İndeks)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE YLT, Kahramanmaraş, 2010.
- Aşkar, Mustafa, *Niyazi-i -Mısri ve Tasavvuf Anlayışı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1998.
- Attâr, Ferîdüddîn, *Tezkiretü'l Evliyâ*, Tercüme Süleyman Uludağ, İstanbul: Semerkand Yay., 2017.
- Avcı, Sait, *Râcî Dîvânı (Metin ve Dînî- Tasavvûfî Tahlil)*, Atatürk Üniversitesi, SBE YLT, Erzurum 2015.
- Ay, Alper, *Abdu'l-Mecîd Sivasî Dîvânı (İnceleme- Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi, SBE YLT, Sivas, 2014.
- Ay, Resul, *Anadolu'da Derviş ve Toplum 13-15. Yüzyıllar*, İstanbul:Kitap Yayınevi, 2014.
- Aydın, Ahmet, "Manzum Fıkıh Metinleri II", *Usûl İslam Araştırmaları*, 27: 73-100.

Ayten, Ali ve Düzgüner, Sevde, *Tasavvuf Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 2017.

Ayverdi, Sâmîha, *Âbide Şahsiyetler*, İstanbul: Kubbealtı Yay., 2017.

Balbaba, Sefa, *Kemal Ümmî Dîvânı (Tenkitli Metin)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, SBE YLT, Kahramanmaraş, 2009.

Baltacı, Halil, “Ömer Lütfi Barkan’ın ‘Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler’i Üzerine Değerlendirmeler” *Akademiar Dergisi*, Ankara: 2019, 6: 93-126.

Barkan, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, İstanbul: Hamle Yay., 5-55.

Belenkuyu, Bekir, “Edebiyatımızda Esmâ-i Nebî -Peygamberimiz (S.A.V.)’in İsimleri- ve Esmâ-i Nebî Metinleri”, *Turkish Studies*, 2015, 10/4: 167-196.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Otto Yay., 2014.

Ceyhan, Adem, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Vecizeleri*, Ankara: Öncü Kitap, 2006.

Çağlayan, Bünyamin, *Kerbela Mersiyeleri*, Gazi Üniversitesi SBE DT, Ankara, 1997.

Çelebioğlu, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: MEB Yay., 1998.

Çıtlak, M. Fatih, *ben dervîşim diyene Mürşid-i Dervîşân ve Terbiyenâme’den*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 2018.

Çonkor, Burhan, “Latîfi’nin “Esmâü süveri’l-Kur’ân” İsimli Manzûm Sûre Tertibi: Yazma Nüshaları, Metin ve Değerlendirme”, *KAREFAD*, 2018, 6/2: 35-50.

Dinç, Reyhan, *XVIII. Yüzyıl Dîvân Şâiri Mehmed Sıdkî Esîf ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi, SBE YLT, Ankara, 2010.

Dîvâne, Kırımlı Selim, *Ariflerin Delili Müşküllerin Halli*, haz. Mustafa Tatçı ve Halil Çeltik, Ankara: Akçag Yay., 2004.

Doğan, Ahmed, *Salih Baba Dîvanı (Edisyon-Kritik)*, Cumhuriyet Ü, SBE YLT Ankara, 1987.

- El Kıbrısî, Şeyh Nazım Adil, *Tasavvuf Sohbetleri İnsanlığa Meşale-3*, İstanbul: Rengin Tasarım Matbaacılık, 1995.
- Erdoğan, Mehtap, *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.
- Erginli, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kalem Yay., 2006.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, *İnsân- ı Kâmil*, haz. Cafer Durmuş, İstanbul: Erkam Yay., 2016.
- Es-Seyyid Osman Hulûsî-i Dârendevî, *Dîvân-ı Hulûsî-i Dârendevî*, yayına haz. Mehmet Akkuş; Ali Yılmaz, İstanbul: Nasihat Yay., 2006.
- Fragar, Robert “*Kalp Nefs ve Ruh*”, Çev. İbrahim Kapaklıkaya, İstanbul: Gelenek Yay., 2004.
- Gölpınarlı, Abdalbâki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul: İnkılâp Yay., 2004.
- Gültekin, Menekşe, *Dîvân-ı Şekûrî (İnceleme-Metin-Dizin)*, Fatih Üniversitesi SBE YLT İstanbul , 2009.
- Gündüzöz, Güldane, “Anadolu Derviş Sofrasında Hoca Ahmed Yesevî’nin İzleri Derviş Lokmasının Menkıbevî Referansları” *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 2017, 21 (2): 1217-1247.
- Güneş, Mustafa, *Eşrefoğlu Rûmî’nin Hayatı-Eserleri ve Dîvânı*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2006.
- Gür, Süleyman, “Osmanlı Tefsir Geleneğinde Besmele Risaleleri Literatürü”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2018, 12: 405-477.
- Güzel, Abdurrahman ve Torun, Ali, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yay., 2003.
- Güzel, Abdurrahman, *Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., 1999.
- Güzeldir, Muharrem, *Cefâyi – Dakâyıku’l-Hakâyık (Gramer İncelemesi-Metin-İndeks)*, Atatürk Üniversitesi, SBE YLT, Erzurum, 1995.

Hakîkî Yûsuf, *Hakîkî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin-Sadi Somuncuoğlu ve Mevlana Müzesi Nüshaları)*, haz. Erdoğan Boz, Ankara, 2017.

İnan, Ömer Suat *Hoca Zâde Ahmet Kâmil Efendi ve Dîvânı, (İnceleme- Metin)*, Ankara Üniversitesi SBE YLT, Ankara ,2016.

Kaplan, Mahmut, *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2008.

Kara, Mustafa, *Dervîşin Hayatı Sufinin Kelamı*, İstanbul: Dergah Yay., 2005

Karahan, Abdulkadir, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1954.

Karataş, Ahmet, “Türk-İslâm Edebiyatında Menâsik-i Hac Manzumeleri ve Kâbe”, *Din ve Hayat TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2007, 3: 30-32.

_____, “Türk-İslam Kültür ve Edebiyatında Kısas-ı Enbiyâ Türü”, *Diyanet İlmî Dergi*, 2013, 49/3: 113-126.

Kemikli, Bilal, *Sun ’ullah-ı Gaybî Dîvânı*, İstanbul: H Yayınları, 2017.

_____, *Türk İslam Edebiyatı Giriş*, ,Bursa: Emin Yay., 2017

Kılıç, Mahmud Erol, *Evvel’e Yolculuk İrfan, Felsefe Edebiyat Konuşmaları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 2017.

_____, *Şeyh- i Ekber*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 2018.

Kırkıl, Harun, “Dîni-Tasavvufî Türk Edebiyatında Dervîş-nâmeler ve Konyalı Mustafa b. Yusuf’a (Halîl) Ait Bir Dervîş-nâme”,*Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2006, 16: 235-246.

Kiremitçi, Ferdi, “Edebiyatımızda Manzum Menâkıbnâme Türünün Bilinen Son Örneği: Âşık Molla Rahîm’in “Abdülkâdir-İ Geylânî Hazretleri” Adlı Eseri”, *Turkish Studies*, 2018, 13/28: 529-551.

Korkmaz ,Ayşe, *Fethü’ d-dîn Ahmed Dîvânı*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, SBE YTL, 2014.

Köktürk, Şahin, “Şefaat-name ve Pir Muhammed’in Şefaatnamesi”, *Turkish Studies*, 2014, 9/6: 761-771.

Kubbealtı lugatı, <http://www.lugatim.com> (et. 20.12.2019).

Kurnaz, Cemal vd, *Giritli Salacıoğlu Mustafa Celvetî- Dîvan*, Ankara: Akçağ Yay., 2000.

Küçük, Hülya, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, İstanbul: Ensar Yay., 2015.

Küçük, İslam, *Pîrkâl Dîvânı (İnceleme – Metin)*, Fatih Üniversitesi, SBE YLT, İstanbul, 2008.

Küçük, Osman Nuri, *Sûfilîğin Zirvesi Hz.Mevlânâ’ yı Anlamak*, İstanbul: Nefes Yay., 2016.

Levent, Âgâh Sırrı, “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”, *TDAY Belleten*, 1973, C. 20: 35-80.

Macit, Muhsin, “Münâcât”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31, 2006, 563-565.

Mazıoğlu, Hasibe, "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, 1974, VI/1: 31-62.

Öngören, Reşat, *Osmanlılar’da Tasavvuf Anadolu’da Sûfler, Devlet ve Ulemâ (16. Yüzyıl)*, İstanbul: İz Yay., 2016.

Özcan, Hidayet, *Şeyhî / Şevki Mehmet Efendinin Kitâb-ı Şeyhiyâ’sında Şeyhlik ve Dervîşlik Üzerine*, 1. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Velî Sempozyumu, Şeyh Şa’bân-ı Velî’yi Anma ve Anlama (İkinci Cilt) Kastamonu: 2012, 63-86.

Özenç, Yavuz, *Şeyh Hüsâmeddîn-i Uşşâki Divânı (Transkripsiyonlu Metin)*, Sakarya Üniversitesi, SBE YLT, Sakarya, 2008.

Özkan, Firdevs, *Çavdaroğlu Müftî Dervîş’in Dîvân-ı Münâcâtı Üzerine Bir İnceleme*, Dumlupınar Üniversitesi, SBE YLT, Kütahya, 2008.

Özköse, Kadir, *Tasavvuf El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yay., 2017.

Özmen, Vildan, *Abdurrahîm-i Tîrsî Divânı (İnceleme-Metin-Düzyazıya Çeviri)*, Kocaeli Üniversitesi SBE YLT, Kocaeli, 2007.

- Pekolcay, Nejla ve diğerkleri, *İslâmî Türk Edebiyatı Şekil ve Nevîlere Giriş*, 1967.
- Ravzî, *Ravzî Dîvânı*, haz. Yaşar Aydemir, Ankara, 2017.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56190,ravzi-divanipdf.pdf?0>
(et.18.3.2019).
- Sâkıp Dede, *Sâkıp Dede Dîvânı*, haz. Ahmet Arı, Ankara
2018.<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59860,sakib-dede-divanipdf.pdf?0>
(et. 18.3.2019).
- Sargut, Cemâlnur, *İrfan Sofraları Niyâzî-i Mısrî I*, İstanbul: Nefes Yay., 2017.
- Sona, Fatih, *İsmail Hikmetî ve Dîvânı*, Gazi Üniversitesi, SBE YLT, Ankara, 2012.
- Söylemez, İdris, *Seyfullah Nizamoğlu Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, İnönü Üniversitesi, SBE YLT, Malatya, 2013.
- Şener, H. İbrahim, “Hicretle İlgili Şiirler ve Tahlilleri”, *İstem*, 2004, 4: 89-103.
- _____, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE DT, İzmir, 1985.
- Şimşek, Selâmi, “Osman Şems Efendi'nin Âdâbu'l Mürîd Fî-Sohbeti'l-Murâd Adlı Mesnevîsinin Tahlîli”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 Fall 2009, 538-592.
- Tandır, Gülcan, *Vuslatî Divânı İnceleme- Tenkitli Metin*, KSÜ, SBE YLT, Kahramanmaraş, 2002.
- Tarlan, Ali Nihad, *Divan Edebiyatında Tevhidler*, Fasikül I-IV, İstanbul: Bûrhaneddin Matbaası, 1936.
- Taş, Bünyamin, “Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2015, 37: 101-121.
- Tatcı, Mustafa ve Ögke, Ahmet, *Elmalılı Vâhib Ümmî Halvetî Divân-ı İlâhiyât*, Ankara: H Yayınları, 2012.
- Tatcı, Mustafa, *Aşk Bir Güneşe Benzer*, İstanbul : H Yay., 2008.
- _____, *Dervîşler Hüma Kuşu*, İstanbul : H Yay., 2009.

_____, *Edebiyattan İçeri Dinî Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar*, Ankara: Akçay Yay, 1997.

_____, *Eroğlu Nurî Dîvançe-i İlâhiyât*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. 2002.

_____, *Niyâzî Mısrî Halvetî Dîvân-ı İlâhiyât*, Ankara 2013.

_____, *Yûnus Emre Divânı Tenkitli Metin*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 2005.

Tavukçu, Orhan Kemal, *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10601,dede-omer-rusenipdf.pdf?0> (et. 20.12.2019).

Tosun, Necdet, *Derviş Keşkülü*, İstanbul: Erkam Yay., 2018.

Tulum, Mertol ve Tanyeri, Ali, *Nevî Dîvânı*, 1977.

Uludağ, Süleyman, *Dört Kapı Kırk Eşik İslâm Toplumlarında Sûfî Gelenek ve Derviş Tipleri*, İstanbul: Dergâh Yay., 2014.

_____, *Tassavuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yay., 2012.

Uzun, Süreyya, *Üsküdarlı Aşkî Dîvânı Tenkitli Metin Nesre Çeviri ve 16. Yüzyıl Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, İstanbul Ü SBE YLT, İstanbul, 2011.

Uzun, Şerife, *16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Tevhid*, Selçuk Üniversitesi, SBE DT, Konya, 2012.

Ümmî Sinan, *Ümmî Sinan Dîvânı*, haz. Azmi Bilgin, Ankara, 2017.

Üstüner Kaplan, *Divan şiirinde Tasavvuf (14 ve 15. yy. Divanlarına Göre)*, Ankara: Birleşik Yay., 2007.

Yaman, Bahattin, “Ahvâl-i Kıyâmet Yazmaları Resimlerinde Kıyamet Sonrası Hayat”, Süleyman Demirel Üniversitesi EFD, Isparta, 2007, 24/2: 217-234.

Yazıcı, Tahsin “Derviş”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1994, 9: 188-190.

Yekbaş, Hakan, “Divan Şiirinde Kur’ân”, *İstem*, 2010, 16: 199-232.

Yeniterzi, Emine, *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna*, Ankara: TDV Yay., 2017.

_____, “Anadolu Türk Edebiyatında Ahlaki Mesneviler”, *TALİD*, 2007, 5/10: 433-468.

_____, *Dîvan Şiirinde Nat*, Ankara: TDV Yayınları, 1993.

Yeşilbağ, Semih *Muyiddîn-i Bursevî Dîvânı (İnceleme- Karşılaştırmalı Metin)*, Dumlupınar Üniversitesi SBE YLT, Kütahya, 2004.

Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat Ticaret, 2000.

_____, *Ebû Nasr Serrâc Tûsî el-Lûma' İslam Tasavvufu Tasavvufla İlgili Sorular- Cevaplar*, İstanbul: Altınoluk Yay., 1996.

Yurtsever, Murat, *İsmail Hakkî Bursevî Dîvanı*, Bursa: Arasta Yay., 2000.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Emel Ortakçı
Doğum Tarihi : 22.5.1981 Metz /Fransa
ve Yeri
İletişim : ortakciemel70@gmail.com

Eğitim Durumu : Near East Universty 2003-2007
Türk Dili ve Edebiyatı

Yabancı Diller ve : İngilizce Orta
Düzeyi : Arapça Orta

İş Deneyimi : Dörtler Dershanesi 2013-2014
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Birikim Dershanesi 2011-2012
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Birikim Dershanesi 2010-2011
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Sınav Dershanesi 2009-2010
Türkçe Öğretmeni

İhlas Dershanesi 2008-2009
Türkçe Öğretmeni

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Edebiyatında Manzum Derviş-nâmeler” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih:

10/1/2020

Adı Soyadı: Emel Ortakçı

İmza